

طرح استقلال ارزی کشور

بخش اول: چشم انداز ارز در بازار و بودجه

دکتر مهدی غضنفری

با همکاری:

حامد نجفی جزه

علی حسین نبی زاده

محمد شیرجیان

فهرست مطالب

پیش گفتار	۱
مقدمه	۲
فصل اول	۶
روند درآمدهای ارزی	۶
مقدمه	۷
۱-۱ روند صادرات نفتی	۷
۲-۱ روند صادرات غیر نفتی	۱۰
۳-۱ روند صادرات خدمات	۱۲
۴-۱ روند درآمدهای سرمایه ای و مالی	۱۵
۵-۱ روند منابع ارزی غیرنفتی	۱۷
۶-۱ روند کل منابع ارزی کشور	۲۰
جمع بندی	۲۴
فصل دوم	۲۵
روند مصارف ارزی	۲۵
مقدمه	۲۶
۱-۲ روند واردات نفتی	۲۶
۲-۲ روند واردات کالاهای غیرنفتی	۲۸
۳-۲ روند واردات خدمات	۳۱
۴-۲ روند مصارف سرمایه ای و مالی	۳۴
۵-۲ روند مصارف ارزی (بدون نفت)	۳۶
۶-۲ روند کل مصارف ارزی کشور	۳۹
جمع بندی	۴۲
فصل سوم	۴۳

روند نسبت های ارزی ۴۳

۴۴..... مقدمه

۴۴..... ۳-۱ تراز تجاری

۴۹..... ۳-۲ تراز خدمات

۵۱..... ۳-۳ حساب جاری (غیرنفتی و کل)

۵۶..... ۴-۳ حساب مالی و سرمایه

۵۸..... ۳-۶ تراز پرداخت ها

۶۲..... جمع بندی

فصل چهارم ۶۳

استقلال ارزی بودجه ۶۳

۶۴..... مقدمه

۶۴..... ۴-۱ نقش ارز نفتی در منابع بودجه

۷۰..... ۴-۲ طراحی سناریوهای بودجه ریزی و مفروضات آنها

۷۴..... ۴-۳ پیش بینی های سناریوی اول بودجه ریزی (تحول گرا یا امید بخش)

۷۵..... ۴-۴ پیش بینی های سناریوی دوم بودجه ریزی (غیرتحولی یا خنثی)

۷۷..... ۴-۵- پیش بینی های سناریوی سوم بودجه ریزی (تحول گریز یا یاس آفرین)

۷۹..... جمع بندی

فصل ۵ ..... ۸۱

بازار ارز غیرنفتی ۸۱

۸۲..... ۵-۱ مقدمه

۸۲..... ۵-۲ مفروضات سناریوهای تراز ارزی بدون نفت

۸۳..... ۵-۳ سناریوهای وضعیت آتی تراز تجاری

۸۵..... ۵-۴ سناریوهای وضعیت آتی تراز کالا و خدمات غیرنفتی

۸۷..... ۵-۵ سناریوهای وضعیت آتی حساب جاری غیرنفتی

۸۹..... ۵-۶ سناریوهای وضعیت آتی تراز پرداخت های غیرنفتی

طرح استعلام ارزی کشور

۷-۵ وضعیت بازار ارز با توجه به نقش صندوق ۹۲

جمع بندی ۹۶

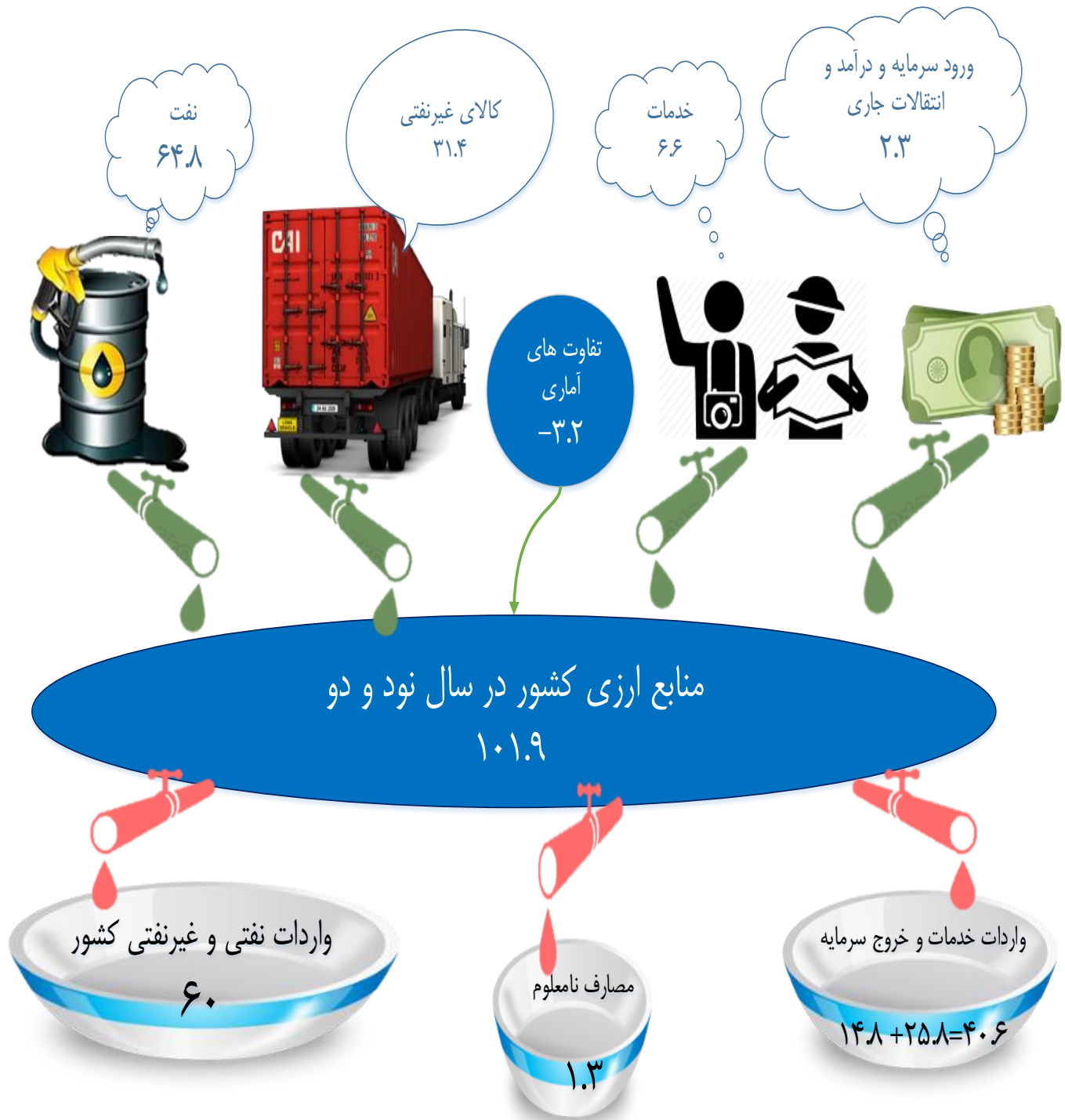
پیشگفتار

وابستگی بخش قابل توجهی از بودجه دولت و بازار ارز به ارز نفتی، یکی از مشخصات وضعیت اقتصادی کشورمان بویژه در دهه های اخیر بوده است. این وابستگی آنگاه به مصیبت خانمان سوز اقتصاد ایران بدل می گردد که یا قیمت نفت کاهش یافته و یا به دلایل مختلف از جمله تحریم، درآمدهای ارزی نفتی کاهش یابد. معمولاً بدنبال این تغییرات، اقتصاد ایران، دچار شوک ها و تکانه های نگران کننده ای می شود و کیان اقتصاد به تلاطم می افتد. حتی در شرایط بالا بودن قیمت نفت و افزایش درآمدهای ارزی، برخی کارشناسان بدلیل نتایج منفی آن در دراز مدت، از این موهبت بعنوان نفرین منابع یاد می کنند.

هدف این طرح رهایی اقتصادی ج.ا. ایران از وابستگی به ارز نفتی و دستیابی به سطحی از توانمندی در تامین ارز غیرنفتی است به طوریکه به همه نیازهای ارزی کشور پاسخ گوید. به بیان دیگر از نظر این طرح، منابع حاصل از فروش نفت و گاز و فرآورده های آن متعلق به صندوق توسعه ملی بوده و دولت تنها به عنوان دستمزد عملیات خود، ۱۴,۵ درصد از درآمدها را برداشت می نماید و مابقی را به حساب صندوق می ریزد.

در صورت تعلق منابع نفتی به صندوق، دو مشکل ارزی و ریالی برای دولت بروز خواهد کرد که در این طرح تلاش شده نحوه حل این مشکلات با جزئیات قابل قبولی بیان گردد. در واقع دولت در شرایط فعلی، از طریق فروش ارز نفتی هم به ریال مورد نیاز خود در بودجه، دست پیدا می کند و هم نیاز متقاضیان ارز (وارد کنندگان کالا و خدمات و سرمایه بران ایرانی به خارج از کشور) را برآورده می سازد. اما در صورتیکه درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت به صندوق توسعه ملی تعلق گیرد دولت نمی تواند همانند گذشته به نیازهای بودجه ای و ارزی پاسخ گوید. به این دلیل، طرح موجود به چگونگی رفع نیازهای مذکور از طریق منابع مکمل به گونه ای رفته که بتواند هم بودجه را تنظیم نماید و هم بازار ارز سامان یابد.

مجموع مطالب این طرح، در قالب دو بخش ارائه شده است. بخش اول تحت عنوان "**چشم انداز ارز در بازار و بودجه**" بوده و مشتمل بر ۵ فصل است. بخش دوم تحت عنوان "**مدیریت تامین ارز**" نیز مشتمل بر ۴ فصل است. همچنین نمای شماتیک تامین منابع و مصارف ارزی در زیر نمایش داده شده، و ارقام مربوط به سال ۱۳۹۲ به عنوان نمونه در آن ذکر شده است.

بخش اول: چشم انداز ارز در بازار و بودجه

همانگونه که ذکر شد بخش اول شامل ۵ فصل می‌باشد. در فصل اول تحت عنوان "روند درآمدهای ارزی" وضعیت ارز آوری کشور در یک دوره ده ساله (۱۳۸۲-۱۳۹۲) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این بررسی ارزی نفتی و غیرنفتی با هم مقایسه شده و آهنگ رشد هر یک تعیین شده است. روند افزایشی و سپس کاهش ارزی نفتی و روند مستمرا افزایشی ارزی غیر نفتی در پایان این فصل به نمایش گذاشته شده است.

فصل دوم تحت عنوان "روند مصارف ارزی" موضوع خروج ارز از کشور به دلیل: واردات، دریافت خدمات و یا خروج سرمایه را در همان دوره ده ساله بررسی کرده است. مشاهده ارقامی بین ۲۰ تا ۳۰ میلیارد دلار خروج سالیانه ارز از کشور به عنوان دریافت خدمات یا سرمایه‌گذاری هشدار دهنده است. در این فصل همچنین روند واردات کالایی کشور در دوره مذکور تجزیه و تحلیل شده است.

فصل سوم تحت عنوان "روند نسبت‌های ارزی" با در کنار هم قرار دادن ارقام فصل اول و دوم کوشیده است وضعیت تراز را در حساب‌های مختلف نشان دهد. در این فصل تراز جاری، تراز تجاری، تراز خدمات، تراز مالی و سرمایه و بالاخره تراز پرداخت‌های ارزی کشور بر اساس گزارش بانک مرکزی و گمرک ج.ا.ا. بررسی شده‌اند. هر چند متاسفانه تراز غیرنفتی کالا و خدمات همچنان نفتی است اما روند صعودی صاوا (نسبت صادرات به واردات)، نشان می‌دهد که ارز صادرات غیرنفتی به تدریج توان لازم برای پوشش‌دهی به ارز مورد نیاز برای واردات را پیدا کند.

نقش ارز غیر نفتی در اقتصاد کشورمان دوگانه است. نقش اول ارز نفتی این است که دولت با تبدیل منابعی از درآمدهای ارزی بخشی از بودجه ریالی کشور را تامین می‌کند. نقش دوم ارز نفتی، مکمل نقش اول بوده و تامین‌کننده ارز مورد نیاز در بازار ارز کشور است. یعنی عملاً دولت به هنگام فروش ارز در بازار هم به نیاز متقاضیان ارز پاسخ می‌گوید و هم ریال مورد نیاز برای بودجه را تامین می‌نماید. البته این در صورتی است که ارز از مسیر عادی تبدیل تبدیل به ریال گردد و گرنه آن مقداری را که بانک مرکزی برداشته و ریال آنرا تحویل دولت می‌دهد منجر به چاپ پول شده و آثار تخریبی دارد.

فصل چهارم تحت عنوان "استقلال ارزی بودجه" به دنبال تحلیل نقش اول ارز نفتی در اقتصاد کشورمان است و فصل پنجم تحت عنوان "استقلال بازار ارزی" به دنبال تحلیل نقش دوم ارز نفتی در اقتصاد کشورمان است. بدین سبب در فصل

چهارم، سهم ارز نفتی در بودجه طی سال‌های ۸۴ تا ۹۲ بررسی شده و برای تامین بودجه بدون ارز نفتی سناریوهایی مطرح شده است. در هریک از این سناریوها پیش‌بینی شده است که دولت برای جایگزینی ریال ناشی از ارز نفتی در بودجه به استقراض چه مبلغی از صندوق نیاز دارد. در فصل پنجم نیز با طراحی سناریوهایی در مورد هر یک از ترازهای مذکور در فصل سوم، پیش‌بینی شده است با کدام یک از نرخ‌های رشد ارز آوری و ارزبری (از جمله صادرات و واردات) می‌توان بازار ارز را از نوسانات و شوک‌های ارز نفتی رهایی بخشید.

بخش دوم: مدیریت تامین ارز

بخش دوم این طرح شامل مجموعه‌ای از **رویکردهای اصلی و راهکارهای عملیاتی**، برای ارز آوری یعنی توسعه صادرات غیرنفتی (کالا و خدمات) و پایش خروج ارز از کشور یعنی مدیریت واردات (کالا و خدمات) می‌باشد. منظور از راهکارهای اصلی در این طرح، استراتژی‌های دستیابی به اهداف مذکور و منظور از راهکارهای عملیاتی اقدامات کوتاه مدت برای اجرای استراتژی‌ها می‌باشد.

در پایان بخش دوم ضمن جمع‌بندی مجموعه فعالیت‌های قابل اجرا و تقسیم کار میان بازیگران مختلف حوزه درآمد و مصارف ارزی، به نحوه اداره و ساختار بازار ارز به عنوان یک مهم اشاره شده و بر شکل‌گیری هماهنگی کامل به منظور حصول به اهداف بلندمدت و کوتاه مدت طرح تاکید شده است تا انشاءالله اجرای طرح با کمترین چالش مواجه شده و اقتصاد جمهوری اسلامی ایران از وابستگی تام به صادرات نفت نجات یابد.

نمودار شماتیک درآمدها و مصارف ارزی کشور نشان می‌دهد که عمده منابع ورود ارز به کشور شامل ارز نفتی، صادرات غیرنفتی کالایی، صادرات خدمات می‌باشد و عمده مصارف خروج ارز از کشور نیز شامل واردات کالایی و واردات خدمات و خروج سرمایه می‌باشد. البته معمولاً برخی تفاوت‌های آماری و یا اشتباهات محاسباتی وجود دارد که در گوشه‌ای از گزارش به آن اشاره می‌شود.

فصل اول

روند درآمدی ارزی

عمده درآمدهای ارزی جمهوری اسلامی ایران از پنج مسیر تحقق می‌پذیرد که عبارتند از: درآمدهای حاصل از فروش نفت، گاز و فراورده‌های نفتی (صادرات نفتی)، درآمدهای حاصل از صادرات کالاهای غیرنفتی (صادرات غیرنفتی)، درآمدهای ارزی ناشی از ارائه خدمات به خارجیان (صادرات خدمات)، درآمدهای ناشی از جبران خدمات نیروی کار ایرانی در خارج از کشور (دریافتی‌های حساب درآمد) و سرانجام سایر روش‌های عرضه ارز همچون: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، وام‌های خارجی و غیره (دریافتی‌های حساب سرمایه‌ای و مالی). در این میان درآمدهای نفتی آنچنان برجسته و شاخص شده که به عقیده بسیاری از کارشناسان، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران تک محصولی و وابسته به نفت گردیده است؛ در عین حال بررسی روند بخش دیگری از درآمدهای ارزی یعنی صادرات غیرنفتی چشم انداز روشنی را نشان می‌دهد.

در این فصل ابتدا روند ده ساله منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی یعنی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۸۲ بررسی گردیده سپس روند صادرات غیرنفتی و عرضه خدمات در همان ده سال در ادامه بیان می‌گردد. در پایان ضمن ارائه سایر منابع درآمدی ارز، به استخراج روند ارزآوری کشور از منابع غیرنفتی و نیز کلیه منابع نفتی و غیرنفتی می‌پردازیم.

۱-۱ روند صادرات نفتی

روند درآمدهای ارزی کشور از محل منابع نفتی در دهه مورد بررسی به دلایل مختلف دارای افت و خیزهای فراوانی است. هرچند در خلال همین سال‌ها گزینه دیگری با عنوان منابع ارزی غیرنفتی بتدریج سر برآورده و قابلیت رقابت خود را به اثبات رسانده است اما همچنان این منبع مهمترین منبع اصلی درآمدهای ارزی کشور بوده است. در همین راستا روند درآمدهای ارزی نفت در جدول ۱-۱ و روند درآمدهای رقیب آن یعنی صادرات غیرنفتی در جدول ۱-۲ ارائه گردیده است.

همانطور که مشاهده می‌شود بیشترین درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت در طی دهه مورد بررسی با رقمی بالغ بر ۱۱۹ میلیارد دلار مربوط به سال ۱۳۹۰ بوده است. گفتنی است که بخشی از صادرات میعانات گازی به عنوان صادرات غیر نفتی طبقه‌بندی می‌شود ولیکن در این گزارش از آمار بانک مرکزی در این خصوص استفاده شده که در برگرفته همه ارقام صادراتی میباشد. لازم به ذکر است که صادرات برخی از محصولات هیدروکربوری نظیر؛ گازهای نفتی، هیدروکربورهای نفتی، نفتالین و سایر مخلوط‌های هیدروکربورهای بودار و روغن‌های سبک و .... تحت سرفصل صادرات غیرنفتی در سالنامه‌های آماری گمرگ ج.ا. گزارش می‌شود.

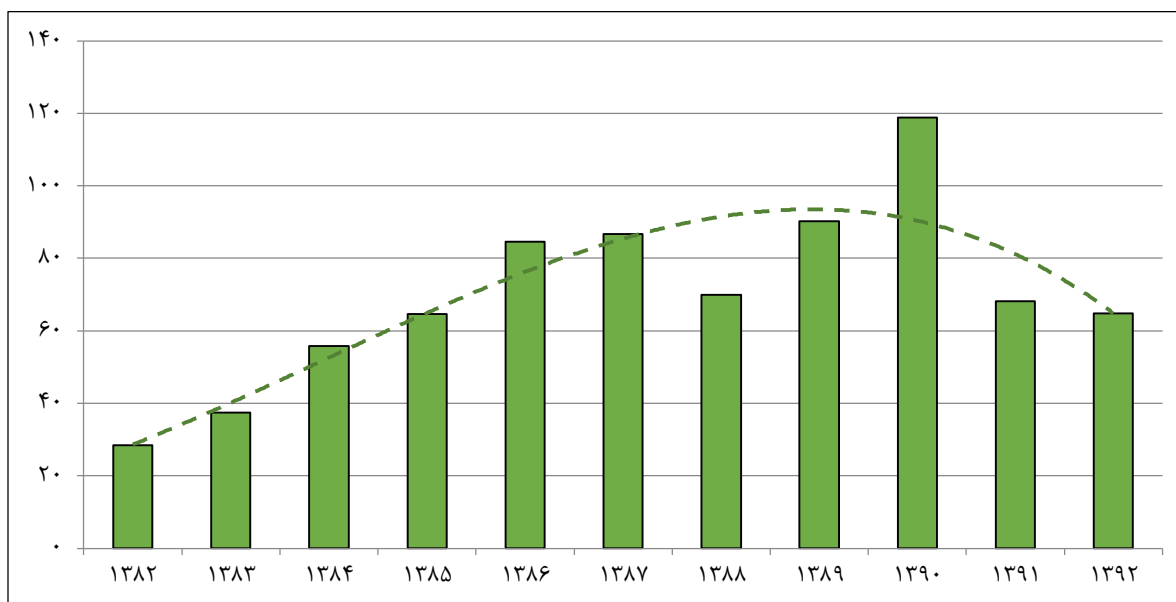
جدول ۱-۱- منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی

سال	صادرات نفتی (میلیارد دلار)	نرخ رشد (درصد)
۱۳۸۲	۲۸,۴	۱۹,۴
۱۳۸۳	۳۷,۴	۳۱,۸
۱۳۸۴	۵۵,۸	۴۹,۰
۱۳۸۵	۶۴,۷	۱۵,۹
۱۳۸۶	۸۴,۵	۳۰,۷
۱۳۸۷	۸۶,۶	۲,۵
۱۳۸۸	۷۰,۰	-۱۹,۲
۱۳۸۹	۹۰,۲	۲۸,۹
۱۳۹۰	۱۱۸,۹	۳۱,۸
۱۳۹۱	۶۸,۱	-۴۲,۷
۱۳۹۲	۶۴,۸	-۴,۹

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

نمودار ۱-۱ هیستوگرام منابع ارزی حاصل از نفت را نشان می‌دهد.

نمودار ۱-۱- منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی (میلیارد دلار)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

طرح استطلاع ارزی کشور

همانطور که از نمودار و جدول فوق‌الذکر مشاهده می‌شود؛ درآمدهای نفتی در سال‌های مورد نظر این گزارش با نوسانات بسیاری همراه بوده است، بگونه‌ای که کمترین درآمد ارزی نفت به لحاظ اسمی با رقمی در حدود ۲۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۲ و بیشترین آن نیز در سال ۱۳۹۰ حاصل شد. البته با تشدید همه جانبه تحریم‌های نفتی و بانکی از سال ۱۳۹۱ صادرات این محصولات با رشدی در حدود ۴۳- به یکباره به ۶۸ میلیارد دلار تنزل پیدا کرد؛ ضمن اینکه از همین سال به بعد دسترسی به ارز حاصل از صادرات نفتی بسیار محدود، هزینه صادرات این محصولات به دلیل اعمال تحریم علیه ناوگان حمل و نقل نفتی کشور، بیمه‌های نفتی، تحریم‌های بانکی و نیز فشار بر مشتریان سابق نفتی ایران نیز بسیار افزایش پیدا کرد. این وضعیت دلالت بر این واقعیت دارد که مدیریت منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی کشور به طور کامل تحت اختیار مسئولان و تصمیم‌گیران اقتصادی کشور نبوده و بازیگران خارجی می‌توانند در هر زمان یا از طریق محدودیت در فروش محصول (همانند دو سال اخیر دوره مور بررسی) و یا از طریق کاهش جهانی قیمت نفت درآمدهای ارزی کشور از محل فروش این محصولات را با نوسان مواجه سازند

نمودار ۱-۲- نرخ رشد منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی (درصد)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

نمودار ۱-۲ نیز به خوبی نوسانات درآمدهای ارزی نفتی را در طول دهه اخیر نمایش می‌دهد. نکته قابل تأمل آن است که متأسفانه ثبات و بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی کشور (نظیر نرخ رشد اقتصادی، نرخ تورم، نرخ بیکاری و امثال آن) در طی سال‌های اخیر همبستگی زیادی با رونق درآمدهای ارزی نفتی پیدا نموده بود، بگونه‌ای که برخی کارشناسان معتقدند

طرح استعلام ارزی کشور

هر زمان که درآمدهای ارزی نفت از وضعیت مناسبی برخوردار بوده، اکثر متغیرهای کلان اقتصادی نیز از ثبات برخوردار شده است و هر زمان که وضعیت این درآمدها به دلیل تحولات خارجی با نوسان مواجه شده، این متغیرها نیز دچار بی‌ثباتی و تنزل مواجه شده‌اند. در نتیجه می‌توان گفت که ورود و نقش‌آفرینی پر رنگ درآمدهای ارزی نفت تا حد زیادی امکان تحقق اهداف برنامه‌های اقتصادی کشور را با ریسک مواجه ساخته است. در فصل سوم گزارش حاضر به تفصیل به تحلیل این موضوع خواهیم پرداخت.

۱-۲ روند صادرات غیر نفتی

دستیابی به یک منبع پایدار برای تأمین نیازهای ارزی کشور مستلزم توسعه صادرات غیرنفتی و بخصوص کالاهای نهایی است؛ چرا که هم ارزش افزوده بالاتری دارند و هم به دلیل نوع بازار هدف ایشان که همان مصرف‌کنندگان نهایی است؛ اغلب بازار گسترده و متنوع تری برای فروش دارند. این امر به طور خاص در مورد جمهوری اسلامی ایران که در طی دو سه سال اخیر با تحریم همه جانبه تجاری و مالی در حوزه صادرات نفت خام مواجه بوده است، می‌بایست به طریق اولی در دستور کار جدی مسئولان و تصمیم‌گیران اقتصادی کشور قرار گیرد.

هرچند وضعیت کنونی صادرات غیرنفتی با ظرفیت‌های بالقوه صادراتی آن فاصله زیادی دارد ولیکن خوشبختانه در طی ۸ سال اخیر صادرات غیرنفتی کشور به بیش از سه برابر ارتقاء پیدا کرده است. در این گزارش به منظور فراهم آوردن اطلاعات لازم برای بررسی کیفیت تناسب صادرات غیرنفتی با نیازهای ارزی کشور، به احصاء وضعیت آماری واردات و صادرات غیرنفتی کشور مبتنی بر آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران در طی دوره مورد بررسی پرداخته شده است. جدول ۱-۲ نشان‌دهنده افزایش حجم و رشد صادرات غیرنفتی کشور در طی دهه مورد بررسی می‌باشد.

همانطور که در جدول ۱-۲ مشهود است صادرات غیرنفتی کشور در بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۳۸۲ روندی کاملاً صعودی داشته است و این میزان در طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۲ به لحاظ میزان قدرمطلق از افزایش قابل توجهی برخوردار بوده است. البته همزمان با تشدید تحریم‌های بانکی، فشار بر تولید و اعمال محدودیت بر حمل و نقل در بازه ۱۳۹۰-۱۳۹۲ این شاخص نیز با اندکی کاهش مواجه شده است. در واقع کاهش متوسط رشد صادرات غیرنفتی در این مقطع زمانی چیزی در حدود ۳,۵- درصد می‌باشد که به هیچ وجه قابل مقایسه با میزان ۲۳,۵- درصدی متوسط رشد صادرات نفتی نمی‌باشد.

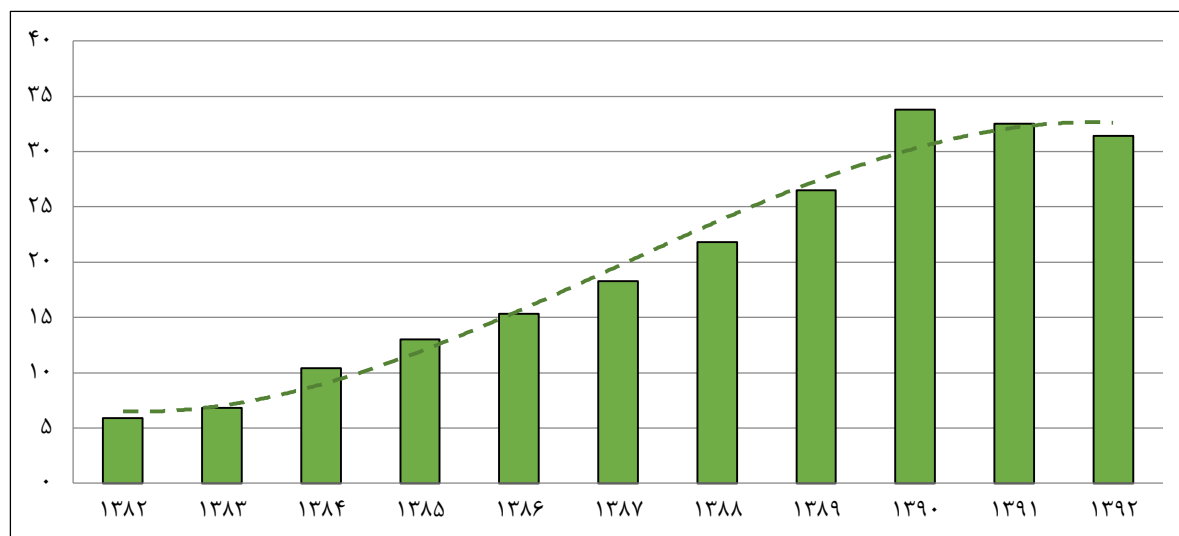
جدول ۱-۲- منابع ارزی حاصل از صادرات غیرنفتی

سال	صادرات غیرنفتی (میلیارد دلار)	نرخ رشد (درصد)
۱۳۸۲	۵,۹	۲۸,۳
۱۳۸۳	۶,۸	۱۵,۳
۱۳۸۴	۱۰,۴	۵۲,۹
۱۳۸۵	۱۳,۰	۲۵,۰
۱۳۸۶	۱۵,۳	۱۷,۷
۱۳۸۷	۱۸,۳	۱۹,۶
۱۳۸۸	۲۱,۸	۱۹,۱
۱۳۸۹	۲۶,۵	۲۱,۶
۱۳۹۰	۳۳,۸	۲۷,۵
۱۳۹۱	۳۲,۵	-۳,۸
۱۳۹۲	۳۱,۴	-۳,۴

منبع: گزارش گمرک ج.ا.

این واقعیت حکایت از آن دارد که اثرگذاری تحریم‌های اقتصادی بر روند منابع ارزی غیرنفتی بسیار کمتر از منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی بوده است. نمودار ذیل گویای نوسانات ارزش صادرات نفتی در طی دهه اخیر می‌باشد.

نمودار ۱-۳- منابع ارزی حاصل از صادرات غیرنفتی
ارقام: میلیارد دلار

منبع: گزارش گمرک ج.ا.

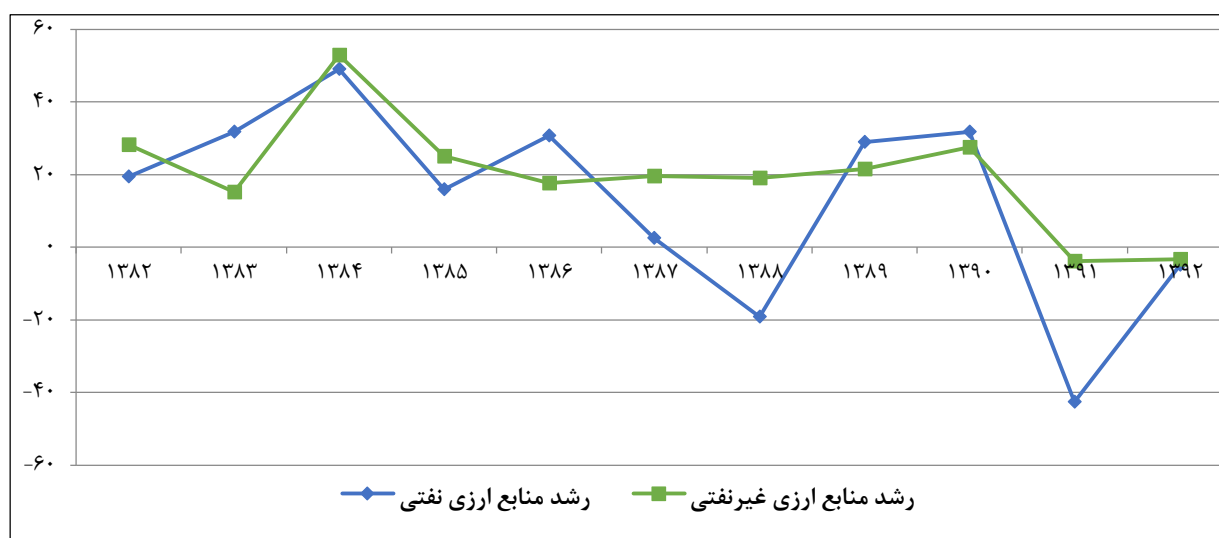

طرح استعلام ارزی کشور

نمودار ۱-۳ بیانگر آن است که میزان صادرات غیرنفتی تا قبل از اعمال تحریم‌ها همواره رو به افزایش بوده است که این روند حاکی از استفاده بیشتر فعالان اقتصادی از ظرفیت‌های صادرات غیرنفتی کشور می‌باشد. گفتنی است حتی با وجود تنزل صادرات غیرنفتی در طی دو سه سال اخیر، اما شدت این کاهش بسیار بطنی بوده است.

نمودار ۱-۴ بیانگر آن است که رشد ارز آوری حاصل از صادرات غیرنفتی در مقایسه با صادرات نفتی در طی دهه مورد بررسی با نوسانات کمی همراه بوده است. این موضوع می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد؛ اما شاید مهمترین دلیل ثبات در رشد صادرات غیرنفتی کشور را بتوان در ثبات بیشتر قیمت جهانی این محصولات و نیز حضور مؤثر بخش خصوصی و گستردگی بازار هدف پیش‌روی ایشان دانست. لذا نتیجه می‌گیریم که در بازه زمانی مورد بررسی عایدات ارزی حاصله از این منابع از ثبات بیشتری نسبت به منابع ارزی نفتی برخوردار بوده است.

نمودار ۱-۴- مقایسه نرخ رشد منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی و غیرنفتی (درصد)

منبع: بانک مرکزی و گزارش گمرک ج.ا.

۱-۳ روند صادرات خدمات

امروزه صادرات خدمات به عنوان یکی از مهمترین روش‌های کسب درآمد ارزی برای بسیاری از کشورهای دنیا محسوب می‌شود. ایران نیز با برخورداری از ظرفیت‌های بالقوه صادراتی در عرصه خدمات می‌تواند بسیار بیشتر از وضعیت کنونی از منابع ارزی حاصل از این منبع برخوردار شود. بر این اساس و با تحلیل آماری درآمدهای ارزی حاصل از این منبع در طی دهه مورد بررسی، درمی‌یابیم که با وجود آنکه روند تغییرات این درآمدهای ارزی طی ۸ سال نخست در دهه مورد بررسی

طرح استطلاع ارزی کشور

مثبت بوده اما این میزان به هیچ وجه قابل قیاس با ظرفیت‌های بالقوه صادراتی کشور در این حوزه نیست. لازم به ذکر است که رشد صادرات این بخش می‌تواند پوشش‌دهنده بخش مناسبی از محدودیت‌های ارزی ناشی از تحریم‌های کشور باشد. جدول ۱-۳ بیانگر وضعیت روند منابع ارزی حاصل از صادرات خدمات کشور در بازه زمانی مورد بررسی می‌باشد.

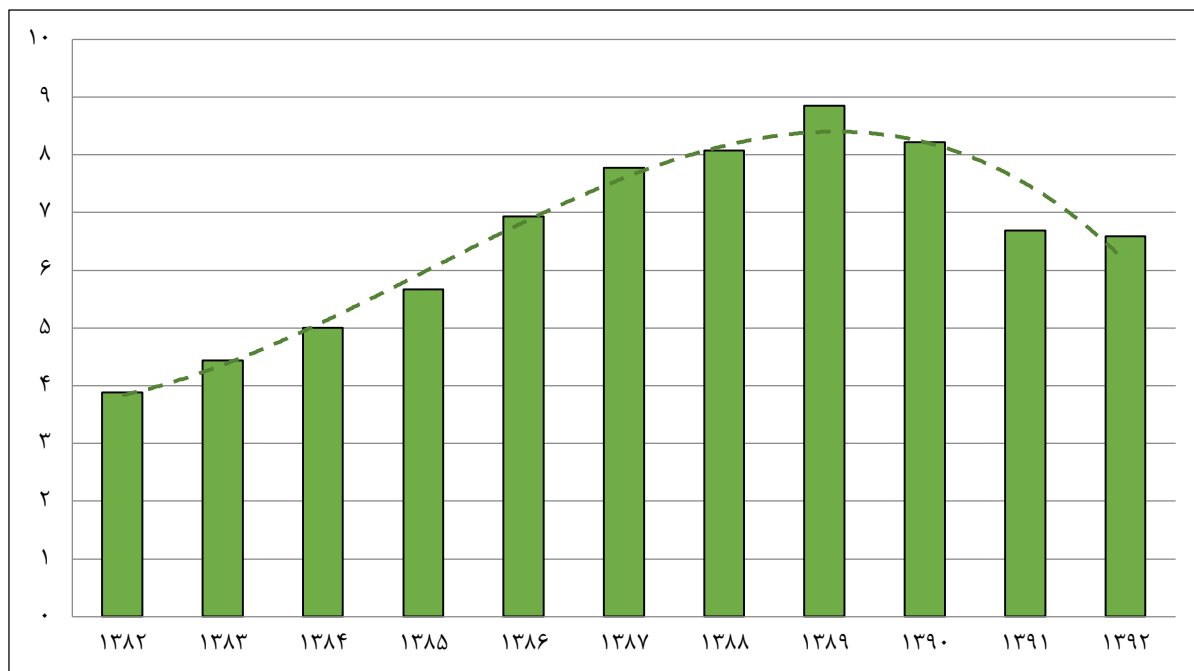
جدول ۱-۳- منابع ارزی حاصل از صادرات خدمات

نرخ رشد (درصد)	صادرات خدمات	
	سال	(میلیارد دلار)
۷,۸	۱۳۸۲	۳,۹
۱۴,۴	۱۳۸۳	۴,۴
۱۲,۶	۱۳۸۴	۵,۰
۱۳,۴	۱۳۸۵	۵,۷
۲۲,۲	۱۳۸۶	۶,۹
۱۲,۲	۱۳۸۷	۷,۸
۳,۸	۱۳۸۸	۸,۱
۹,۶	۱۳۸۹	۸,۹
-۷,۱	۱۳۹۰	۸,۲
-۱۸,۷	۱۳۹۱	۶,۷
-۱,۴	۱۳۹۲	۶,۶

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

همانطور که در جدول ۱-۳ مشاهده می‌کنیم میزان صادرات خدمات کشور در طی بازه زمانی مورد بررسی به مرز ۹ میلیارد دلار نزدیک شده ولیکن در سال‌های پایانی دوره با کاهش مواجه شده است. نمودار ۱-۵ نیز این وضعیت را نشان می‌دهد. این نمودار گویای آن است که بیشترین میزان صادرات خدمات با ارزشی معادل با ۸,۹ میلیارد دلار مربوط به سال ۱۳۸۹ بوده است اما به دلیل مواجهه با مشکلات این روند رشد دچار کاستی شده است به بیان دیگر ارقام این بخش نشان می‌دهد که از پتانسیل ارزی قابل توجهی برخوردار است.

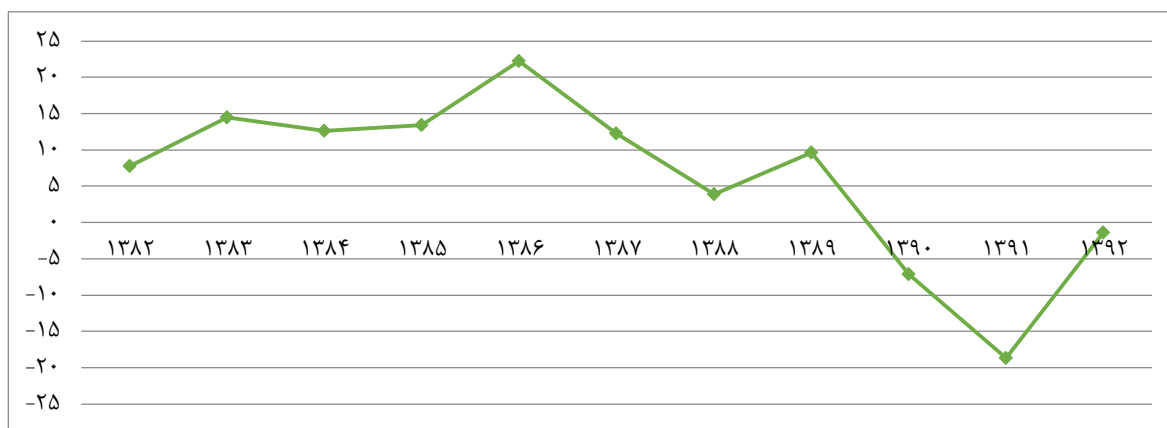
نمودار ۱-۵- منابع ارزی حاصل از صادرات خدمات (میلیارد دلار)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

نمودار ۱-۶- نوسانات رشد منابع ارزی بخش خدمات کشور در طی دهه مورد بررسی را نمایش می‌دهد.

نمودار ۱-۶- نرخ رشد منابع ارزی حاصل از صادرات خدمات (درصد)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

همانطور که نمودار نشان می‌دهد نرخ رشد منفی صادرات خدمات در سال ۱۳۹۱ تغییر جهت یافته و سمت و سوی مثبت پیدا نموده است.

۴-۱ روند درآمدهای سرمایه ای و مالی

یکی از مهمترین منابع تأمین نیازهای ارزی بسیاری از کشورهای دنیا اعتبارات، تسهیلات و سرمایه‌گذاری‌هایی می‌باشد که ایشان از محل منابع خارجی جذب می‌نمایند. با مروری بر ارقام این بخش که تحت سرفصل حساب مالی و سرمایه در ترازنامه پرداخت‌های خارجی بانک مرکزی درج می‌شود، درمی‌یابیم که علی‌رغم اینکه ورودی‌های ارزی ناشی از این منابع در اوایل دهه مورد بررسی از وضعیت تقریباً مناسبی برخوردار بوده است اما در سال‌های بعد شاهد روندی معکوس در کسب عایدات ارزی از این محل بوده‌ایم؛ بگونه‌ای که به غیر از سه سال اول دوره مورد بررسی یعنی از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۴ که وضعیت درآمدزایی ارزی کشور از این محل مثبت بود اما در سال‌های بعدی یعنی بازه زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳ نه تنها از این محل درآمد ارزی شامل حال کشور نشده است، شاید از آنجایی که نظام مالی کشور در طی این مدت مشغول بازپرداخت تعهدات ارزی سال‌های پیش بوده است، این روند به صورت منفی و یا به عبارتی در جهت خروج ارز از کشور بوده است. جدول ۴-۱ بیانگر روند دریافتی‌های حساب‌های مالی و سرمایه‌ای کشور در دهه مورد بررسی می‌باشد.

جدول ۴-۱- درآمدهای حساب‌های سرمایه ای و مالی

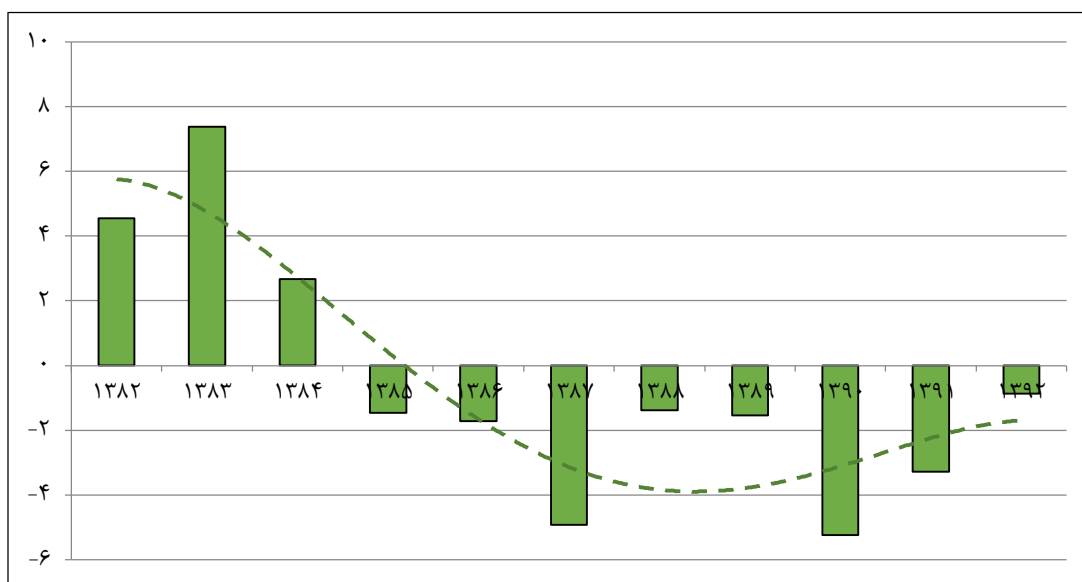
نرخ رشد (درصد)	درآمدهای سرمایه ای و مالی (میلیارد دلار)	سال
۵۹,۲	۴,۶	۱۳۸۲
۶۲,۳	۷,۴	۱۳۸۳
-۶۳,۸	۲,۷	۱۳۸۴
-۱۵۴,۴	-۱,۵	۱۳۸۵
۱۷,۷-	-۱,۷	۱۳۸۶
۱۸۷,۴-	-۴,۹	۱۳۸۷
۷۲,۰	-۱,۴	۱۳۸۸
۱۲,۶-	-۱,۶	۱۳۸۹
۲۳۸,۴-	-۵,۳	۱۳۹۰
۳۷,۴	-۳,۳	۱۳۹۱
۷۳,۸	-۰,۹	۱۳۹۲

طرح استقلال ارزی کشور

این شاخص از مجموع متغیرهای؛ دریافت حساب سرمایه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، بدهی سرمایه‌گذاری در سبد مالی و بدهی سایر سرمایه‌گذاری‌ها حاصل می‌شود

همانطور که از جدول ۱-۴ مشهود است احتمالاً این بخش از خروج سرمایه مربوط به سودهای ناشی از سرمایه‌گذاری گذشته در کشورمان بوده و یا به نوعی پرداخت بخشی از بدهی یا تعهدات است.

نمودار ۱-۷- منابع ارزی حاصل از حساب سرمایه ای و مالی (میلیارد دلار)

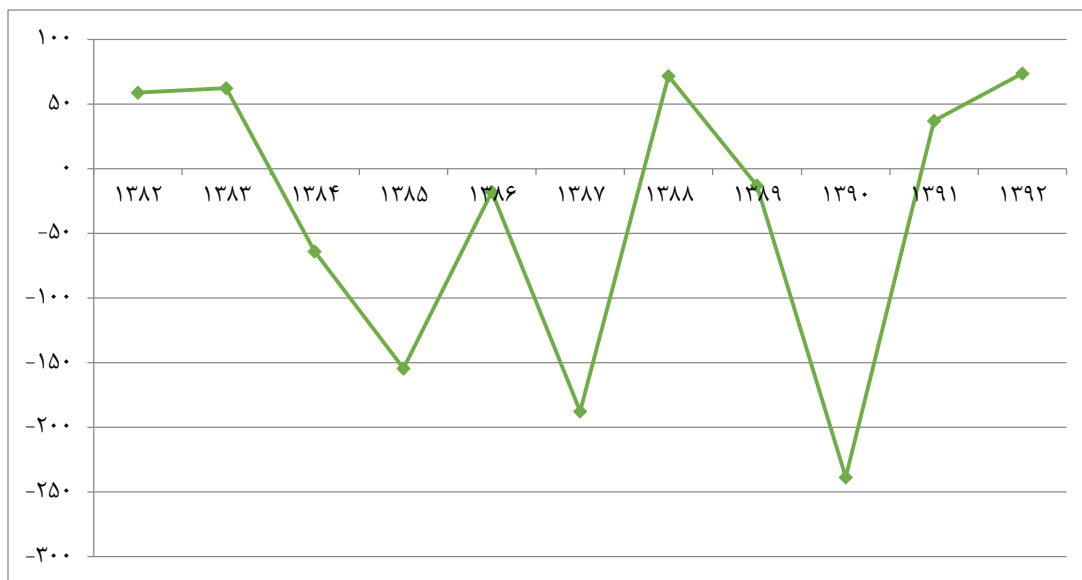

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

نمودار ۱-۷ به خوبی نشانگر وضعیت مثبت دریافتی‌های ناشی از اقدامات سرمایه‌ای و مالی کشور در طی سه سال نخست دوره مورد بررسی و نیز وضعیت منفی یا پرداخت تعهدات ارزی کشور در ۸ سال اخیر دوره مورد بررسی می‌باشد. اوج تسویه بدهی‌های ارزی کشور همزمان با تحقق بالاترین درآمد ارزی کشور از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون در سال ۱۳۹۰ صورت پذیرفت.

نمودار ۱-۸ که بیانگر رشد سالانه دریافتی‌های سرمایه‌ای و مالی کشور در طول دوره مورد بررسی می‌باشد نوسانات زیادی را در شدت تغییرات سالانه این عایدات نشان می‌دهد. بر اساس نمودار مذکور درمی‌یابیم که بیشترین رشد ورودی‌های ارزی (رشد مثبت) ناشی از این محل در سال ۱۳۸۸ و بیشترین رشد خروجی‌های ارزی (رشد منفی) مرتبط با این سرفصل در سال ۱۳۹۰ رخ داده است.

نمودار ۱-۸- نرخ رشد منابع ارزی حاصل از حساب سرمایه ای و مالی (درصد)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی

۱-۵ روند منابع ارزی غیرنفتی

منابع ارزی غیرنفتی کشور در طول دهه مورد بررسی، به غیر از برخی سال‌ها، در مجموع روندی صعودی داشته است. این واقعیت با توجه به ثبات در کل دریافت‌های ارزی ناشی از خدمات نیروی کار ایرانی در خارج و یا حتی خروج بخشی از منابع ارزی کشور به دلیل بازپرداخت تعهدات ارزی خارجی؛ می‌تواند ناشی از گسترش صادرات کشور در بخش خدمات و به خصوص کالا باشد. جدول ۱-۵ حکایت از وضعیت روند صادرات غیرنفتی کشور در طول دهه مورد بررسی دارد.

با مشاهده جدول ۱-۵ بدین نکته پی می‌بریم که منابع ارزی غیرنفتی کشور در طی بازه زمانی ۷ ساله ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲ با بیش از دو برابر افزایش از ۱۸,۶ به ۳۷,۱ میلیارد دلار افزایش پیدا کرده است. تحقق این واقعیت در شرایطی است که کشورمان در طول دو سه سال اخیر با شدیدترین تحریم‌های خارجی در حوزه حمل و نقل و مبادلات بانکی روبرو شده است ولی همانطور که مشاهده می‌شود حتی در چنین شرایطی نیز مجموع منابع ارزی غیرنفتی کشور بر خلاف منابع ارزی نفتی سیری صعودی داشته است. گفتنی است با وجود آنکه تحریم‌های همه جانبه اقتصادی از سال ۱۳۹۱ علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال گردید ولی متوسط رشد منابع ارزی غیرنفتی در طی این سال‌ها یعنی در مقطع زمانی ۱۳۹۰-۱۳۹۲ بالغ بر ۷ درصد رشد داشته است.

جدول ۱-۵- منابع ارزی غیرنفتی کشور

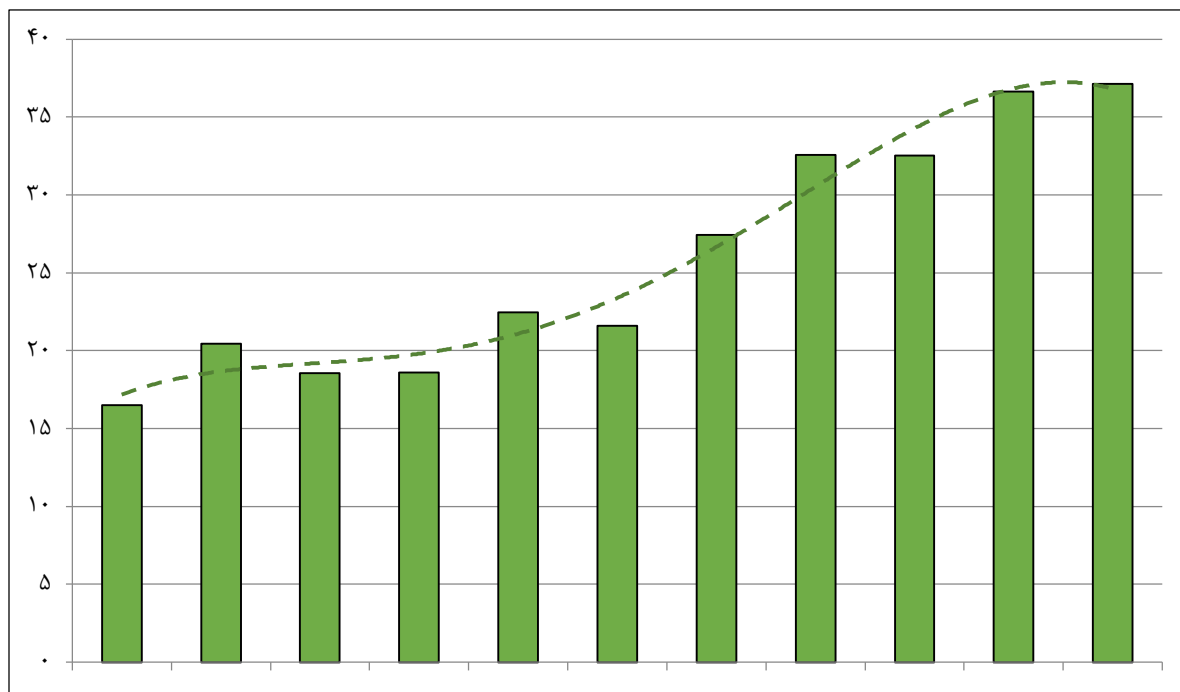
رشد منابع ارزی (میلیارد دلار)	منابع ارزی غیر نفتی (میلیارد دلار)	منابع ناشی از حساب جاری					سال
		منابع ناشی از حساب سرمایه ای و مالی (میلیارد دلار)	دریافت‌های حساب درآمد و انتقالات جاری (میلیارد دلار)	صادرات خدمات (میلیارد دلار)	اختلاف گمرک و بانک مرکزی (میلیارد دلار)	صادرات غیرنفتی (میلیارد دلار)	
۳۷,۱	۱۶,۵	۴,۶	۲,۴	۳,۹	-۰,۳	۵,۹	۱۳۸۲
۲۳,۹	۲۰,۴	۷,۴	۲,۲	۴,۴	-۰,۴	۶,۸	۱۳۸۳
-۹,۲	۱۸,۶	۲,۷	۲,۲	۵	-۱,۷	۱۰,۴	۱۳۸۴
۰,۲	۱۸,۶	-۱,۵	۲,۹	۵,۷	-۱,۵	۱۳	۱۳۸۵
۲۰,۹	۲۲,۵	-۱,۷	۴,۱	۶,۹	-۲,۱	۱۵,۳	۱۳۸۶
-۳,۹	۲۱,۶	-۴,۹	۴,۰	۷,۸	-۳,۶	۱۸,۳	۱۳۸۷
۲۷,۱	۲۷,۴	-۱,۴	۲,۳	۸,۱	-۳,۴	۲۱,۸	۱۳۸۸
۱۸,۷	۳۲,۶	-۱,۶	۲,۷	۸,۹	-۳,۹	۲۶,۵	۱۳۸۹
-۰,۲	۳۲,۵	-۵,۳	۲,۹	۸,۲	-۷,۱	۳۳,۸	۱۳۹۰
۱۲,۷	۳۶,۷	-۳,۳	۳,۴	۶,۷	-۲,۶	۳۲,۵	۱۳۹۱
۱,۳	۳۷,۱	-۰,۹	۳,۲	۶,۶	-۳,۲	۳۱,۴	۱۳۹۲

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

نمودار ۱-۹ سیر صعودی منابع ارزی غیرنفتی کشور را در اغلب سال‌های بازه زمانی مورد بررسی و به خصوص در طی سه سال آخر نشان می‌دهد. بر اساس نمودار مذکور می‌توان بیان داشت که اوج منابع ارزی غیرنفتی کشور با رقمی معادل با ۳۷,۱ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۲ تحقق یافته است.

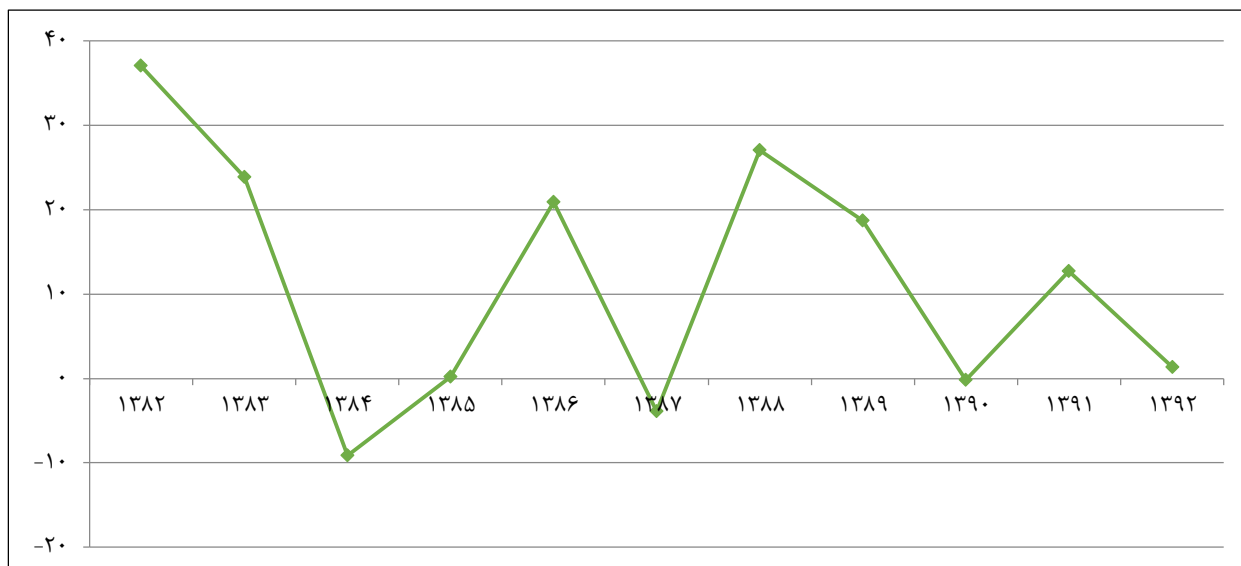
با مشاهده نمودار ۱-۱۰ متوجه می‌شویم که علی‌رغم نوسانات در رشد منابع ارزی غیرنفتی کشور ولی میزان کمی رشد این منابع در اغلب سال‌ها مثبت بوده است.

نمودار ۹-۱- منابع ارزی غیرنفتی کشور (میلیارد دلار)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

نمودار ۱۰-۱- رشد منابع ارزی غیرنفتی کشور (درصد)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

۱-۶ روند کل منابع ارزی کشور

کل منابع ارزی کشور در طول دهه مورد بررسی از مجموع منابع ارزی نفتی و غیرنفتی حاصل می‌شود. بدین ترتیب نتیجه می‌گیریم که نوسانات کل درآمدهای ارزی کشور تابع مستقیمی از نوسانات درآمدهای ارزی نفتی و غیرنفتی است؛ البته با توجه به سهم بالای منابع ارزی نفتی در کل عایدات ارزی کشور در طول دهه مورد بررسی، می‌توان مدعی شد که عمدتاً نوسانات منابع ارزی کشور متأثر از نوسانات ارزی نفتی بوده است. جدول ۱-۶ وضعیت منابع ارزی نفتی، غیرنفتی، کل و نیز سهم هر یک از ایشان را در کل منابع ارزی کشور نشان می‌دهد.

جدول ۱-۶- کل منابع ارزی کشور

سال	منابع ارزی نفتی (میلیارد دلار)	سهم منابع ارزی نفتی (درصد)	منابع ارزی غیرنفتی (میلیارد دلار)	سهم منابع ارزی غیرنفتی (درصد)	کل منابع ارزی (میلیارد دلار)	نرخ رشد کل منابع ارزی (درصد)
۱۳۸۲	۲۸,۴	۶۳,۳	۱۶,۵	۳۶,۷	۴۴,۹	-۸,۵
۱۳۸۳	۳۷,۴	۶۴,۷	۲۰,۴	۳۵,۳	۵۷,۹	۲۸,۹
۱۳۸۴	۵۵,۸	۷۵,۰	۱۸,۶	۲۵,۰	۷۴,۳	۲۸,۵
۱۳۸۵	۶۴,۷	۷۷,۷	۱۸,۶	۲۲,۳	۸۳,۳	۱۲,۰
۱۳۸۶	۸۴,۵	۷۹,۰	۲۲,۵	۲۱,۰	۱۰۷,۰	۲۸,۵
۱۳۸۷	۸۶,۶	۸۰,۰	۲۱,۶	۲۰,۰	۱۰۸,۲	۱,۲
۱۳۸۸	۷۰,۰	۷۱,۸	۲۷,۴	۲۸,۲	۹۷,۴	-۱۰,۰
۱۳۸۹	۹۰,۲	۷۳,۵	۳۲,۶	۲۶,۵	۱۲۲,۸	۲۶,۰
۱۳۹۰	۱۱۸,۹	۷۸,۵	۳۲,۵	۲۱,۵	۱۵۱,۴	۲۳,۳
۱۳۹۱	۶۸,۱	۶۵,۰	۳۶,۷	۳۵,۰	۱۰۴,۸	-۳۰,۸
۱۳۹۲	۶۴,۸	۶۳,۶	۳۷,۱	۳۶,۴	۱۰۱,۹	-۲,۷

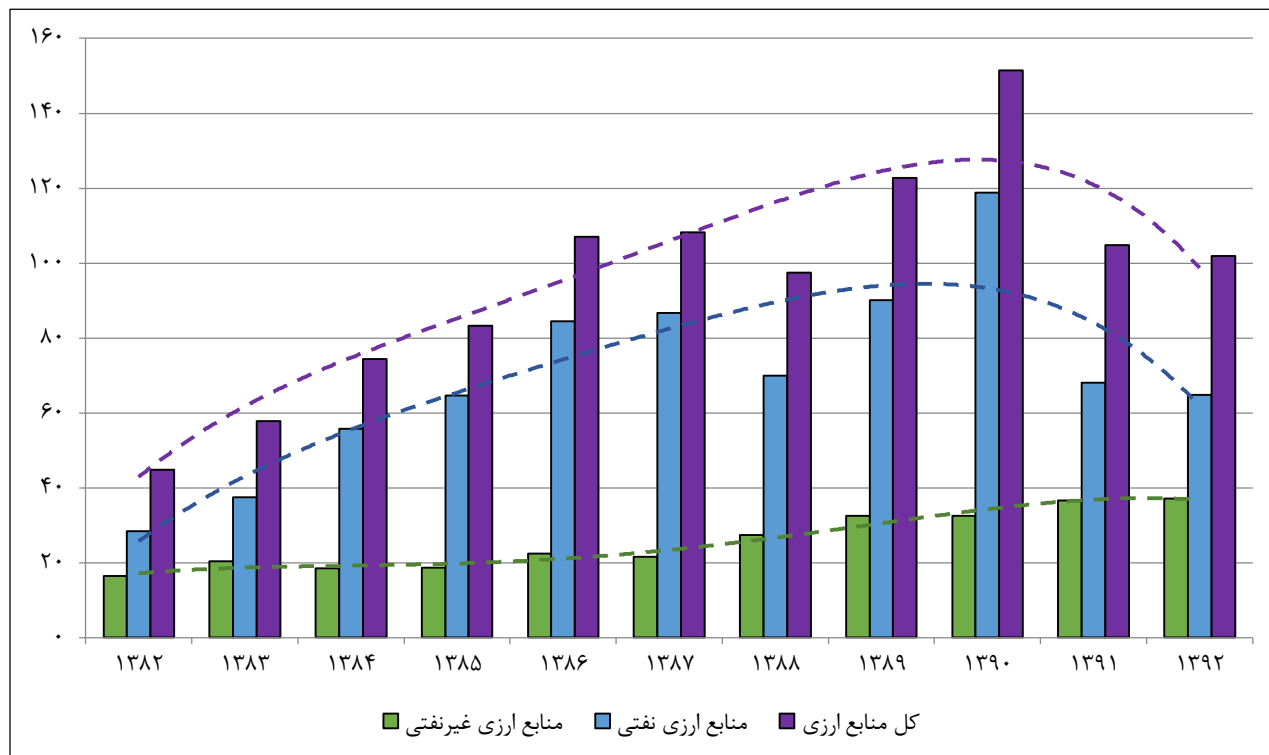
منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

همانطور که در جدول ۱-۶ مشخص است در سال ۱۳۸۸ سهم منابع ارزی نفتی از کل منابع ارزی کشور به یکباره با ۹ درصد کاهش به ۷۱,۸ درصد رسید و در همین مقطع زمانی سهم عایدات ارزی غیرنفتی با بیش از ۸ درصد افزایش به ۲۸,۲ در سال مذکور رسید. البته از این سال به بعد تا سال ۱۳۹۰ سهم عایدات ارزی نفتی از کل منابع ارزی افزایش و در مقابل سهم عایدات ارزی غیرنفتی کاهش پیدا کرد؛ البته علی‌رغم این روند و با وجود آنکه بیشترین درآمد ارزی نفتی کشور در

طرح استعلام ارزی کشور

سال ۱۳۹۰ تحقق یافت. اما سهم منابع ارزی نفتی و نیز منابع ارزی غیرنفتی از کل منابع ارزی کشور در این سال به ترتیب کمتر و بیشتر از رکوردهای ۸۰ درصدی سهم عایدات نفتی و نیز ۲۰ درصدی سهم عایدات غیرنفتی از کل منابع ارزی سال ۱۳۸۷ بود. نمودار ۱-۱۰ به خوبی وضعیت منابع ارزی نفتی، غیرنفتی و نیز کل منابع ارزی کشور در طول سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۸۲ با یکدیگر مقایسه نموده است.

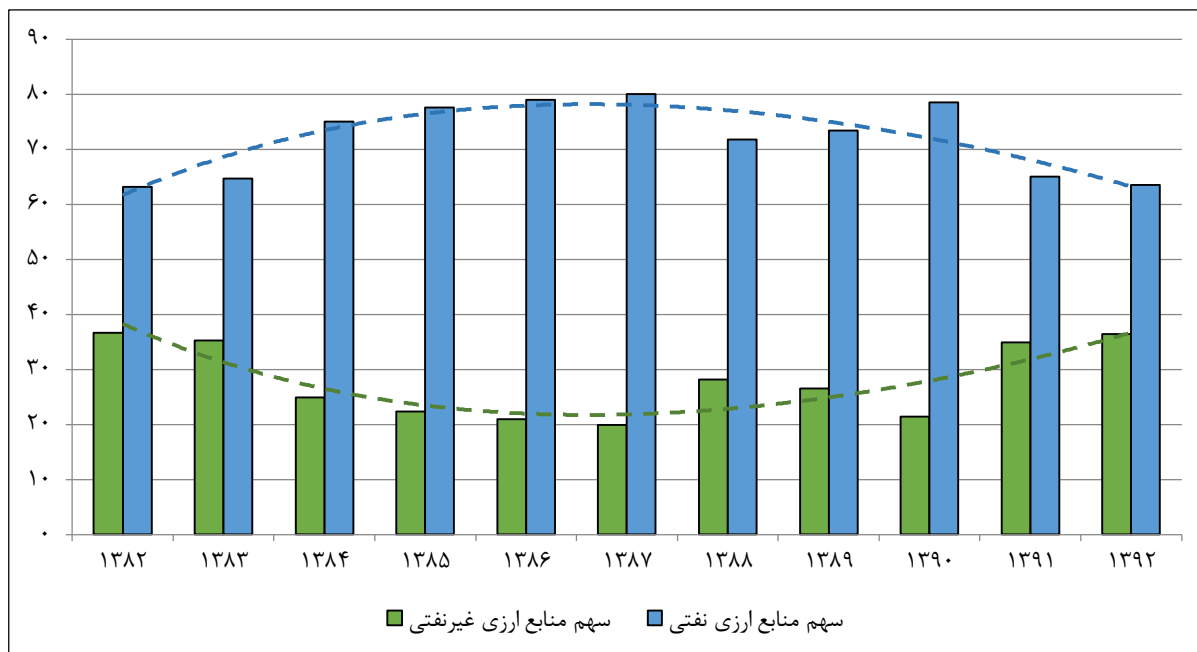
نمودار ۱-۱۰- کل منابع ارزی کشور (میلیارد دلار)

منبع: آمار سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

با مشاهده نمودار ۱-۱۰ متوجه می‌شویم که با وجود آنکه میزان منابع ارزی کل و نیز نفتی کشور در طی دو سال اخیر بازه زمانی مورد بررسی روندی کاهشی داشته است اما میزان منابع ارزی غیرنفتی با روندی صعودی مواجه بوده است. البته با مقایسه سهم دو جزء اصلی تشکیل دهنده کل منابع ارزی کشور یعنی منابع ارزی نفتی و غیرنفتی از این واقعیت می‌توان به صورت دقیق‌تری آگاهی یافت. نمودار ۱-۱۱ گویای سهم دو منبع مذکور از کل منابع ارزی کشور در طول دهه مورد بررسی می‌باشد.

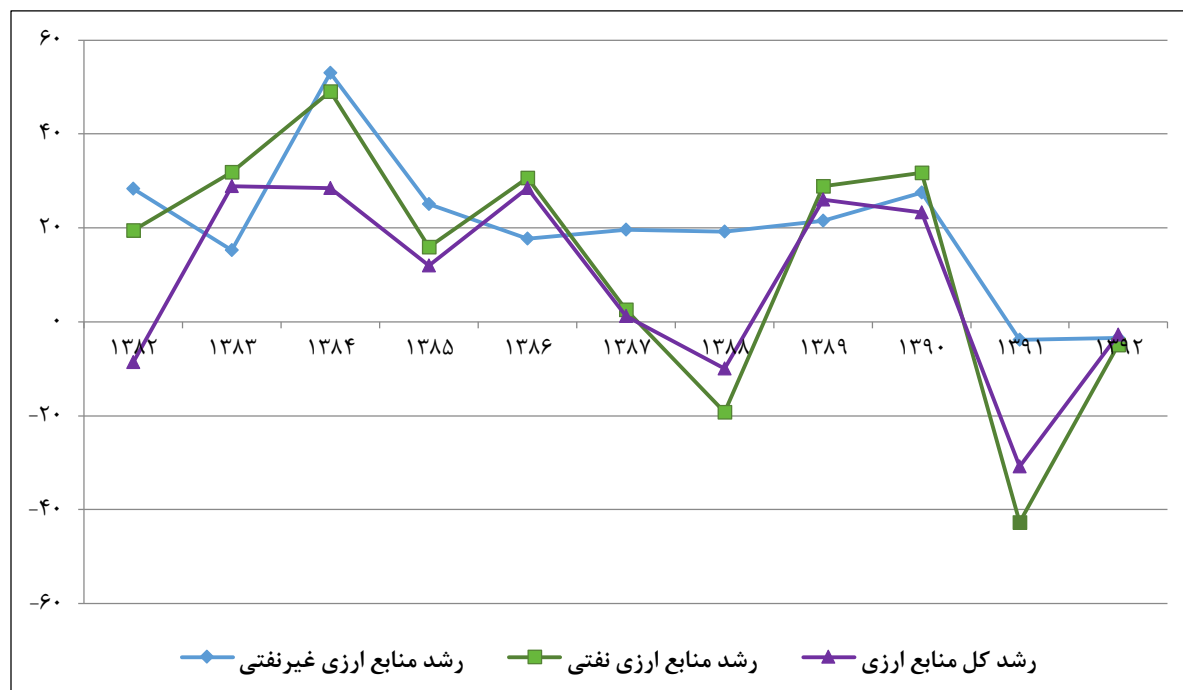
نمودار ۱-۱۱- سهم منابع ارزی نفتی و غیرنفتی از کل منابع ارزی کشور (درصد)

منبع: سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

با مشاهد نمودار ۱-۱۱ به روشنی بدین واقعیت پی می‌بریم که همزمان با شدت گرفتن تحریم‌های اقتصادی در دو سه سال اخیر سهم منابع ارزی غیرنفتی از کل منابع ارزی کشور از سال ۱۳۹۰ تا آخرین مقطع زمانی مورد بررسی یعنی سال ۱۳۹۲ رو به افزایش و در مقابل سهم منابع ارزی نفتی رو به کاهش بوده است. گفتنی است بالاترین میزان سهم منابع ارزی نفتی و پایین‌ترین سهم منابع ارزی غیرنفتی از کل منابع ارزی در سال ۱۳۸۷ و بالعکس پایین‌ترین سهم منابع ارزی نفتی و نیز بالاترین سهم منابع ارزی غیرنفتی در طول دهه مورد بررسی در سال ۱۳۹۲ روی داده است. این امر می‌تواند تا حدی دلالت بر جهت‌گیری مناسب توسعه بین‌المللی اقتصاد کشور در طول سال‌های اخیر داشته باشد. نمودار ۱-۱۲ مقایسه همزمان نرخ رشد منابع ارزی غیرنفتی، نفتی و کل کشور در طی دهه مورد بررسی را ترسیم نموده است.

نمودار ۱-۱۱- مقایسه نرخ رشد منابع ارزی غیرنفتی، نفتی و کل (درصد)

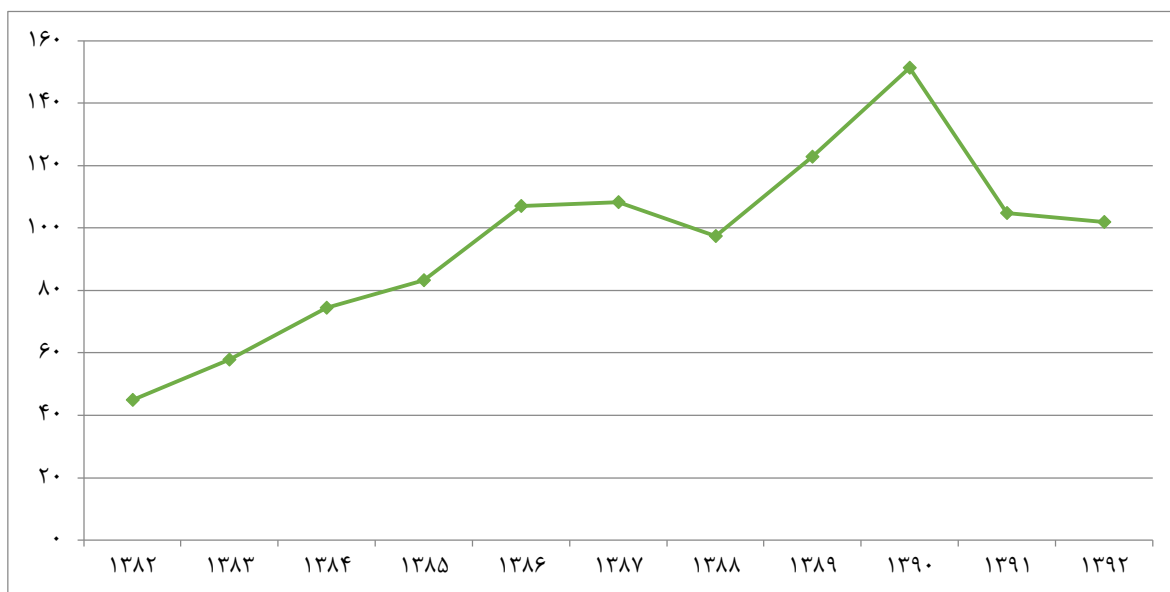

منبع: سری‌های زمانی بانک مرکزی و گمرک ج.ا.

نمودار ۱۱-۱ گویای آن است، که نرخ رشد منابع ارزی غیرنفتی در مقایسه با منابع ارزی نفتی در سال‌های متعددی از دهه مورد بررسی مثبت بوده است. همچنین نمودار مذکور بیانگر آن است که در بازه زمانی مورد بررسی نرخ رشد کل منابع ارزی بیشتر متأثر از نرخ رشد منابع ارزی نفتی بوده است. با این حال در طی دو سال آخر مقطع زمانی مورد نظر این گزارش که همزمان با تشدید تحریم‌های اقتصادی خارجی بود به دلیل آنکه هم منابع ارزی نفتی و هم منابع ارزی غیرنفتی با رشد منفی مواجه بوده‌اند، در نتیجه نرخ رشد کل منابع ارزی کشور نیز در این مقطع زمانی منفی شده است؛ البته با مشاهده نمودار رشد منابع ارزی کل و نیز نفتی درمی‌یابیم که تنزل رشد منابع ارزی نفتی بیشتر از منابع ارزی کل بوده است؛ این واقعیت بدلیل آن است که کاهش نرخ رشد منابع ارزی غیرنفتی در این مقطع زمانی بسیار کمتر از نرخ رشد منابع ارزی نفتی بوده است.

همانطور که از نمودار ۱-۱۲ مشهود است؛ رشد منابع ارزی کشور در اغلب سال‌های مورد بررسی به صورت صعودی بوده است گرچه در طی سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ این شاخص به دلیل اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه کشورمان به صورت نزولی شده است.

نمودار ۱-۱۲- نرخ رشد کل منابع ارزی کشور (درصد)

جمع بندی

یکی از پارامترهای مهم بر وضعیت بازار ارزی کشور، روند درآمدهای ارزی کشور است. فصل یک، روند این درآمدها را در دوره ده ساله ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ نشان می‌دهد. همانگونه که ذکر شد روند درآمدهای نفتی نوسانی بوده یعنی در برخی سالها افزایشی و در برخی دیگر کاهش یافته است. چنین روندی نشان می‌دهد درآمدهای ارزی نفتی از پایداری لازم برخوردار نیست. در مقابل روند درآمد ارزی غیر نفتی از ثبات بیشتری برخوردار است. این روند در ده سال مورد مطالعه تقریباً همواره صعودی بوده و پتانسیل خود را برای تکیه‌گاه شدن نشان می‌دهد. در صورتیکه لنگر قیمت ارز در بازار ارزی به صادرات غیرنفتی وابسته شود می‌توان چشم‌انداز روشنی را پیش روی داشت.

فصل دوم

روند مصارف ارزی

مصارف ارزی کشور متنوع بوده و در برگیرنده حوزه های متفاوتی از کالا و خدمات می باشد. در بخش کالا، بیشترین مصرف ارزی مربوط به واردات کالاهای غیرنفتی مشتمل بر کالاهای سرمایه ای، مواد اولیه و واسطه ای، و مصرفی می باشد. بخش اندکی نیز از این مصارف متوجه واردات حوزه نفتی (گاز و بنزین) می باشد. همچنین سایر مصارف ارزی نیز قابل توجه بوده که می توان آن را به زیر فصل هایی همچون دریافت خدمات خارجی (حمل و نقل و سفرهای خارجی)، مصارف سرمایه ای و تعهدات ارزی و بالاخره برخی مصارف نامعلوم تقسیم بندی نمود.

مطابق فصل نخست مطالب این فصل نیز در ۶ بخش مجزا ارائه می شود. در بخش اول روند واردات نفتی کشور مورد بررسی قرار می گیرد، هر چند ارقام این بخش از گزارش ناچیز می باشد اما برای رعایت تشابه بین فصل یک و دو این موضوع در بخش نخست ارائه می شود. در بخش دوم، آمار مربوط به واردات غیرنفتی که یکی از مصارف اصلی ارزی کشور است، ارائه شده است. بخش های سوم و چهارم در مورد مصارف مربوط به حوزه خدمات و حوزه سرمایه ای و تعهدات ارزی می باشد. بانک مرکزی در گزارشات خود، از این بخش اخیر تحت عنوان حساب مالی و سرمایه ای نامبرده است. مصارف ارزی بدون نفت و کل مصارف ارزی کشور نیز در پایان این فصل مورد بررسی قرار گرفته است. لازم به ذکر است که منبع آماری مربوط به واردات کالایی، گزارشات گمرک ج.ا.ا بوده و منبع سایر مطالب این فصل گزارشات بانک مرکزی ج.ا.ا می باشد.

۱-۲ روند واردات نفتی

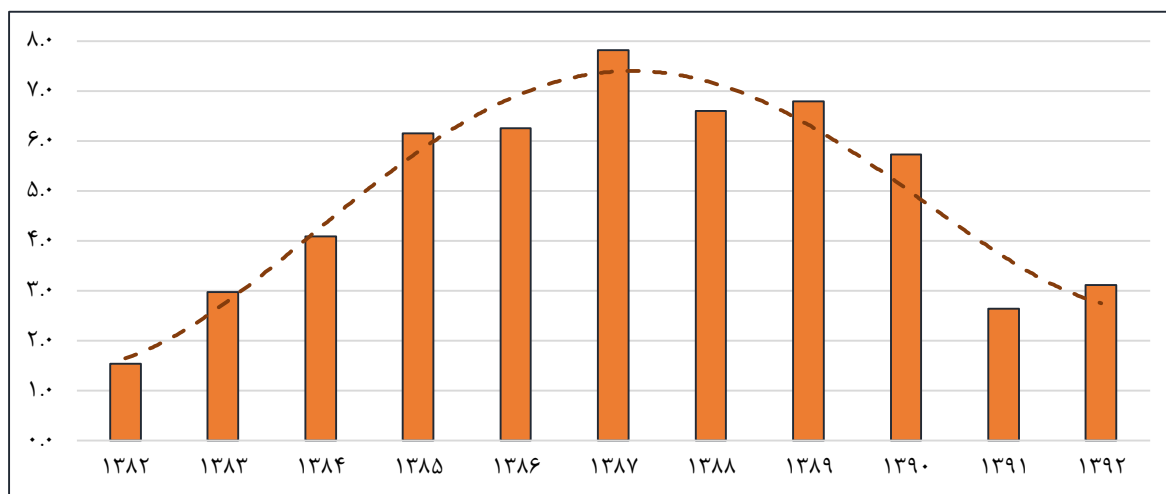
گرچه ایران کشوری نفتی می باشد و توانایی پوشش نیازهای انرژی خود را داراست، لکن به دلایل مختلف، برخی از نیازهای خود مثل بنزین را وارد می نماید. همچنین در مورد گاز برای رفع کمبود و یا برای معاوضه (سواپ) وارداتی صورت می گیرد. لذا در بخش نخست این گزارش آمار بانک مرکزی در مورد روند واردات نفتی کشور در دهه مورد بررسی در جدول ۱-۲ آورده شده است.

جدول ۱-۲- روند واردات نفتی - منبع: اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی

سال	واردات نفتی (میلیارد دلار)	نرخ رشد (درصد)
۱۳۸۲	۱,۵	۲۸,۱
۱۳۸۳	۳	۹۳,۷
۱۳۸۴	۴,۱	۳۷,۵
۱۳۸۵	۶,۲	۵۰,۴
۱۳۸۶	۶,۲	۱,۵
۱۳۸۷	۷,۸	۲۵,۱
۱۳۸۸	۶,۶	-۱۵,۶
۱۳۸۹	۶,۸	۲,۹
۱۳۹۰	۵,۷	-۱۵,۶
۱۳۹۱	۲,۶	-۵۳,۹
۱۳۹۲	۳,۱	۱۷,۹

همانگونه که مشاهده می شود، فارغ از نحوه تامین واردات نفتی که به صورت تهاتر، معاوضه یا خرید بوده همواره بخشی هرچند کوچک از مصارف ارزی را در پی داشته است.

نمودار ۱-۲- واردات نفتی (میلیارد دلار) - منبع: اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی

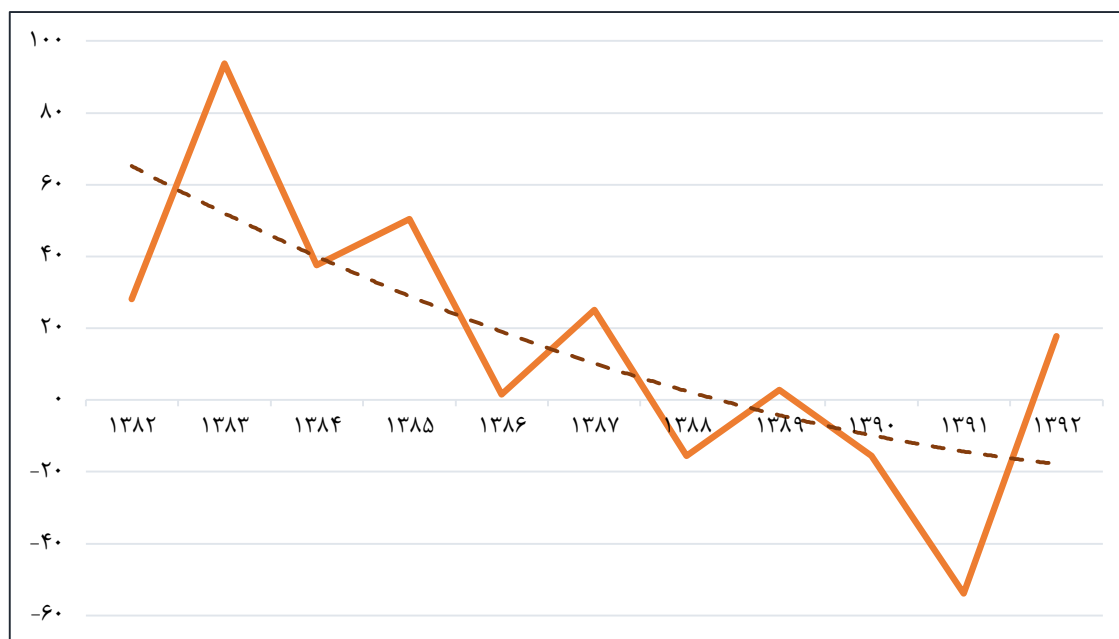

طرح استعلام ارزی کشور

این میزان از واردات فرآورده‌های نفتی در اواسط دهه مورد بررسی، حجم قابل توجهی را نسبت به سال‌های ابتدایی داشته و در سال ۱۳۸۹ به بالاترین میزان با رقمی در حدود ۸ میلیارد دلار بالغ گشته است.

نمودار ۲-۲- نرخ رشد واردات نفتی (درصد)

لازم به ذکر است در دهه مورد بررسی نرخ رشد واردات نفتی با نوساناتی مواجه بوده است اما روند کلی آن در دوره مذکور کاهشی بوده است.

۲-۲ روند واردات کالاهای غیرنفتی

یکی از اجزای اصلی مصارف ارزی کشور، مربوط به واردات غیرنفتی یا اصطلاحاً واردات کالا می باشد. واردات کالایی به صورت کالاهای سرمایه ای، مواد اولیه و واسطه ای است که قاعدتاً در شرایط حاضر واردات آن اجتناب ناپذیر است، اما بخشی حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد از واردات کشور، تحت عنوان کالاهای مصرفی قلمداد شده که برای اغلب آنان قابلیت جایگزینی وجود دارد.

طرح استعلاال ارزی کشور

همانگونه که از جدول ۲-۲ مشاهده می گردد واردات کشور طی دهه مورد بررسی به بیش از سه برابر افزایش یافته و از رقم ۱۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۲ به رقمی در حدود ۴۹,۵ در سال ۱۳۹۲ بالغ گشته است که نشان دهنده افزایش قابل توجه حجم واردات می باشد.

جدول ۲-۲- واردات کالاهای غیرنفتی

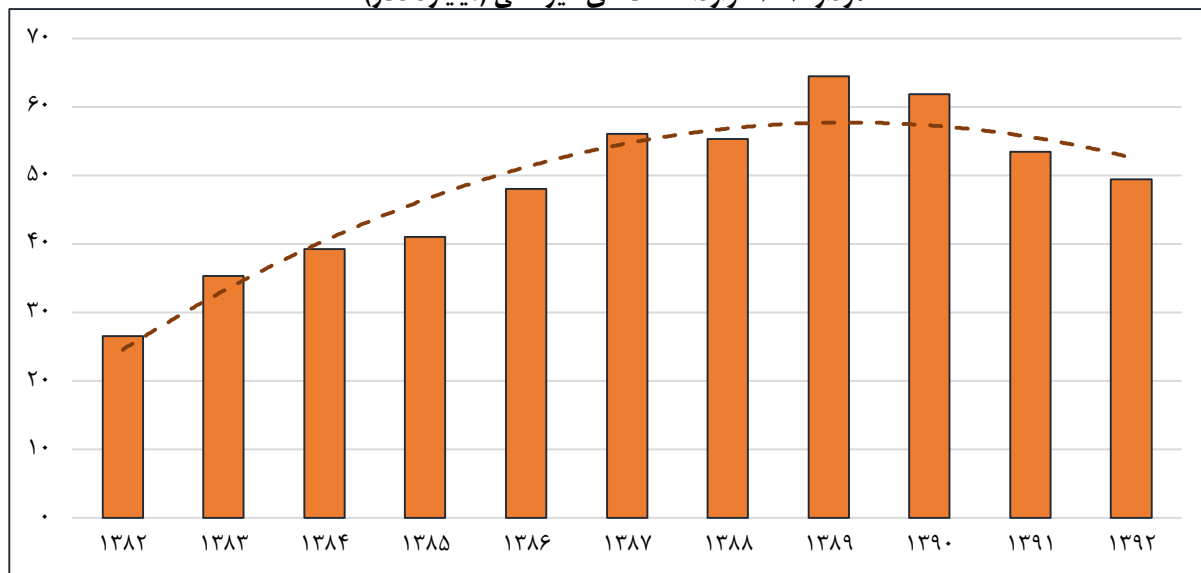
سال	واردات غیرنفتی (میلیارد دلار)	نرخ رشد (درصد)
۱۳۸۲	۲۶.۵	۰.۲
۱۳۸۳	۳۵.۳	۰.۳
۱۳۸۴	۳۹.۲	۰.۱
۱۳۸۵	۴۱	۰
۱۳۸۶	۴۸	۰.۲
۱۳۸۷	۵۶	۰.۲
۱۳۸۸	۵۵.۳	۰
۱۳۸۹	۶۴.۴	۰.۲
۱۳۹۰	۶۱.۸	۰.۰
۱۳۹۱	۵۳.۴	-۰.۱
۱۳۹۲	۴۹.۴	-۰.۱

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

موضوع حجم واردات کالای کشور همواره یکی از مباحث بحث انگیز در بین گروه های مختلف اجتماعی کشور بوده است. برخی حجم واردات را بالا دانسته و علت آن را وفور ارز در سال های رونق درآمدهای نفتی می دانند، برخی دیگر علت اصلی را توجه دولت و بخش خصوصی به سرمایه گذاری های صنعتی و افزایش ظرفیت های تولیدی می پندارند.

در عین حال کاهش واردات در سال های پایانی دهه مورد بررسی نیز با واکنش های متفاوتی روبرو شده است. برخی این کاهش را ناشی از عدم امکان خرید کشور به دلیل تحریم های اقتصادی می دانند و گروهی نیز آن را نتیجه اولویت بندی کالاها و مدیریت واردات توسط دولت می انگارند. طبیعی است با توجه به آنکه حجم واردات کشور حدوداً نیمی از مصارف ارزی کشور را تشکیل می دهد هرگونه طرحی برای کاهش وابستگی به ارز نفت باید نیم نگاهی نیز به موضوع واردات کالا داشته باشد.

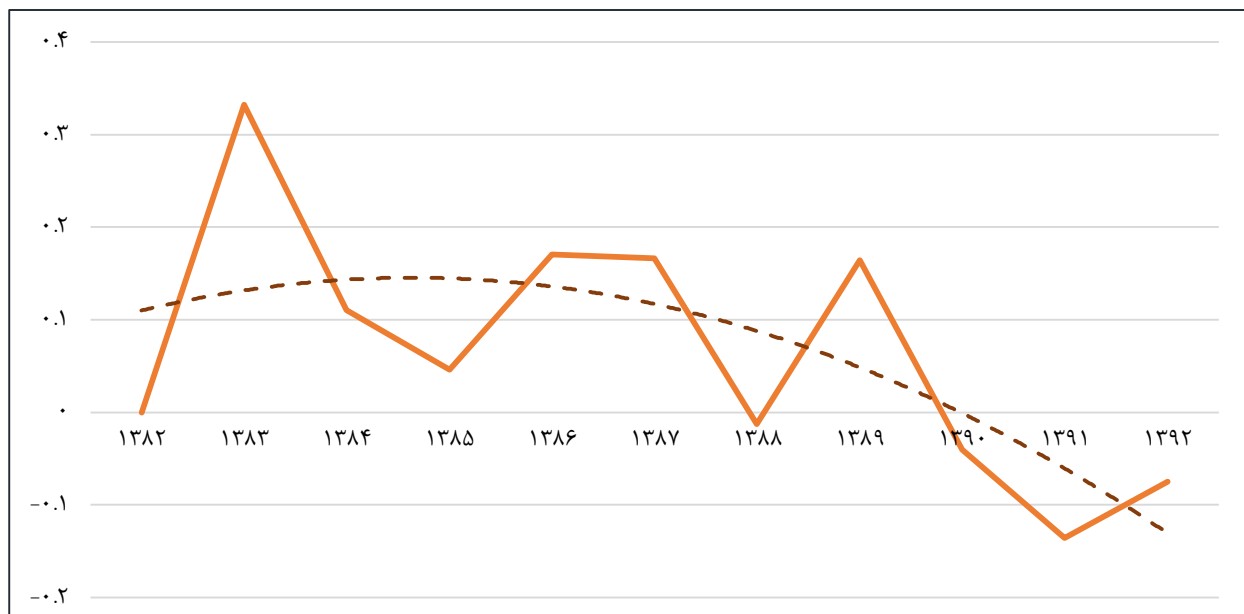
نمودار ۲-۳- واردات کالاهای غیر نفتی (میلیارد دلار)

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

با توجه به نمودار ۲-۴ می توان نشان داد گرچه حجم واردات کشور در طی دهه مورد بررسی افزایش داشته اما نرخ رشد آن در همین مدت روندی کاهشی را در پی داشته است.

نمودار ۲-۴- نرخ رشد واردات غیر نفتی (درصد)

طرح استعلاال ارزی کشور

آنچه حائز اهمیت است و می‌بایست در تحلیل‌ها مدنظر قرار داد نوع واردات کالایی است. مثلاً اگر واردات کالا در انتهای زنجیره ارزش افزوده باشد افزایش آن نامطلوب و نرخ رشد کاهشی آن نیز مطلوب واقع می‌گردد اما اگر این واردات در ابتدای زنجیره ارزش افزوده باشد به معنای در جریان تولید بودن آن می‌باشد. البته موضوع مدیریت واردات در بخش دوم بحث می‌شود.

۲-۳ روند واردات خدمات

دریافت خدمات از خارج از کشور نیز یکی از موضوعات چالش برانگیز در حوزه مصرف ارزی کشور است، هر چند آمار آن به دلیل اینکه معمولاً یک چهارم واردات کالایی است کمتر مورد تجزیه و تحلیل و توجه صاحب نظران قرار گرفته، اما بررسی‌های دقیق‌تر نشان می‌دهد که با کمی مذاقه و فرهنگ سازی می‌توان کاهش چشم‌گیری در مصرف ارز در این زمینه ایجاد نمود.

جدول ۲-۳- واردات خدمات

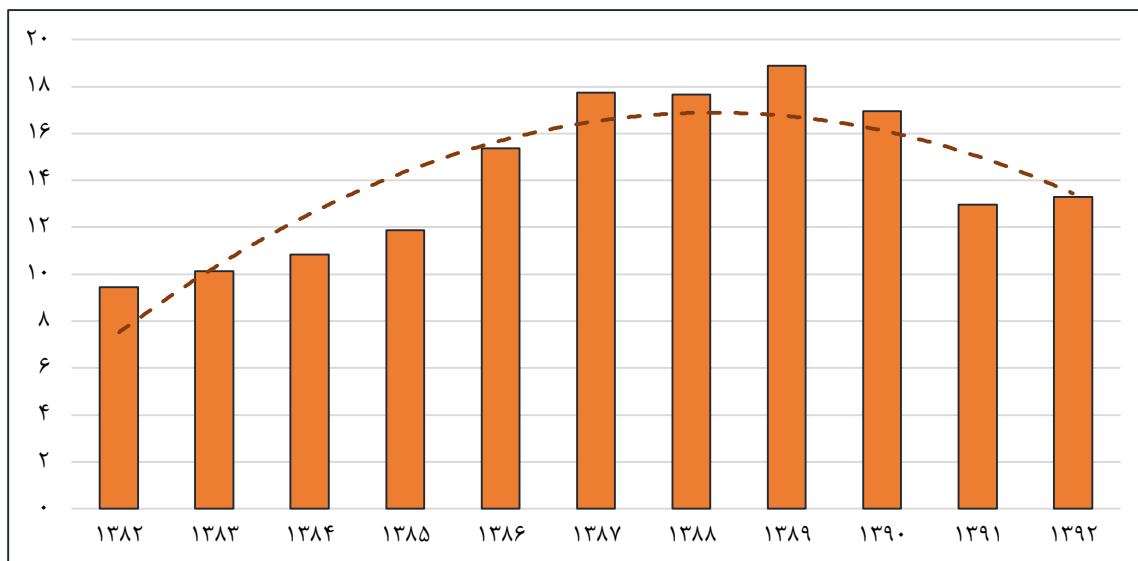
سال	واردات خدمات (میلیارد دلار)	رشد واردات خدمات (درصد)
۱۳۸۲	۹,۴	۱۸,۲
۱۳۸۳	۱۰,۱	۷,۵
۱۳۸۴	۱۰,۸	۶,۹
۱۳۸۵	۱۱,۹	۹,۶
۱۳۸۶	۱۵,۴	۲۹,۳
۱۳۸۷	۱۷,۷	۱۵,۶
۱۳۸۸	۱۷,۷	-۰,۵
۱۳۸۹	۱۸,۹	۷
۱۳۹۰	۱۷	-۱۰,۳
۱۳۹۱	۱۳	-۲۳,۴
۱۳۹۲	۱۳,۳	۲,۳

منبع: سری‌های زمانی بانک مرکزی

طرح استعلا ارزی کشور

روند واردات خدمات در دهه مورد بررسی در جدول ۲-۳ نشان می دهد، واردات خدمات روندی رو به رشد داشته و از میزان ۹,۴ میلیارد دلار سال ۱۳۸۲ به ۱۳,۳ میلیارد دلار سال ۱۳۹۲ بالغ گشته است. این میزان در سال ۱۳۸۹ به رقم قابل توجه ۱۸,۹ میلیارد دلار بالغ گشته است. با توجه به آمارهای واردات خدمات و واردات کالاهای غیرنفتی (حتی نفتی) می توان دریافت روند واردات کالا و واردات خدمات در یک جهت می باشند.

نمودار ۲-۵- واردات خدمات (میلیارد دلار)

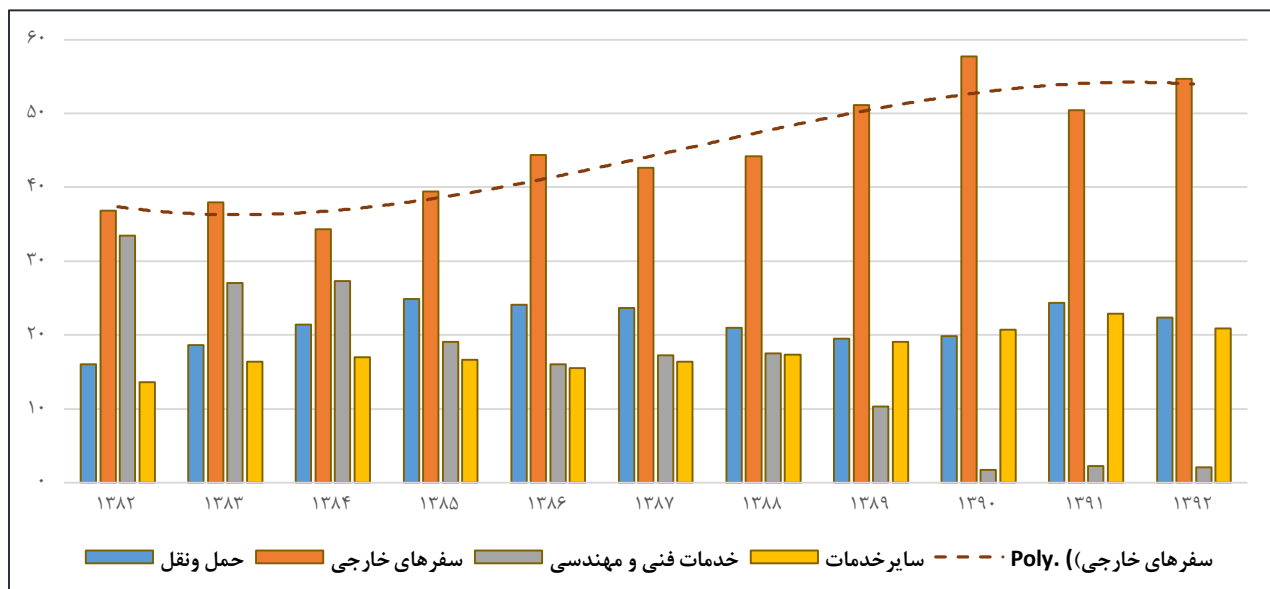

واردات خدمات تقریباً همانند افزایش واردات کالای غیر نفتی، افزایش یافته و همان گونه که حجم واردات کالایی در سال ۸۹ به بالاترین میزان در طی دهه مورد بررسی بالغ گشته است واردات خدمات نیز همان مسیر را طی نموده و بالاترین حجم واردات خدمات در همان سال رقم خورده است (نمودار ۲-۵).

توجه به اجزای واردات خدمات نشان می دهد سه بخش حمل و نقل، سفرهای خارجی و خدمات فنی و مهندسی اجزای اصلی تشکیل دهنده آن می باشد. که سهم هر یک از آنها در واردات خدمات در نمودار ۲-۶ نشان داده شده است.

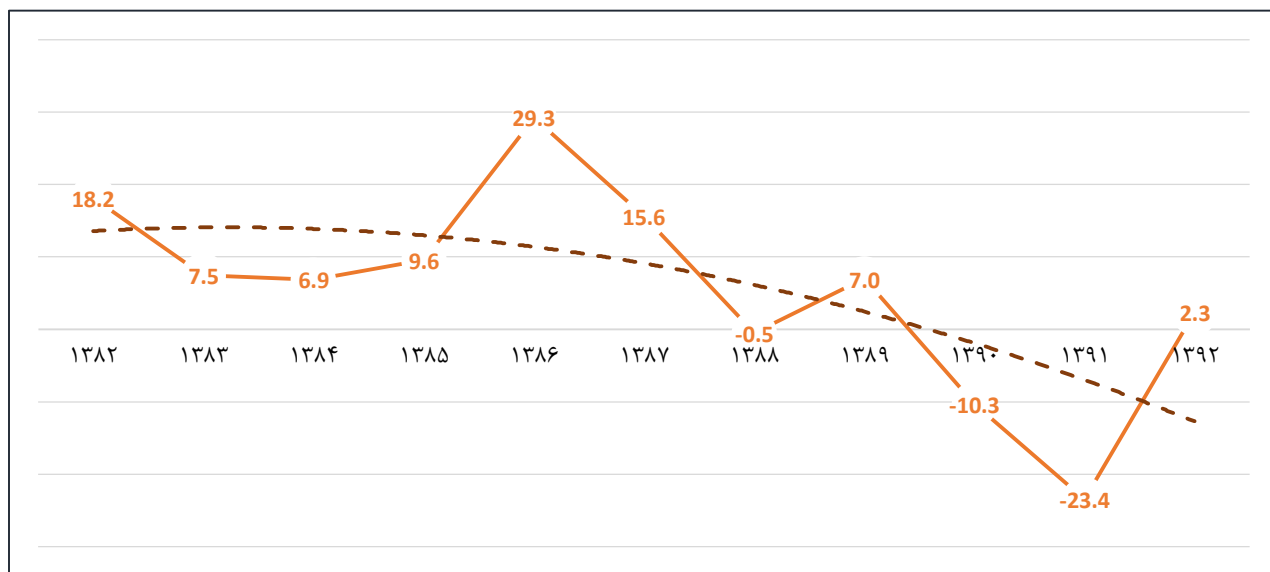
با ملاحظه سهم گروه های مختلف مشخص می گردد آنچه سهم بالایی در واردات خدمات را داراست، سفرهای خارجی است و بآنکه واردات خدمات در سال های انتهایی دهه مورد بررسی کاهش داشته است، این بخش کماکان سهم بالایی را حفظ نموده است. و آنچه که تاثیرپذیری شدیدی پس از تحریم ها داشته است خدمات فنی و مهندسی و تاحدودی نیز حمل و نقل خارجی می باشد.

نمودار ۲-۶- سهم اجزای تشکیل دهنده واردات خدمات (ارقام به درصد)

نمودار ۲-۷ نیز نشان می دهد واردات خدمات، نرخ رشد کاهنده ای را در طی دهه مورد بررسی طی نموده است. که با توجه به حفظ روند سفرهای خارجی، بخش قابل توجهی از این نرخ کاهش مربوط به کاهش خدمات فنی و مهندسی می باشد.

نمودار ۲-۷- نرخ رشد واردات خدمات (درصد)

۴-۲ روند مصارف سرمایه ای و مالی

یکی از منابع برداشت از درآمدهای ارزی نفتی مربوط به تعهداتی است که بانک مرکزی به صندوق توسعه ملی و یا بدهی های خارجی کشور دارد. همچنین متاسفانه در برخی سال ها وجوه عمده ای از درآمدهای نفتی، به علت تحریم ها بلوکه شده است. ظاهرا افزایش خالص دارای های خارجی بانک مرکزی که به معنی حفظ بخشی از درآمدهای ارزی در حساب خود و چاپ پول برای دولت است نیز در همین سرفصل می باشد. البته بانک مرکزی بر طبق استاندارد گزارش خود جمع این منابع را تحت عنوان حساب مالی و سرمایه گزارش می نماید که در اینجا با عنوان مصارف سرمایه ای و مالی آمده است.

نکته با اهمیت در مورد این بخش از مصارف ارزی آن است که گرچه مبالغ آن در حساب های خارج از کشور بانک مرکزی قرار دارد و اصطلاحا به گونه ای مصرف شده است اما به بیانی دیگر مقادیر آن به شکل های مختلفی ذخیره شده و در آتی قابل هزینه کرد می باشد.

جدول ۴-۲- مصارف سرمایه ای و مالی

سال	مصارف سرمایه ای و مالی (میلیارد دلار)	نرخ رشد (درصد)
۱۳۸۲	۴,۰	-۱۳,۵
۱۳۸۳	۷,۸	۹۶,۴
۱۳۸۴	۱۷,۴	۱۲۱,۷
۱۳۸۵	۱۶,۲	-۶,۷
۱۳۸۶	۲۷,۱	۶۷,۱
۱۳۸۷	۱۴,۲	-۴۷,۶
۱۳۸۸	۵,۱	-۶۴,۳
۱۳۸۹	۲۲,۷	۳۴۷,۶
۱۳۹۰	۳۳,۴	۴۶,۸
۱۳۹۱	۱۸,۸	-۴۳,۸
۱۳۹۲	۲۵,۸	۳۷,۳

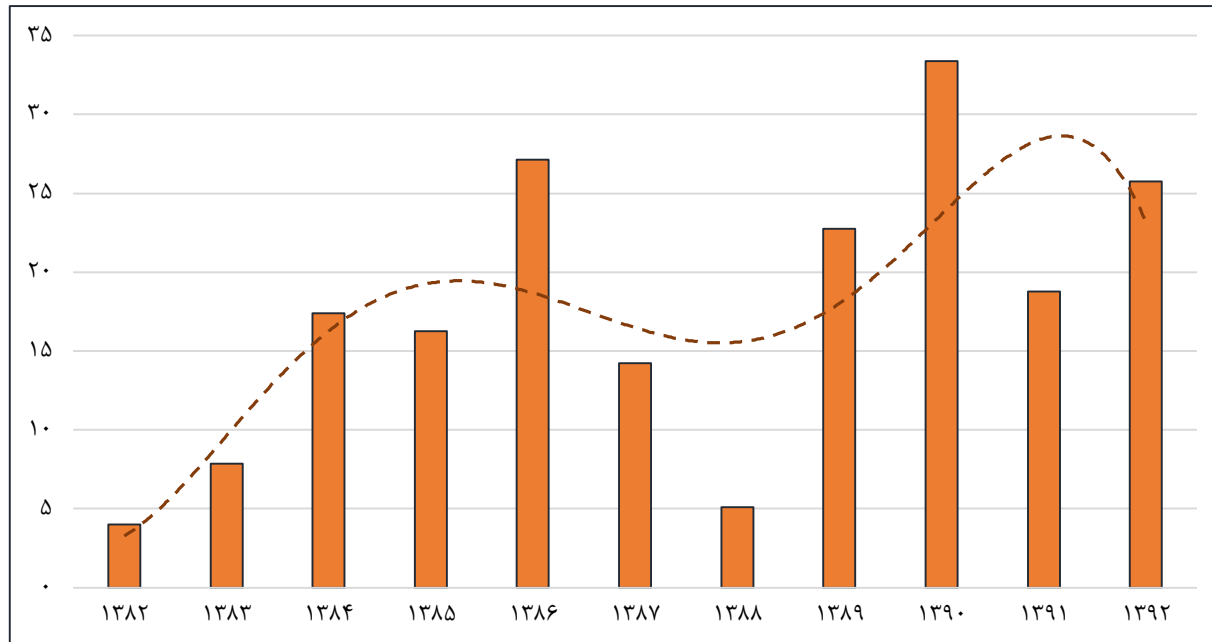
منبع: سری های زمانی بانک مرکزی

طرح استهلال ارزی کشور

اما بخش دیگری از مصارف ارزی در بخش سرمایه ای مربوط به خروج ارز توسط بخش خصوصی و مردم در مصارفی غیر از خرید کالا و یا دریافت واردات است. همانطور که از جدول ۲-۴ قابل مشاهده است مصارف سرمایه‌ای و مالی با افزایش درآمدهای نفتی به شدت تحت تاثیر قرار گرفته و افزایش قابل توجهی یافته است و از میزان ۴ میلیارد دلار سال ۱۳۸۲ به ۲۵٫۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۲ بالغ گردیده است. بالاترین میزان در دهه مورد بررسی، سال ۱۳۹۰ با مبلغ ۳۳٫۹ میلیارد دلار می باشد.

از آنجایی که نظام مالی کشور در طی این مدت مشغول بازپرداخت تعهدات ارزی سال‌های پیش بوده است، این روند به خروج ارز از کشور بطور مستمر وجود داشته است. احتمالاً جمهوری اسلامی ایران در مقطع زمانی ۸ ساله ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ در حال پرداخت تعهدات ارزی خارجی خود بوده که البته این موضوع بخشی از مصارف است. این روند در طی سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ به دلیل وجود منابع ارزی فراوان بانک مرکزی و احتمالاً اعمال تحریم‌ها، شدت گرفته و به نظر می رسد بخشی از بدهی‌های ارزی خارجی کشور در این مقطع زمانی از این محل تسویه شده است. اوج تسویه بدهی‌های ارزی کشور همزمان با تحقق بالاترین درآمد ارزی کشور از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون در سال ۱۳۹۰ صورت پذیرفت.

نمودار ۲-۸- مصارف سرمایه‌ای و مالی (میلیارد دلار)

منبع: سری های زمانی بانک مرکزی

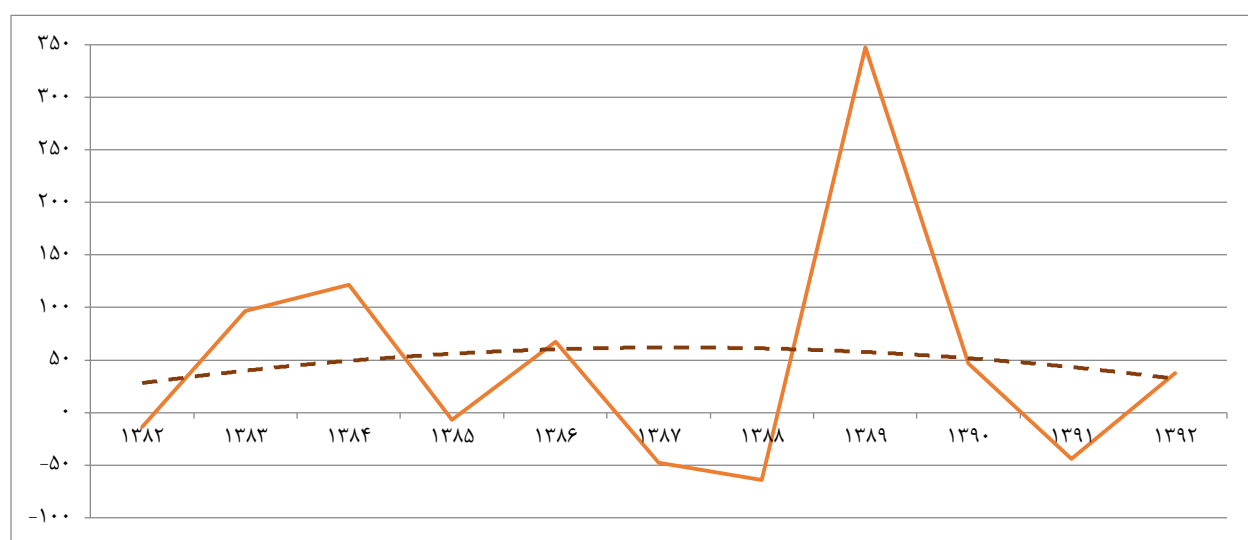

طرح استعلاال ارزی کشور

افزایش در این بخش نیازمند مذاقه فراوان است. این بخش از مصارف ارزی هم جنبه مثبت دارد و هم جنبه های منفی فراوان که متاسفانه مورد غفلت واقع شده است. همانگونه که در فصل پنجم خواهید دید بعلت ارقام بالای این بخش، رسیدن به تراز مثبت از طریق ارزآوری غیرنفتی، با وجود چنین ارزبری بالایی تقریبا محال است.

نمودار نرخ رشد مصارف سرمایه ای و مالی بیانگر روند باثبات در این بخش بوده است. این نرخ رشد در سال ۱۳۸۹ با افزایشی بیش از ۳۰۰ درصد مواجه بوده که در آن سال نیز درآمدهای ارزی کشور نیز رشد قابل توجهی را داشته است.

نمودار ۲-۹ نرخ رشد مصارف سرمایه ای و مالی (درصد)

منبع: محاسبات تحقیق

۲-۵ روند مصارف ارزی (بدون نفت)

از تجمیع سرفصل های واردات کالا خدمات و مصارف سرمایه ای و مالی، سرفصل جدیدی تحت عنوان مصارف ارزی بدون نفت تعریف شده است تا نشان دهد که اجزا اصلی مصارف ارزی کشور چه سهمی را به خود اختصاص داده اند. در جدول ۲-۵ روند مصارف ارزی بدون نفت آمده است.

همانطور که از جدول ۲-۵ مشاهده می گردد روند مصارف ارزی کشور در طی دهه مورد بررسی از حجم قابل ملاحظه ای در سال های انتهایی آن برخوردار بوده و از رقم ۴۳ میلیارد دلار سال ۱۳۸۲ به مقدار ۹۷,۵ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۲ بالغ

طرح استقلال ارزی کشور

گشته است. همانند سایر بخش‌های گذشته، سال ۱۳۹۰ قابل ملاحظه‌ترین حجم را در مقایسه با سال دیگر داشته و رقم قابل توجه ۱۲۴,۵ میلیارد دلار را نشان می‌دهد.

جدول ۲-۵- روند مصارف ارزی (بدون نفت)

رشد مصارف غیر نفتی	مصارف ناشی از		مصارف ناشی از حساب جاری (میلیارد دلار)				سال
	مصارف ارزی غیر نفتی (میلیارد دلار)	حساب سرمایه‌ای و مالی (میلیارد دلار)	پرداخت‌های حساب درآمد و انتقالات جاری	واردات خدمات	اختلافات گمرک و بانک مرکزی	واردات غیر نفتی	
*	۴۳,۳۸	۴,۰	۱,۳	۹,۴	۲,۱۸	۲۶,۵	۱۳۸۲
۲۷,۹	۵۵,۵	۷,۸	۱,۸	۱۰,۱	۰,۵	۳۵,۳	۱۳۸۳
۲۵,۴	۶۹,۶۲	۱۷,۴	۲,۱	۱۰,۸	۰,۱۲	۳۹,۲	۱۳۸۴
۶,۵	۷۴,۱۷	۱۶,۲	۲,۳	۱۱,۹	۲,۷۷	۴۱	۱۳۸۵
۳۰,۸	۹۷	۲۷,۱	۲,۵	۱۵,۴	۴	۴۸	۱۳۸۶
-۰,۴	۹۶,۶۲	۱۴,۲	۲,۳	۱۷,۷	۶,۴۲	۵۶	۱۳۸۷
-۹,۱	۸۷,۸	۵,۱	۲,۴	۱۷,۷	۷,۳	۵۵,۳	۱۳۸۸
۲۸,۳	۱۱۲,۶۵	۲۲,۷	۲,۴	۱۸,۹	۴,۲۵	۶۴,۴	۱۳۸۹
۱۰,۶	۱۲۴,۵۸	۳۳,۴	۲,۲	۱۷	۱۰,۱۸	۶۱,۸	۱۳۹۰
-۲۱,۳	۹۸,۰۴	۱۸,۸	۱,۸	۱۳	۱۱,۰۴	۵۳,۴	۱۳۹۱
-۰,۵	۹۷,۵۳	۲۵,۸	۱,۵	۱۳,۳	۷,۵۳	۴۹,۴	۱۳۹۲

منبع: گمرک ج.ا. و سری‌های زمانی بانک مرکزی

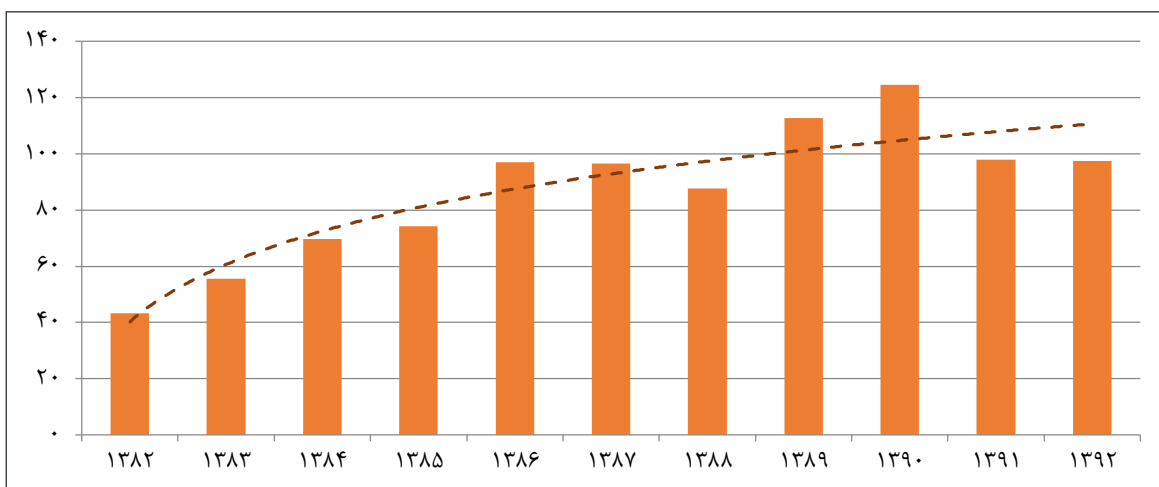
واردات غیرنفتی (کالا) سهم قابل توجهی را در میان مصارف ارزی داشته و به طور متوسط در حدود ۶۰ درصد کل مصارف ارزی کشور در طی دهه مورد بررسی، سهم واردات غیر نفتی بوده است.

واردات خدمات نیز از سهم ۱۷ درصدی در همین مدت مشابه برخوردار بوده و مصارف ناشی از حساب سرمایه‌ای و مالی با توجه به رشد قابل ملاحظه‌ای که در سال‌های انتهایی داشته است ۱۹ درصد از مصارف ارزی کشور را به خود اختصاص داده است.

طرح استعلام ارزی کشور

با توجه آمار و اطلاعات مورد بررسی، روند مصارف ارزی بدون نفت نشان می‌دهد نیازهای ارزی کشور به طور نسبی افزایش یافته است.

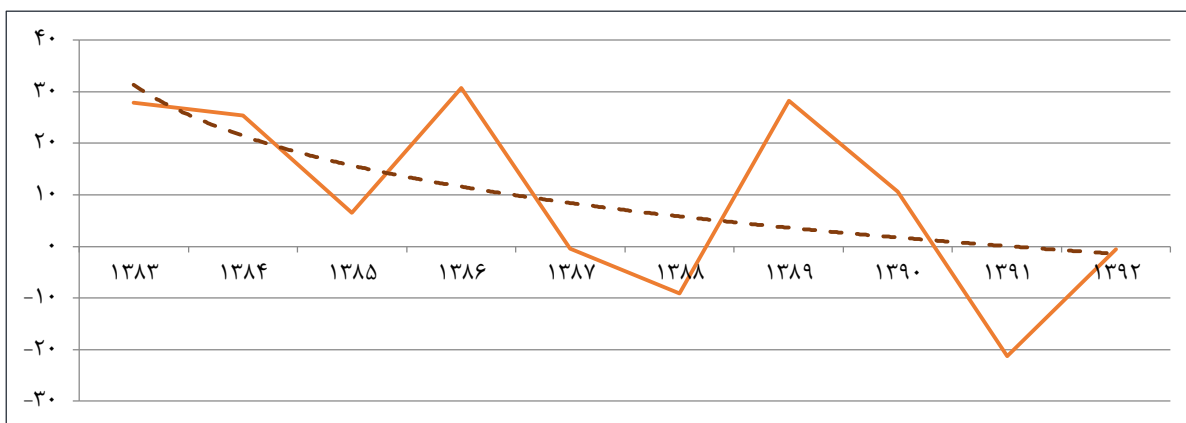
نمودار ۲-۱۰ روند مصارف ارزی (بدون نفت)

منبع: گمرک و بانک مرکزی

نمودار ۲-۱۱ نشان می‌دهد روند مصارف ارزی علی‌رغم نوساناتی که می‌تواند ناشی از نوسانات درآمدهای نفتی باشد دارای نرخ کاهنده بوده و افزایش مصارف ارزی بخصوص در سال‌های انتهایی به دلیل گروه‌بندی کالایی و حذف نیازهای غیرضروری به طور محسوس‌تری کاهش یافته است.

نمودار ۲-۱۱ نرخ رشد مصارف ارزی (بدون نفت)

منبع: محاسبات تحقیق

۲-۶ روند کل مصارف ارزی کشور

در پایان روند مصارف ارزی کشور به منظور شناسایی سهم هر یک از بخش‌ها نشان داده شده است. تا تحلیل دقیق‌تری در خصوص کل مصارف ارزی کشور صورت پذیرد. با توجه به مدنظر قرار دادن حساب سرمایه و مالی در مصارف ارزی، اختلافات گمرکی و مصارف ناشناخته، کل مصارف ارزی می‌بایست با کل منابع ارزی در هر سال برابر باشد.

جدول ۲-۶- روند کل مصارف ارزی

رشد مصارف غیر نفتی (درصد)	مصارف ارزی کل (میلیارد دلار)	مصارف ناشناخته (میلیارد دلار)	مصارف ناشی از حساب سرمایه ای و مالی (میلیارد دلار)		مصارف ناشی از حساب جاری (میلیارد دلار)				سال
			مصارف	مصارف ناشناخته	پرداخت‌های حساب درآمد و انتقالات جاری	واردات خدمات	اختلافات گمرک و بانک مرکزی	واردات غیر نفتی	
*	۴۴,۷۸	۰,۱-	۴,۰	۱,۳	۹,۴	۲,۱۸	۲۶.۵	۱,۵	۱۳۸۲
۲۷,۹	۵۷,۸	۰,۷-	۷,۸	۱,۸	۱۰,۱	۰,۵	۳۵.۳	۳,۰	۱۳۸۳
۲۵,۴	۷۴,۴۲	۰,۷	۱۷,۴	۲,۱	۱۰,۸	۰,۱۲	۳۹.۲	۴,۱	۱۳۸۴
۶,۵	۸۳,۲۷	۲,۹	۱۶,۲	۲,۳	۱۱,۹	۲,۷۷	۴۱	۶,۲	۱۳۸۵
۳۰,۸	۱۰۶,۹	۳,۷	۲۷,۱	۲,۵	۱۵,۴	۴	۴۸	۶,۲	۱۳۸۶
-۰,۴	۱۰۸,۱۲	۳,۷	۱۴,۲	۲,۳	۱۷,۷	۶,۴۲	۵۶	۷,۸	۱۳۸۷
-۹,۱	۹۷,۴	۳,۰	۵,۱	۲,۴	۱۷,۷	۷,۳	۵۵.۳	۶,۶	۱۳۸۸
۲۸,۳	۱۲۲,۷۵	۳,۳	۲۲,۷	۲,۴	۱۸,۹	۴,۲۵	۶۴.۴	۶,۸	۱۳۸۹
۱۰,۶	۱۵۱,۳۸	۲۱,۱	۳۳,۴	۲,۲	۱۷	۱۰,۱۸	۶۱.۸	۵,۷	۱۳۹۰
-۲۱,۳	۱۰۴,۸۴	۴,۲	۱۸,۸	۱,۸	۱۳	۱۱,۰۴	۵۳.۴	۲,۶	۱۳۹۱
-۰,۵	۱۰۱,۹۳	۱,۳	۲۵,۸	۱,۵	۱۳,۳	۷,۵۳	۴۹.۴	۳,۱	۱۳۹۲

منبع: بانک مرکزی و گمرک

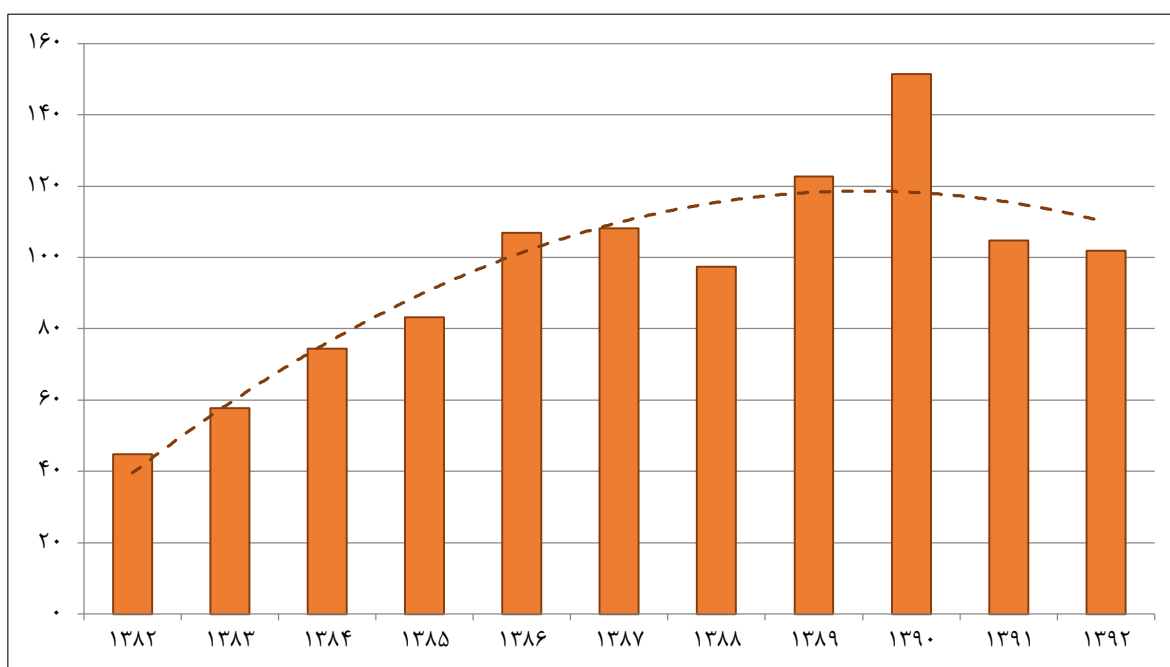
وجود دو ستون تحت عنوان اختلافات گمرک و بانک مرکزی و نیز مصارف ناشناخته، حاکی از برخی مشکلات آماری در کشف و فهم نحوه ارز آوری و ارزیابی فعالیت‌های تجاری و اقتصادی است. در این گزارش تلاش شده تا با استناد به آمارهای رسمی و برخی واقعیت‌های موجود تجزیه و تحلیل مناسبی ارائه گردد.

طرح استعلام ارزی کشور

همانگونه که جدول ۲-۶ نشان می دهد بر اساس گزارشات بانک مرکزی هر ساله مبالغی تحت عنوان "اشتباهات آماری" در پایان جدول تراز پرداخت ها ارائه می شود که توضیح دقیقی برای آن وجود ندارد. وجود این ارقام در پایان گزارش بانک مرکزی می تواند ناشی از اشتباهات در اعلام ارقام واردات و صادرات کشور بوده و یا ممکن است به دلیل قاچاق کالا و یا خروج سرمایه ثبت نشده و یا عملیات سفته بازانه شکل گرفته باشد. هر چند در سال های نخست این گزارش مبالغ این اشتباهات آماری ناچیز است اما در سال ۹۰ مبلغی بیش از ۲۱ میلیارد دلار می باشد که شاید کارشناسان بانک مرکزی برای آن توضیح دقیق تری داشته باشند.

نکته مهم آنست که وجود چنین ارقامی در جداول این گزارش نباید دست آویزی برای سیاست بازان باشد تا از آنها در مسیر اغراض سیاسی خویش بهره برند بلکه باید توسط کارشناسان مورد تجزیه و تحلیل و ارزیابی قرار گیرد و قواعدی کامل تر برای مدیریت اطلاعات بازار ارز از آن استخراج گردد.

نمودار ۲-۱۲ روند کل مصارف ارزی (میلیارد دلار)

همانطور که از نمودار ۲-۱۲ ملاحظه می گردد روند کل مصارف ارزی کشور در طی دهه مورد بررسی افزایش یافته و از میزان ۴۴٫۷ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۴ به ۱۰۱ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۲ بالغ گشته است. این میزان در سال ۱۳۹۰ بالاترین رقم یعنی ۱۵۱٫۳۸ میلیارد دلار بوده که حجم قابل توجهی می باشد.

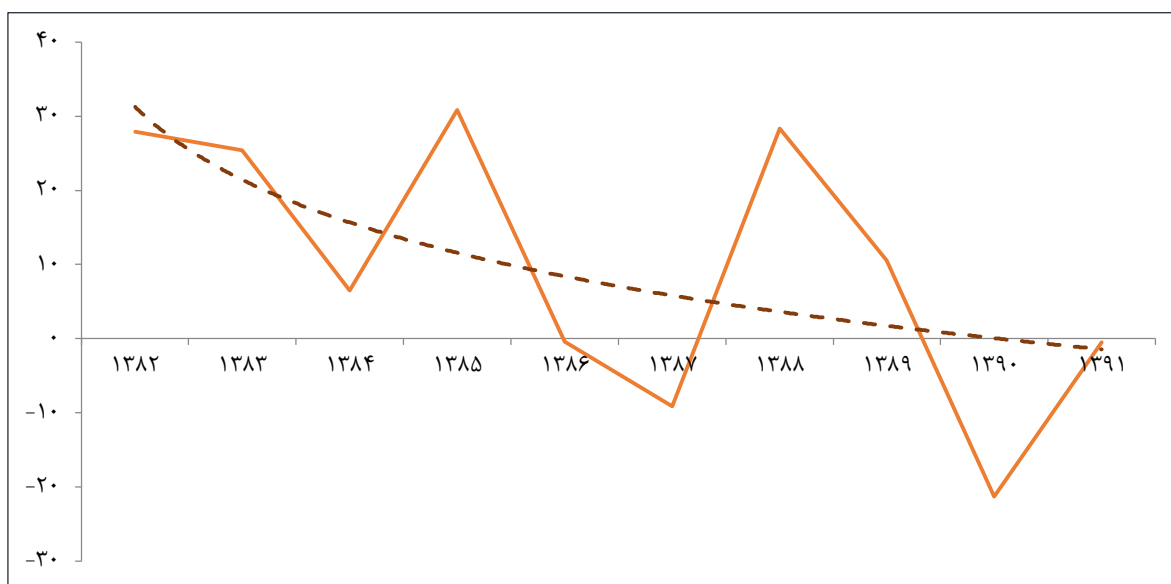
طرح استعلاال ارزی کشور

اختلافات گمرک و بانک مرکزی به طور متوسط تقریباً ۴ درصد از مصارف ارزی را تشکیل می‌دهد که این رقم در اواخر دوره مورد بررسی تقریباً ۸ درصد از مصارف ارزی را به خود اختصاص داده است و از آنجا که این اختلافات در واردات و صادرات کالایی می‌باشد، می‌توان آنرا در همین بخش ادغام کرد.

بخش مهم دیگری که در سال ۱۳۹۰ سبب فزونی گرفتن مصارف ارزی حتی نسبت به سال ۱۳۸۹ - که بیشترین واردات کشور در آن رخ داده است - گردیده است مصارف ناشناخته می‌باشد. این بخش به طور متوسط در تمام سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۹۰ تقریباً ۲ تا ۳ درصد از مصارف ارزی را تشکیل می‌دهد اما این رقم در سال ۱۳۹۰، با رشدی چشم‌گیر، ۱۴ درصد از مصارف ارزی را به خود اختصاص داده است.

با توجه به نمودار ۲-۱۳ در مجموع می‌توان گفت افزایش کل مصارف ارزی کشور دارای روندی کاهشی بوده است و نوسانات آن در دهه مورد بررسی ناشی از عوامل متعددی چون وفور درآمدهای نفتی و تغییر سیاست‌های تجاری باشد.

نمودار ۲-۱۳ روند کل مصارف ارزی (میلیارد دلار)

در مجموع به طور متوسط واردات کالایی بیشترین سهم از کل مصارف ارزی کشور را در دهه مورد بررسی در پی داشته (۶۰ درصد) و پس از آن مصارف ناشی از حساب سرمایه‌ای و مالی (۱۹ درصد) و واردات خدمات (۱۷ درصد) بیشترین سهم را داشته‌اند.

طرح استقلال ارزی کشور

بنابراین با کنار گذاشتن مصارف ناشی از حساب سرمایه‌ای و مالی، بیش از ۷۵ درصد منابع ارزی کشور صرف مصارف کالایی، خدماتی، نفتی با احتساب اختلافات گمرک و بانک مرکزی می‌گردد که نیازهای اقتصاد کشور را نشان داده و هر گونه سیاست‌گذاری و تحلیل می‌بایست این حجم از مصارف را که رویکرد هزینه‌ای دارد مد نظر قرار دهد.

جمع‌بندی

روند مصارف ارزی کشور یکی از پارامترهای مهم در بازار ارز می‌باشد. بررسی آمار روند ده ساله نشان می‌دهد که خروج ارز از کشور (به واسطه خرید کالا، دریافت خدمات، و یا خروج سرمایه) با روند ارزآوری نفتی تشابه بسیاری دارد. در عین حال تجربه سال‌های پایان دوره مورد مطالعه نشان می‌دهد در صورت تمرکز بیشتر بر مدیریت خروج ارز می‌توان آهنگ آن را کندتر کرده و ثبات بیشتری را در بازار تجربه کرد. نکته مهم دیگر آن است که معمولاً دولت، مجلس و رسانه‌ها حساسیت بالایی را در مورد ارزبری واردات کالا نشان می‌دهند حال آنکه به نظر می‌رسد از ارزبری دو جز دیگر یعنی خدمات و سرمایه غفلت کرده‌اند.

فصل سوم

روند نسبت های ارزی

نقش منابع ارزی در اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دو گانه می باشد، از یک سو دولت به خاطر تامین بخشی از ریال بودجه خود نیازمند ارز نفتی است و از طرف دیگر واردات کالا و خدمات و خروج سرمایه به دلیل تراز تجاری غیرنفتی منفی نیازمند ارز نفتی است. در این فصل، اجزای مربوط به "تراز پرداخت ها" بحث شده و نیازمندی های بودجه کشور به ارز در فصل بعد بحث می شود. از این رو ابتدا در بخش اول این فصل، تراز تجاری نفتی و غیرنفتی تشریح شده و نسبت صاوا (نسبت صادرات غیرنفتی به واردات) محاسبه می گردد. این نسبت امکان رهایی از ارز نفتی در تامین ارز مورد نیاز واردات را نشان می دهد. در بخش دوم، آمار و اطلاعات مربوط به تراز خدمات، به تصویر کشیده شده و در بخش سوم، حساب جاری که از مجموع تراز تجاری، تراز خدمات و تراز درآمد و انتقالات جاری حاصل می شود، تشریح شده است. این حساب در دو بخش نفتی و غیرنفتی بیان شده است. در بخش چهارم، آمارهای مربوط به "حساب مالی و سرمایه" و نهایتاً تراز پرداخت ها مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش آخر نیز، آمارها و اطلاعات مربوط به مصارف نامعلوم تبیین شده است، این بخش از فصل سوم، نشان می دهد که توان رصد سیستم های اطلاعاتی موجود در تبیین پوشش مصارف ارزی، کم دقت می باشد.

۱-۳ تراز تجاری

الف- تراز تجاری غیرنفتی

جدول شماره ۳-۲ وضعیت تراز تجاری غیر نفتی را که بخشی از مبحث تراز پرداخت هاست، نشان می دهد. برای محاسبه این جدول از اطلاعات گمرک استفاده شده است. به منظور امکان بررسی دقیق تراز غیرنفتی، هیچ یک از مقادیر صادرات و واردات نفتی در محاسبات منظور نشده است. همانطور که مشاهده می شود، رشد صادرات غیرنفتی نسبت به واردات غیرنفتی بیشتر بوده بطوریکه تراز تجاری غیرنفتی طی ۵ سال آخر دوره، از منفی ۳۷ میلیارد دلار به منفی ۱۸ میلیارد دلار رسیده است. این وضعیت نمایانگر پتانسیل تبدیل تراز تجاری منفی به مثبت را نشان می دهد.

نمودار شماره ۳-۴ وضعیت تراز تجاری بدون نفت را نشان می دهد. البته در سال ۸۶ و ۸۷ به علت افزایش بیشتر واردات غیرنفتی، از صادرات، توان صادرات غیرنفتی برای پوشش واردات کاهش یافته است.

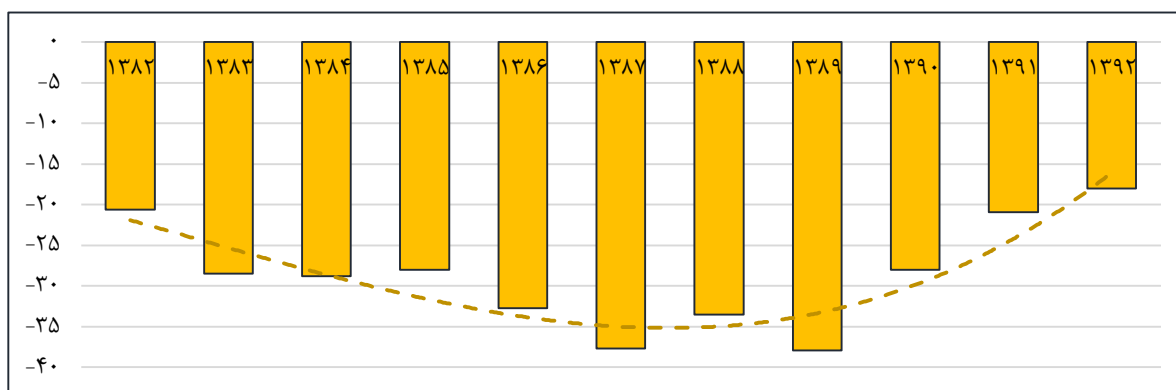
جدول ۳-۲- اجزای تراز تجاری غیرنفتی

سال	صادرات غیر نفتی (میلیارد دلار)	واردات غیرنفتی (میلیارد دلار)	تراز تجاری غیر نفتی (میلیارد دلار)
۱۳۸۲	۵,۹	۲۶,۵	-۲۰,۶
۱۳۸۳	۶,۸	۳۵,۳	-۲۸,۵
۱۳۸۴	۱۰,۴	۳۹,۲	-۲۸,۸
۱۳۸۵	۱۳,۰	۴۱	-۲۸
۱۳۸۶	۱۵,۳	۴۸	-۳۲,۷
۱۳۸۷	۱۸,۳	۵۶	-۳۷,۷
۱۳۸۸	۲۱,۸	۵۵,۳	-۳۳,۵
۱۳۸۹	۲۶,۵	۶۴,۴	-۳۷,۹
۱۳۹۰	۳۳,۸	۶۱,۸	-۲۸
۱۳۹۱	۳۲,۵	۵۳,۴	-۲۰,۹
۱۳۹۲	۳۱,۴	۴۹,۴	-۱۸

منبع: آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران

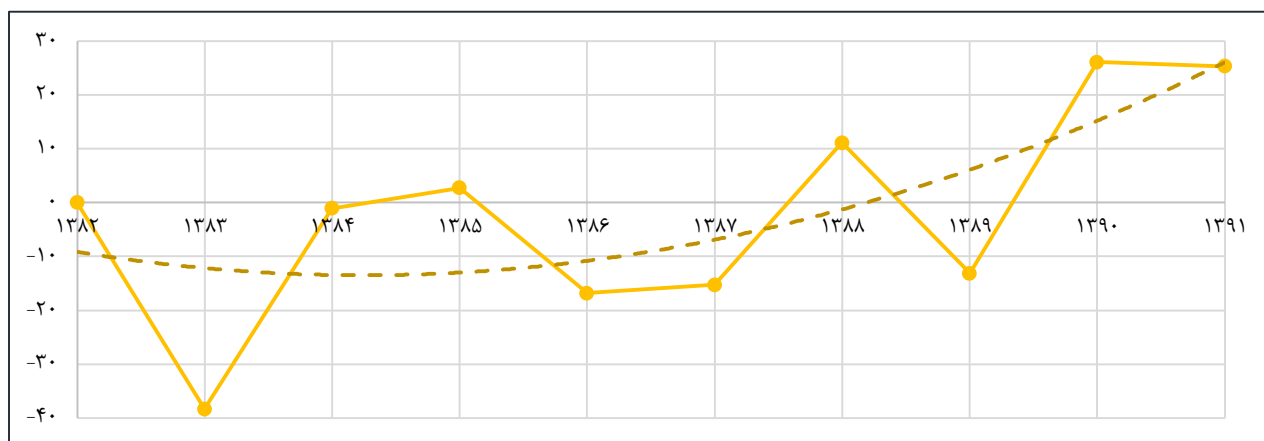
البته روند تغییرات در سال های بعد به نفع تراز تجاری بوده و عدد منفی مربوط به آن به سمت مقادیر پایین تر جهت گرفته است. بطوریکه بهترین عدد تراز تجاری غیر نفتی در دهه مورد بررسی مربوط به سال پایانی دوره یعنی سال ۹۲ می باشد.

نمودار ۳-۴- وضعیت تراز تجاری بدون نفت (میلیارد دلار)

در پایان این دوره به دلیل کاهش واردات غیرنفتی و حفظ توان صادراتی کشور، بهترین وضعیت تراز تجاری غیرنفتی نمایان میشود.

نمودار ۳-۵- نرخ رشد تراز تجاری بدون نفت (درصد)

ب- نسبت پوشش صادرات غیرنفتی به واردات (صاوا)

جدول شماره ۳-۳ نسبت صادرات غیر نفتی به واردات (صاوا) را نشان می دهد. این مقدار توانایی منابع صادرات غیر نفتی را برای پوشش وارداتی نشان می دهد.

جدول ۳-۳- اجزای تراز تجاری غیرنفتی و نسبت صاوا

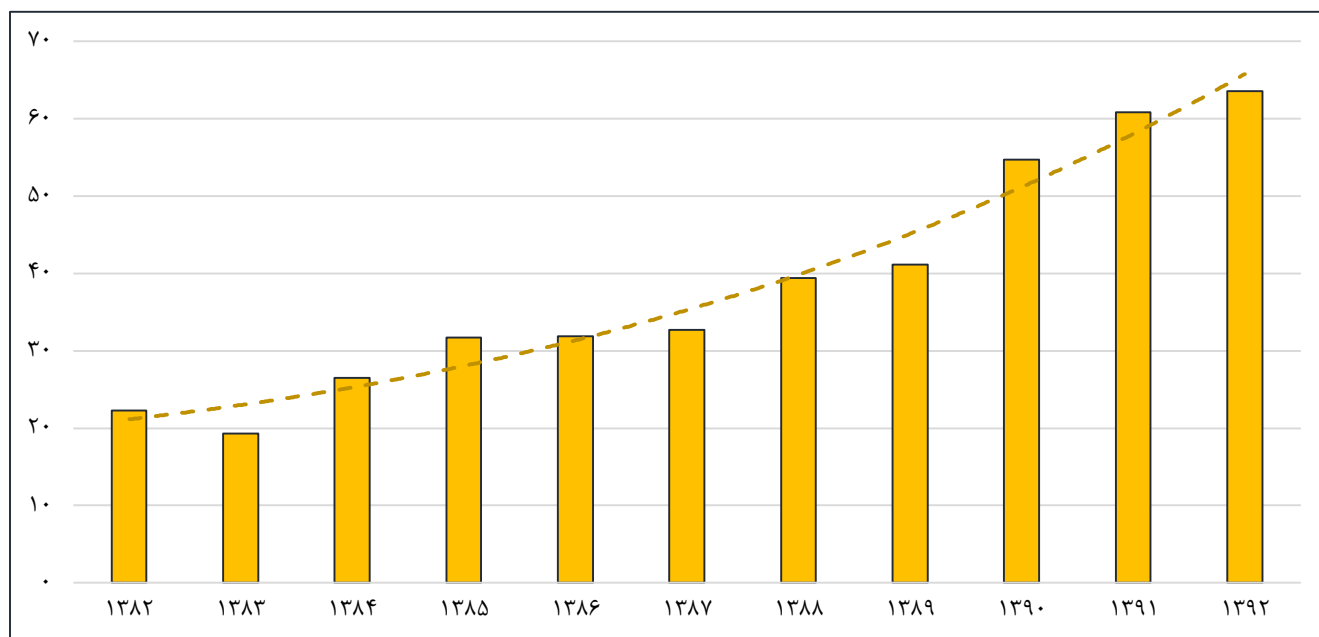
سال	صادرات غیر نفتی (میلیارد دلار)	واردات غیرنفتی (میلیارد دلار)	صاوا (نسبت صادرات غیر نفتی به واردات غیر نفتی)
۱۳۸۲	۵,۹	۲۶,۵	۲۲,۳
۱۳۸۳	۶,۸	۳۵,۳	۱۹,۳
۱۳۸۴	۱۰,۴	۳۹,۲	۲۶,۵
۱۳۸۵	۱۳,۰	۴۱	۳۱,۷
۱۳۸۶	۱۵,۳	۴۸	۳۱,۹
۱۳۸۷	۱۸,۳	۵۶	۳۲,۷
۱۳۸۸	۲۱,۸	۵۵,۳	۳۹,۴
۱۳۸۹	۲۶,۵	۶۴,۴	۴۱,۱

۵۴,۷	۶۱,۸	۳۳,۸	۱۳۹۰
۶۰,۹	۵۳,۴	۳۲,۵	۱۳۹۱
۶۳,۶	۴۹,۴	۳۱,۴	۱۳۹۲

هر چه این نسبت به یک (صد) نزدیک تر باشد، نشان دهنده پوشش کامل ارز مورد نیاز واردات از طریق منابع صادرات غیرنفتی می باشد. همانطور که جدول نشان می دهد در سال ۱۳۸۲ علی رغم پایین بوده واردات، تنها ۲۲ درصد از ارز مورد نیاز آن توسط صادرات غیرنفتی تامین شده است، در حالیکه با ادامه رشد صادرات غیرنفتی، علی رغم رشد واردات در سال ۹۲، صادرات غیرنفتی توانسته است ۶۴ درصد ارز مورد نیاز واردات را پوشش دهد. این روند خود گویای آینده ای امیدوار کننده از قطع وابستگی واردات کشور به ارز نفتی می باشد.

نمودار شماره ۳-۶ وضعیت نسبت صاوا را برای دوره مورد مطالعه نشان می دهد. این روند نوید بخش آینده ای بدون تکیه بر اقتصاد نفتی می باشد.

نمودار ۳-۶- نسبت صاوا (درصد)

منبع: محاسبات تحقیق

ج- تراز تجاری کل (نفتی و غیر نفتی)

جدول شماره ۳-۴ اجزای تراز تجاری کل را نشان می دهد، همانطور که مشاهده می شود، حساب کالا با احتساب صادرات و واردات نفت برای تمامی سال های دوره مورد بررسی، مثبت می باشد.

جدول ۳-۴- اجزای تراز تجاری کل

سال	صادرات نفتی و غیرنفتی (میلیارد دلار)	واردات نفتی و غیرنفتی (میلیارد دلار)	حساب کالا (میلیارد دلار)
۱۳۸۲	۳۴،۰	۳۰،۱	۳،۹
۱۳۸۳	۴۳،۸	۳۸،۸	۵،۰
۱۳۸۴	۶۴،۵	۴۳،۴	۲۱،۱
۱۳۸۵	۷۶،۲	۵۰،۰	۲۶،۲
۱۳۸۶	۹۷،۷	۵۸،۲	۳۹،۵
۱۳۸۷	۱۰۱،۳	۷۰،۲	۳۱،۱
۱۳۸۸	۸۸،۳	۶۹،۲	۱۹،۱
۱۳۸۹	۱۱۲،۸	۷۵،۵	۳۷،۳
۱۳۹۰	۱۴۵،۵	۷۷،۷	۶۷،۸
۱۳۹۱	۹۸،۰	۶۷،۱	۳۰،۹
۱۳۹۲	۹۳،۰	۶۰،۰	۳۳،۰

منبع: آمار سری های زمانی بانک مرکزی

لازم به ذکر است که تفاوت اندکی بین آمارهای بانک مرکزی و گمرک ج.ا.ا در مورد حجم صادرات و واردات کالاهای غیرنفتی در سال های مختلف وجود دارد. در این گزارش، برای رسیدن به یک تحلیل مناسب و با توجه به تخصص هر یک از دستگاه ها، از آمارهای گمرک برای تحلیل های غیرنفتی و از آمارهای بانک مرکزی برای تحلیل های نفتی و کل استفاده شده است. همچنین در جدول شماره ۲-۵ این اختلاف آماری در ستون سوم نشان داده شده است تا در خلال تجزیه و تحلیل مربوط به درآمدها و مصارف ارزی کشور اختلافات آماری موجب سردرگمی خواننده نشود.

۳-۲ تراز خدمات

در تمامی سال های دهه مورد بررسی تراز خدمات ایران منفی بوده است. به عبارت دیگر همواره پرداخت‌های این حساب بیشتر از دریافت‌ها یا واردات خدمات بیشتر از صادرات خدمات بوده است. این موضوع در جدول ۳-۵ نشان داده شده است. عمده واردات خدمات به ترتیب مربوط به بخش‌های "مسافرت" و "حمل و نقل" می باشد. در صادرات خدمات نیز حوزه های "حمل و نقل" و "خدمات ساختمانی" بیش از ۶۰ درصد حجم صادرات خدمات را تشکیل می دهند. لازم به ذکر است که در این گزارش از آمارهای صادرات خدمات فنی و مهندسی استفاده نشده است، زیرا این آمارها نشان دهنده حجم قراردادهای پیمانکاران ایرانی در خارج از کشور بوده که به هیچ رو به معنای انتقال تمامی ارز مربوط به آن به کشور نمی باشد. البته بخش‌هایی از آن در قالب صادرات کالا از کشور مورد استفاده قرار می گیرد که در بخش صادرات کالایی آمده است و بخش‌هایی از آن در قالب بکارگیری مهندسين و کارگران ایرانی است که ممکن است در صادرات خدمات لحاظ شده باشد.

جدول ۳-۵- اجزای تراز خدمات

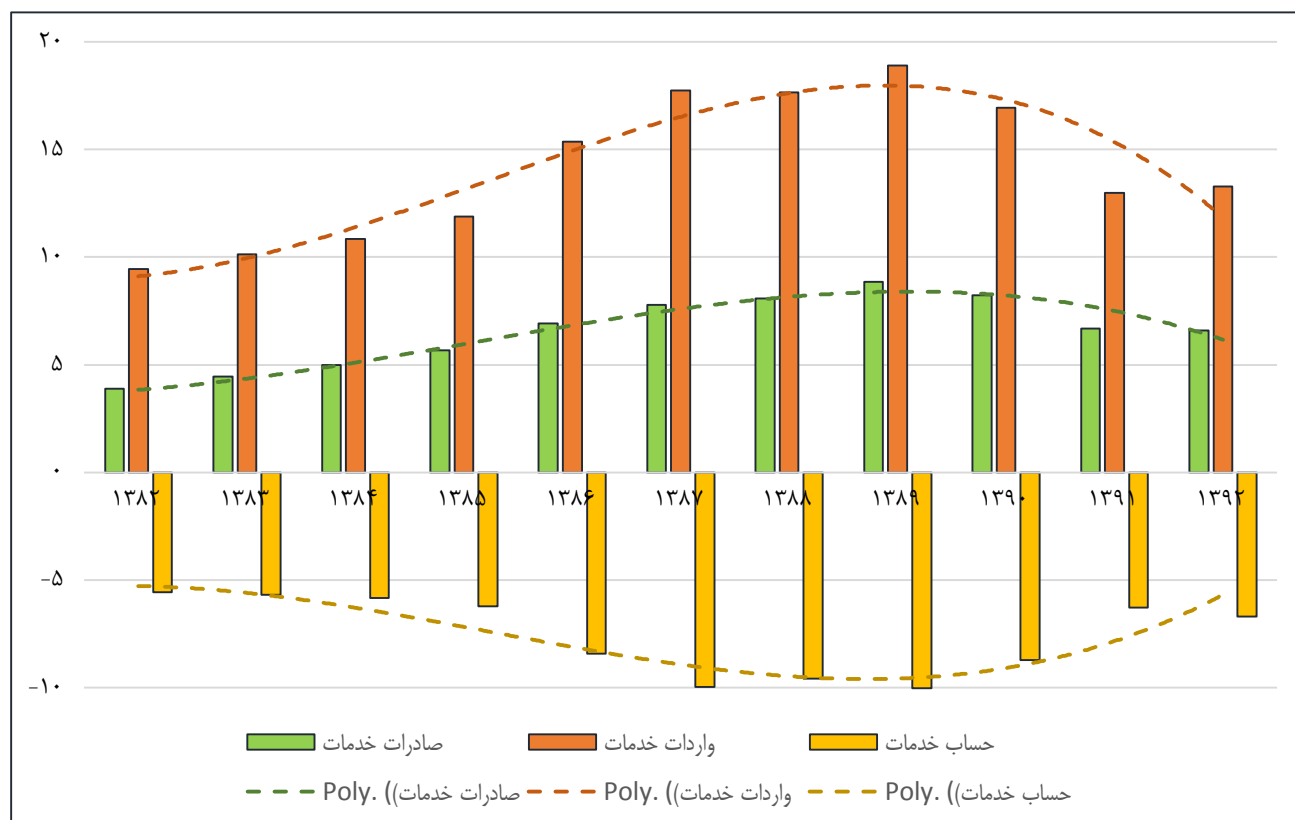
سال	صادرات خدمات (میلیارد دلار)	واردات خدمات (میلیارد دلار)	تراز خدمات (میلیارد دلار)
۱۳۸۲	۳,۹	۹,۴	-۵,۶
۱۳۸۳	۴,۴	۱۰,۱	-۵,۷
۱۳۸۴	۵,۰	۱۰,۸	-۵,۸
۱۳۸۵	۵,۷	۱۱,۹	-۶,۲
۱۳۸۶	۶,۹	۱۵,۴	-۸,۴
۱۳۸۷	۷,۸	۱۷,۷	-۱۰,۰
۱۳۸۸	۸,۱	۱۷,۷	-۹,۶
۱۳۸۹	۸,۹	۱۸,۹	-۱۰,۰
۱۳۹۰	۸,۲	۱۷,۰	-۸,۷
۱۳۹۱	۶,۷	۱۳,۰	-۶,۳
۱۳۹۲	۶,۶	۱۳,۳	-۶,۷

طرح استعلاال ارزی کشور

نمودار شماره ۳-۷ تصویر صادرات و واردات خدمات و تراز آن را در دهه مورد بررسی نشان می دهد. همانطور که مشخص است بین سال های ۸۵ تا ۸۷ واردات خدمات افزایش زیادی داشته و این مساله باعث بدتر شدن تراز خدمات کشور شده است. البته پس از بحران ارزی سال ۹۰ و کنترل بیشتر تخصیص ارز به مصارف خدماتی، واردات خدمات (به ویژه مسافرت های خارجی) حدود ۵ میلیارد دلار کاهش پیدا کرده است.

مسلم این است که با یک برنامه ریزی هدفمند بر روی حوزه های گردشگری و سلامت می توان امکان ارز آوری از طریق خدمات مسافرتی و توریسم را در داخل افزایش داد و از سوی دیگر با توجه به پتانسیل بالای شکل گرفته در بخش خدمات عمرانی و ساختمانی طی سال های جاری (با توجه به اجرای پروژه مسکن مهر) می توان حجم صادرات خدمات ساختمانی را به میزان قابل توجهی افزایش داد. کنترل مسافرت های خارجی دولتی و اقداماتی که در فصول بعد بیان خواهیم کرد، می تواند تا حدود زیادی تقاضای ارزی خدمات را محدود کرده و تراز خدمات را به سمت تقویت منابع ارزی هدایت نماید.

نمودار ۳-۷- تراز خدمات (میلیارد دلار)

۳-۳ حساب جاری (غیرنفتی و کل)

در قسمت های الف و ب بخش زیر، حساب جاری غیرنفتی و حساب جاری کل که از حاصل جمع تراز تجاری، تراز خدمات و تراز درآمد و انتقالات جاری تشکیل می شود، تشریح شده است.

الف- حساب جاری غیرنفتی

در جدول ۳-۶ تراز تجاری کشور بدون در نظر گرفتن صادرات و واردات نفت و گاز آورده شده است. منبع آماری تراز تجاری غیرنفتی، اطلاعات گزارش شده از سوی گمرک بوده و منبع آماری سایر اطلاعات بانک مرکزی می باشد.

وضعیت تراز جاری غیرنفتی (شامل کالا و خدمات) همانطور که در نمودار ۳-۸ مشاهده میشود تا سال ۸۹ وضعیت مناسبی نداشته است، لکن با تغییر وضعیت و از جمله تشدید تحریم ها و اجبار کشور به کنترل منابع و مصارف ارزی خود، یک روند کاهشی در تراز جاری غیرنفتی رخ داده است.

جدول ۳-۶- اجزای حساب جاری غیرنفتی

سال	تراز تجاری غیر نفتی (میلیارد دلار)	تراز خدمات (میلیارد دلار)	تراز درآمد و انتقالات جاری (میلیارد دلار)	مجموع (تراز جاری غیر نفتی- میلیارد دلار)
۱۳۸۲	-۲۰,۶	-۵,۶	۱,۱	-۲۵,۱
۱۳۸۳	-۲۸,۵	-۵,۷	۰,۴	-۳۳,۸
۱۳۸۴	-۲۸,۸	-۵,۸	۰,۱	-۳۴,۶
۱۳۸۵	-۲۸	-۶,۲	۰,۶	-۳۳,۶
۱۳۸۶	-۳۲,۷	-۸,۴	۱,۶	-۳۹,۵
۱۳۸۷	-۳۷,۷	-۱۰,۰	۱,۷	-۴۶,۰
۱۳۸۸	-۳۳,۵	-۹,۶	۰,۰	-۴۳,۱
۱۳۸۹	-۳۷,۹	-۱۰,۰	۰,۳	-۴۷,۷
۱۳۹۰	-۲۸	-۸,۷	۰,۷	-۳۶,۰
۱۳۹۱	-۲۰,۹	-۶,۳	۱,۶	-۲۵,۶
۱۳۹۲	-۱۸	-۶,۷	۱,۷	-۲۳,۰

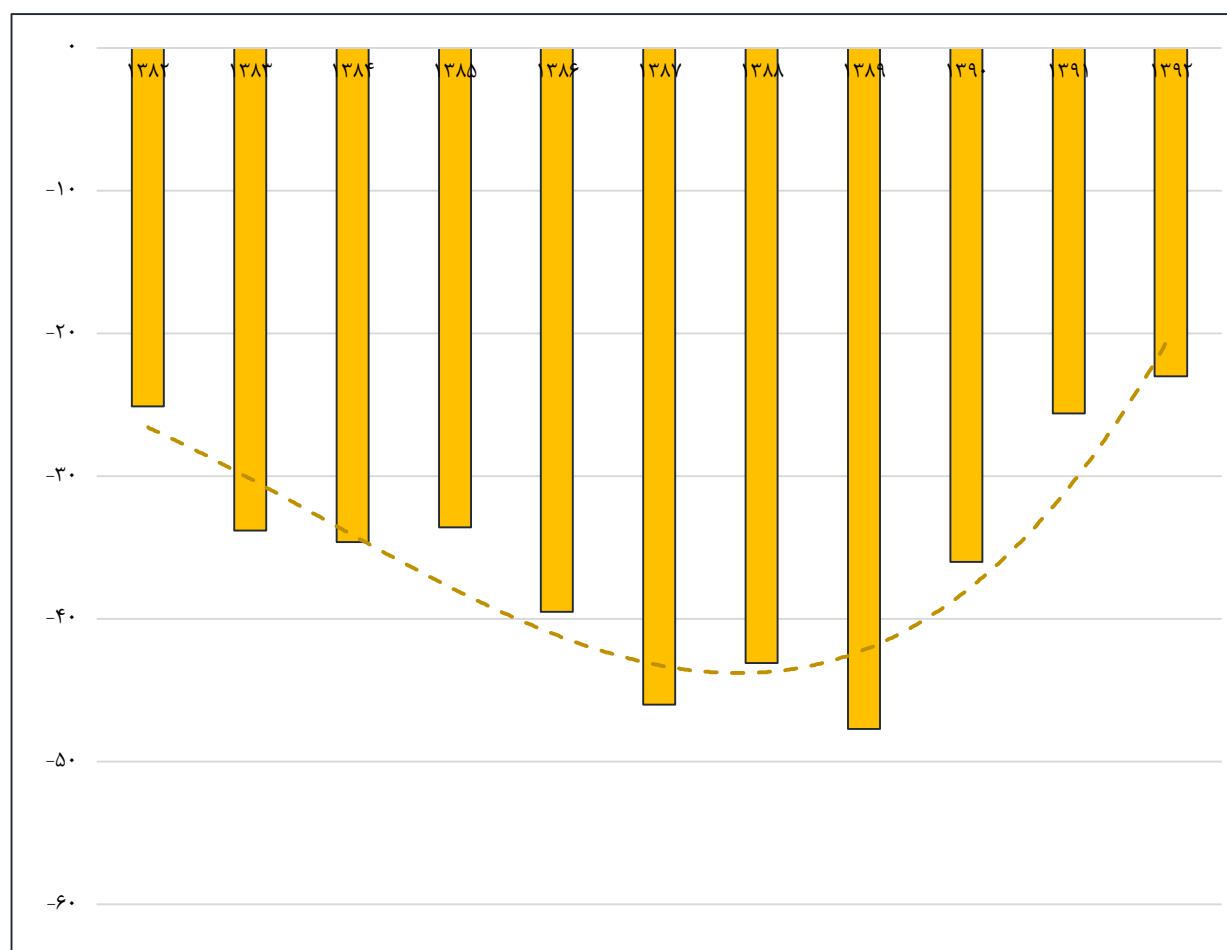
منبع: آمار گمرک ج.ا.ا و سری های زمانی بانک مرکزی

طرح استهلال ارزی کشور

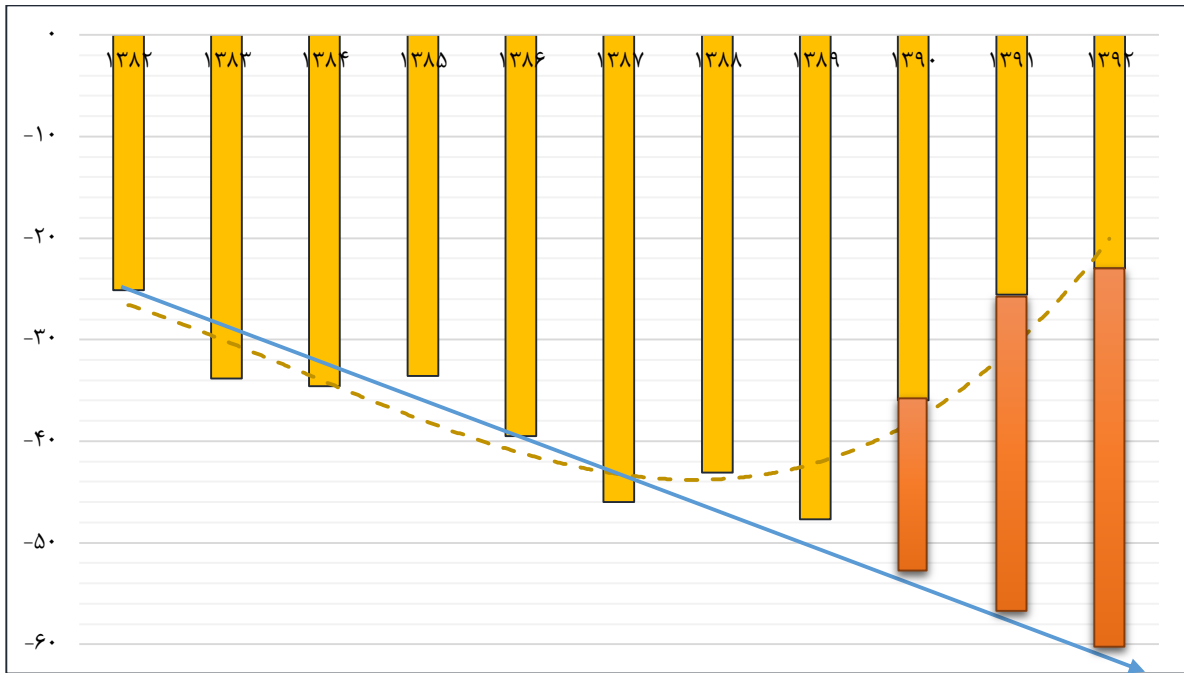
همانطور که مشاهده می شود در صورت عدم اجرای کنترل های ارزی، تراز جاری طی سال های ۹۰، ۹۱ و ۹۲ می توانست حدود ۲۰، ۳۵ و ۴۰ میلیارد دلار کمتر از وضعیت ثبت شده آنها می داشت. این موضوع برای تراز جاری غیرنفتی به معنی منفی تر شدن آن بود و برای تراز تجاری کل که همواره مثبت بود، موجب می شد که برای اولین بار، این تراز منفی شود. طبیعی است چنین تحلیلی با فرض ایستایی سایر پارامترهای بازار ارز انجام شده است. اما در صورتی که تغییرات قیمت ارز و واکنش بازیگران بازار (دولت، وارد کنندگان، صادر کنندگان، صرافان و سفته بازان) را در این مدل وارد کنیم، تحلیل آن متفاوت خواهد شد.

نمودار ۳-۸- تراز جاری غیرنفتی (میلیارد دلار)

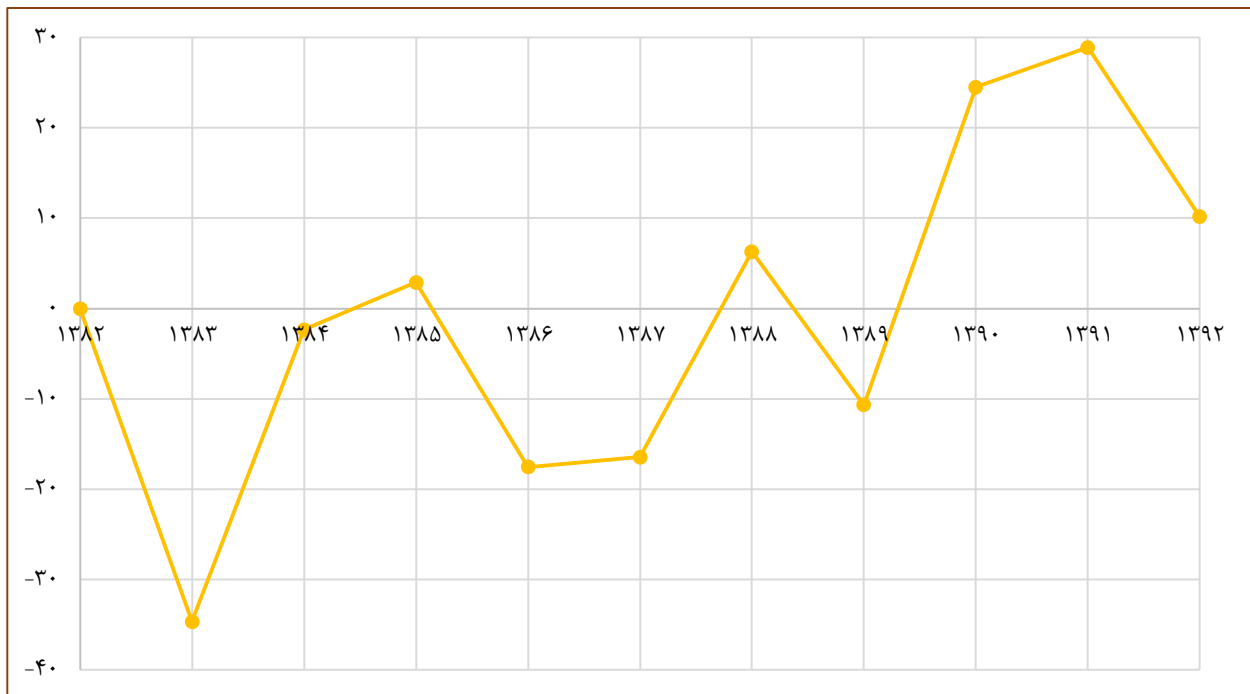

منبع: آمار گمرک و سری های زمانی بانک مرکزی

نمودار ۳-۹- پیش بینی تراز جاری غیرنفتی (بدون صرفه جویی های ارزی انجام شده)، (میلیارد دلار)

نمودار ۳-۱۰- رشد تراز جاری غیر نفتی (درصد)

منبع: آمار سری های زمانی بانک مرکزی

ب- حساب جاری کل (نفتی و غیرنفتی)

تراز تجاری که در حقیقت خالص صادرات کالایی یک کشور را نشان می‌دهد از جمله متغیرهایی است که در شناخت وضعیت موجود منابع و مصارف ارز مدنظر قرار می‌گیرد. با توجه به حجم بالای تجارت کالا در منابع و مصارف ارزی کشور، این حساب می‌تواند تا حدود زیادی وضعیت بازار ارز را از منظر برابری و تراز بودن عرضه و تقاضای ارز نشان دهد.

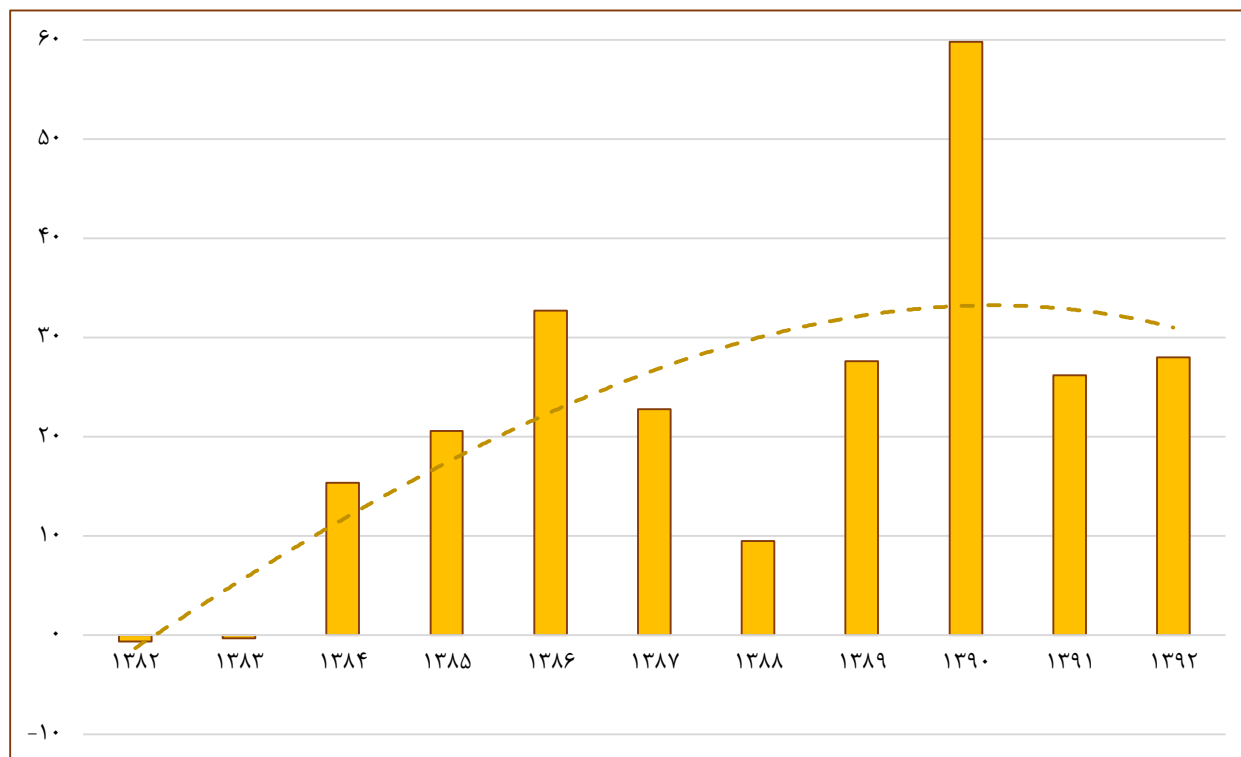
افزایش متوسط صادرات نفت و گاز طی زمان باعث شده تا تراز تجاری کل برای ایران برای اکثر سال‌ها مثبت باشد. در حقیقت افزایش درآمدهای ناشی از صادرات نفت و گاز طی زمان، افزایش در واردات کالا و خدمات را جبران نموده و بنابراین تراز تجاری را تقریباً برای تمامی سال‌ها مثبت کرده است. این موضوع در نمودار ۳-۱۱ نشان داده شده است.

تراز درآمد و انتقالات جاری، در بردارنده آن قسمت از تغییر در مالکیت منابع حقیقی یا ارقام مالی بین اشخاص مقیم و غیرمقیم است که مابه‌ازای آنها مبادله دیگری صورت نگرفته است، مانند انتقال درآمد کارگران غیر فصلی یا هدایا و کمک‌های بلاعوض که مبادلاتی یک سویه هستند.

جدول ۳-۷- اجزای حساب جاری کل

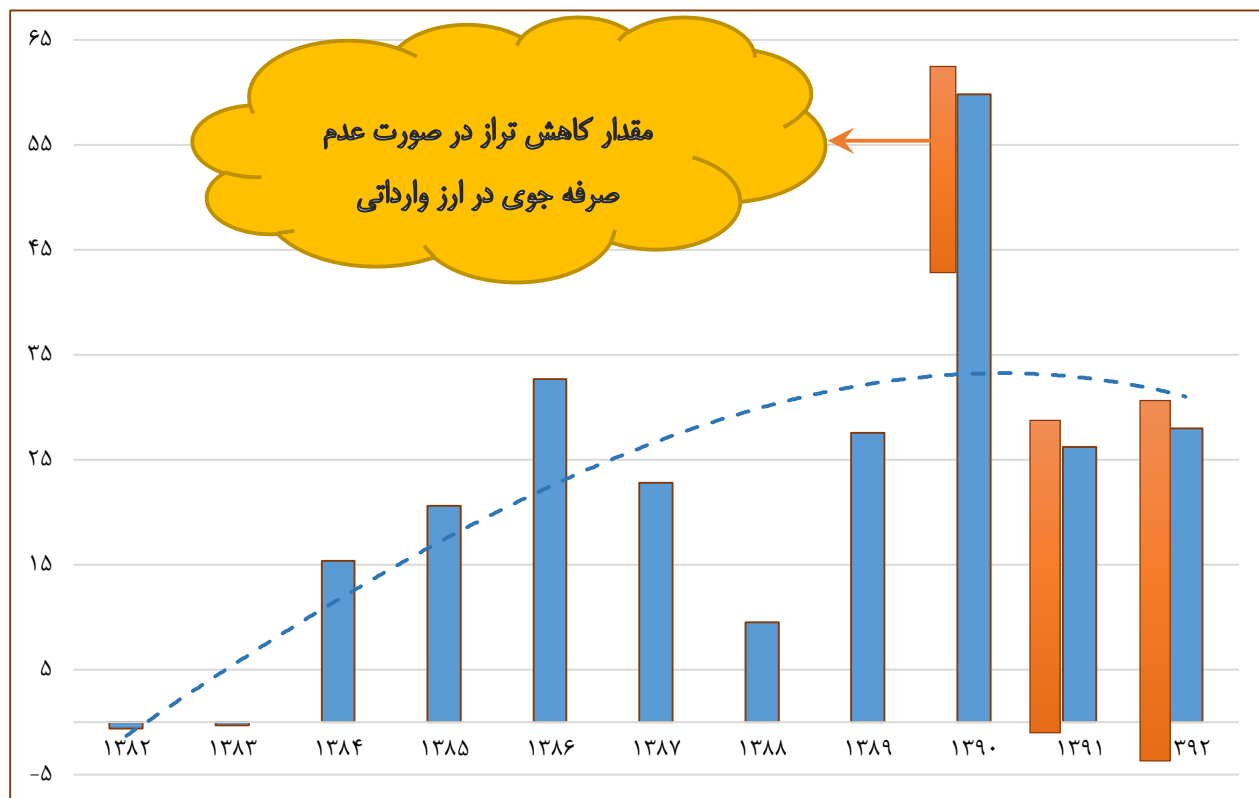
سال	تراز تجاری کل	تراز خدمات	تراز درآمد و انتقالات جاری	مجموع (تراز جاری کل)
۱۳۸۲	۳,۹	-۵,۶	۱,۱	-۰,۶
۱۳۸۳	۵,۰	-۵,۷	۰,۴	-۰,۳
۱۳۸۴	۲۱,۱	-۵,۸	۰,۱	۱۵,۴
۱۳۸۵	۲۶,۲	-۶,۲	۰,۶	۲۰,۶
۱۳۸۶	۳۹,۵	-۸,۴	۱,۶	۳۲,۷
۱۳۸۷	۳۱,۱	-۱۰,۰	۱,۷	۲۲,۸
۱۳۸۸	۱۹,۱	-۹,۶	۰,۰	۹,۵
۱۳۸۹	۳۷,۳	-۱۰,۰	۰,۳	۲۷,۶
۱۳۹۰	۶۷,۸	-۸,۷	۰,۷	۵۹,۸
۱۳۹۱	۳۰,۹	-۶,۳	۱,۶	۲۶,۲
۱۳۹۲	۳۳,۰	-۶,۷	۱,۷	۲۸

نمودار ۳-۱۱- حساب جاری کل (میلیارد دلار)

نمودار ۱۲-۳ نشان می دهد که در صورت عدم اعمال سیاست های انقباضی در مورد مصرف ارز و از جمله افزایش قیمت آن و ایجاد مرکز مبادله ارزی، وضعیت تراز جاری کل می توانست به مقدار صفر و یا کمتر از آن کاهش یابد (ایجاد تعهدات آتی برای بانک مرکزی و بانک های عامل) که ریشه آن در اعمال تحریمهای ناجوانمردانه، کاهش فروش نفت و البته وابسته بودن اقتصاد به درآمدهای ارزی آن است، و این متغیر برون زا به راحتی در سال های ۹۰ به بعد مسیر معکوسی را طی نمود و دستاوردهای اقتصادی را به طور جدی تهدید کرد.

نمودار ۳-۱۲- پیش بینی حساب جاری کل (بدون صرفه جویی های ارزی انجام شده)، (میلیارد دلار)

۳-۴ حساب مالی و سرمایه

حساب سرمایه که خالص ورود و خروج سرمایه به کشور را نشان می‌دهد در طول زمان روند مشخصی نداشته و برای برخی سال‌ها مثبت و برای برخی منفی بوده است. اما همان‌طور که از جدول ۸-۳ مشخص است برای پنج ساله آخر منتهی به ۹۲ حساب سرمایه منفی است. به عبارت دیگر در این سال‌ها سرمایه بیشتری نسبت به سرمایه ورودی، از کشور خارج شده است که محدودیت‌های بین‌المللی در تأمین مالی و افزایش دارایی خارجی بانک مرکزی و بانک‌ها و مطالبات خارجی کشور از دلایل عمده آن بوده است. نکته دیگری که در خصوص حساب سرمایه مطرح است این است که در سال‌هایی که حساب سرمایه مثبت بوده عمده سرمایه ورودی سرمایه کوتاه‌مدت و نه بلندمدت بوده است.

جدول ۳-۸- اجزای حساب جاری مالی و سرمایه

سال	حساب سرمایه (میلیارد دلار)	حساب مالی (میلیارد دلار)	حساب مالی و سرمایه (میلیارد دلار)
۱۳۸۲	-۰,۱	۰,۶	۰,۶
۱۳۸۳	-۰,۱	-۰,۴	-۰,۵
۱۳۸۴	-۰,۱	-۱۴,۶	-۱۴,۷
۱۳۸۵	-۰,۲	-۱۷,۵	-۱۷,۷
۱۳۸۶	-۰,۲	-۲۸,۶	-۲۸,۹
۱۳۸۷	-۰,۴	-۱۸,۸	-۱۹,۱
۱۳۸۸	-۰,۷	-۵,۷	-۶,۵
۱۳۸۹	-۱,۰	-۲۳,۳	-۲۴,۳
۱۳۹۰	-۱,۵	-۳۷,۱	-۳۸,۷
۱۳۹۱	-۰,۲	-۲۱,۸	-۲۲,۰
۱۳۹۲	-۰,۴	-۲۶,۲	-۲۶,۶

منبع: آمار سری های زمانی بانک مرکزی

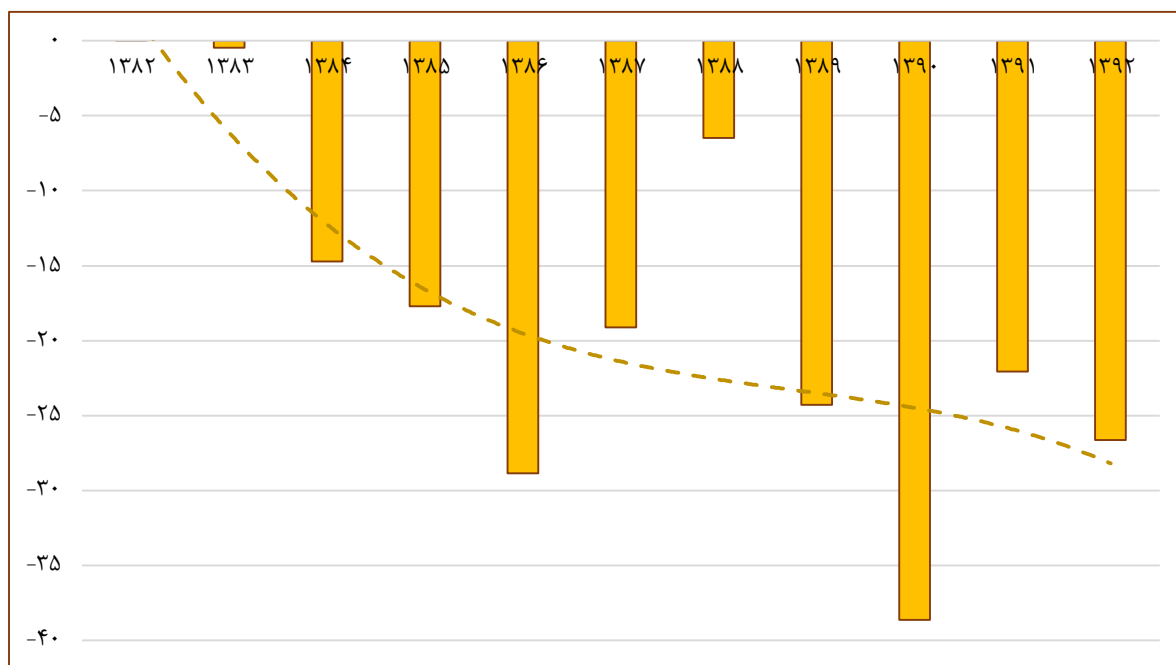
نکته جالب توجه در مورد حساب سرمایه ایران این است که وضعیت حساب سرمایه در دوره‌هایی که با افزایش قابل توجه درآمدهای نفتی مواجه بوده‌ایم بدتر شده است. همانطور که در جدول شماره ۳-۸ مشاهده می شود برای دو دوره افزایش قابل توجه درآمدهای نفتی یعنی سال‌های ۸۶ و ۹۰ تراز حساب سرمایه به شدت منفی شده است.

همانگونه که نمودار شماره ۳-۱۳ نشان می دهد، منحنی روند حساب مالی و سرمایه تقریباً مشابه منحنی روند حساب جاری غیرنفتی می باشد. با توجه به آنکه این دو حساب در بردارنده موضوعات کاملاً متفاوتی هستند، تشابه آنها می تواند تامل برانگیز باشد. حساب نخست نتیجه ترازهای تجاری و خدمات است، حال آنکه حساب دوم نتیجه ورود و خروج سرمایه می باشد. به نظر میرسد تشابه منحنی این دو حساب نشان می دهد که وفور ارز نفتی در سال های میانی این دوره موجب خروج ارز به شکل سرمایه و واردات کالا و خدمات شده و کمبودهای ارزی در سال های نخستین و پایانی دوره کاهش چشم گیری را در خروج ارز به هر سه صورت فوق الذکر موجب شده است. به بیان دیگر شاید افزایش درآمدهای ارزی موجب این امر شده که ظاهراً منافع قابل توجهی را متوجه بازارهای خارجی در قالب سه شکل فوق الذکر کرده است.

طرح استهلال ارزی کشور

از مجموع مباحث فوق می توان نتیجه گرفت که شاید بهتر باشد درآمدهای ارزی ناشی از نفت را جز دارایی های دولت به حساب نیاورده و کانال ورود آن به اقتصاد را به صورت کلی تغییر داد، مثلا اگر این ارز از کانال صندوق توسعه ملی وارد اقتصاد شود ضمن آنکه موجب شکوفایی اقتصاد کشور شده، برخی از مصارف آن بطور طبیعی کاهش می یابد.

نمودار ۳-۱۳ - حساب مالی و سرمایه (میلیارد دلار)

منبع: آمار سری های زمانی بانک مرکزی

۳-۶ تراز پرداخت ها

تراز پرداخت های یک کشور از حاصل جمع حساب جاری، حساب سرمایه و مالی حاصل می شود. در حقیقت کلیه مراودات مالی یک کشور با دنیای خارج را در خود ثبت می کند. فرمول زیر ترکیب واقعی تراز پرداخت ها را نشان می دهد.

همانطور که جدول ۳-۹ نشان می دهد متاسفانه وضعیت تراز پرداخت های غیر نفتی کشور اعداد غیرمنفی بالایی است که نشان دهنده وابستگی اقتصاد کشورمان در خلال سال های مورد مطالعه به ارز نفتی می باشد.

طرح استعلا ارزی کشور

در جدول ۳-۱۰ تراز پرداختهای ارزی کشور نشان داده شده است. قاعدتا تفاوت میان ارزها وارده به کشور و ارزهای خارج شده باید صفر باشد اما ستون آخر این جدول نشان می‌دهد که چنین وضعیتی وجود ندارد. بانک مرکزی از این تفاوت آماری به عنوان اشتباهات آماری نام می‌برد. اما به نظر می‌رسد در سال ۹۰ باید تحلیل دقیق‌تری از این اشتباه آماری صورت گیرد.

جدول ۳-۹- تراز پرداختهای غیر نفتی

سال	ارز آوری از طریق کالای غیر نفتی، خدمات، مالی و سرمایه (میلیارد دلار)	ارز بری از طریق کالا غیرنفتی، خدمات، مالی و سرمایه (میلیارد دلار)	تراز پرداخت های غیر نفتی (میلیارد دلار)
۱۳۸۲	۱۶,۵	۴۳,۳۸	-۲۶,۹
۱۳۸۳	۲۰,۴	۵۵,۵	-۳۵,۱
۱۳۸۴	۱۸,۶	۶۹,۶۲	-۵۱,۰
۱۳۸۵	۱۸,۶	۷۴,۱۷	-۵۵,۶
۱۳۸۶	۲۲,۵	۹۷	-۷۴,۵
۱۳۸۷	۲۱,۶	۹۶,۶۲	-۷۵,۰
۱۳۸۸	۲۷,۴	۸۷,۸	-۶۰,۴
۱۳۸۹	۳۲,۶	۱۱۲,۶۵	-۸۰,۱
۱۳۹۰	۳۲,۵	۱۲۴,۵۸	-۹۲,۱
۱۳۹۱	۳۶,۷	۹۸,۰۴	-۶۱,۳
۱۳۹۲	۳۷,۱	۹۷,۵۳	-۶۰,۴

در مورد اشتباهات آماری جدول ۳-۱۰ می‌توان فرمولی را به صورت زیر مطرح کرد تا از آن طریق امکان تحلیل نسبتاً دقیق‌تری به ما ارائه دهد.

$$\text{تراز پرداخت ها} = (\text{خطا} + \text{خروج ارز}) + (\text{خطا} + \text{ورود ارز})$$

$$BOP = (Income + e_1) - (Outcome + e_2) = Income - Outcome + e$$

جدول ۳-۱۰- تراز پرداخت‌های ارز کشور

سال	ارز آوری از همه روش‌ها (میلیارد دلار)	ارز بری از همه روش‌ها (میلیارد دلار)	تراز پرداخت‌ها (میلیارد دلار)
۱۳۸۲	۴۴,۹	۴۴,۹	۰,۰
۱۳۸۳	۵۷,۹	۵۸,۵	-۰,۶
۱۳۸۴	۷۴,۳	۷۳,۷	۰,۶
۱۳۸۵	۸۳,۳	۸۰,۴	۲,۹
۱۳۸۶	۱۰۷,۰	۱۰۳,۲	۳,۸
۱۳۸۷	۱۰۸,۲	۱۰۴,۴	۳,۸
۱۳۸۸	۹۷,۴	۹۴,۴	۳,۰
۱۳۸۹	۱۲۲,۸	۱۱۹,۵	۳,۳
۱۳۹۰	۱۵۱,۴	۱۳۰,۳	۲۱,۱
۱۳۹۱	۱۰۴,۸	۱۰۰,۶	۴,۲
۱۳۹۲	۱۰۱,۹	۱۰۰,۶	۱,۳

نتیجه تراز پرداخت منفی یعنی الف- ورود ثبت نشده (مثل فرار صادرکنندگان از پیمان سپاری ارزی) و ب- خروج بیش اظهار شده مثل (واردکنندگانی که ارز گرفته و کالا نیاورند) و قاعدتاً کسری آن به معنای خروجی بیشتر ارز از کشور در مقابل ورود ارز به کشور است.

جدول ۳-۱۱- تشریح علل خطاهای ممکن در تراز پرداخت‌ها

خطا	خطا در جانب ورود ارز	خطا در جانب خروج ارز
$e > 0$	کم اظهاری در ثبت ورود ارز	بیش اظهاری در ثبت خروج ارز (ارز دریافت شده اما خارج نشده است)
$e < 0$	بیش اظهاری در ثبت ورود ارز	کم اظهاری در ثبت خروج ارز (کم اظهاری وارد کنندگان) یا خروج‌های ثبت نشده ارزی

طرح استقلال ارزی کشور

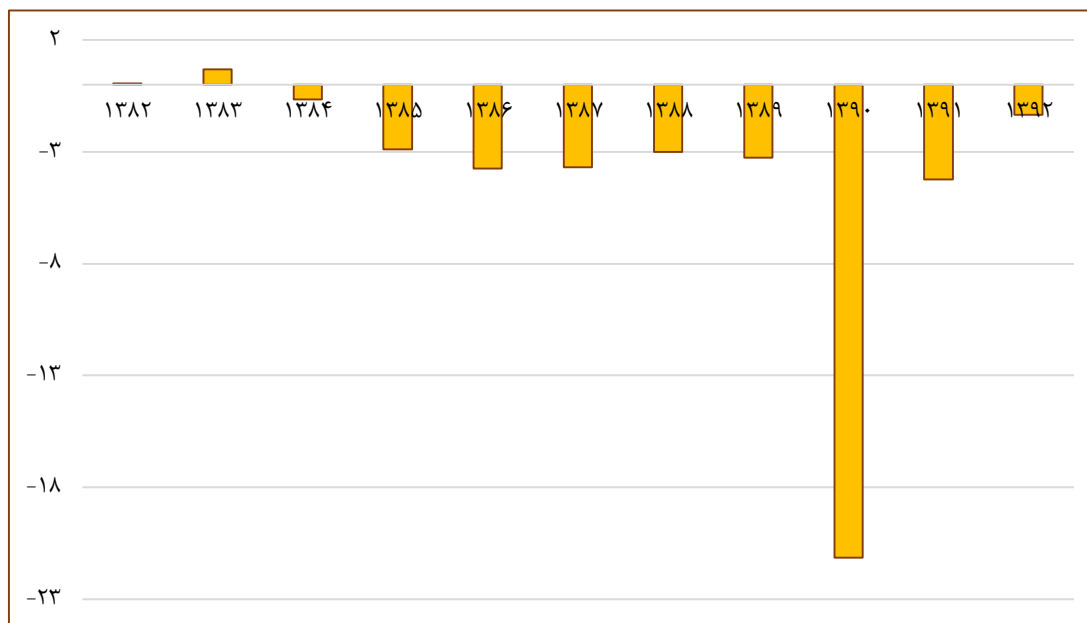
هرچند بحث کردن در مورد اشتباهات آماری هدف این گزارش نمی باشد، لکن به نظر میرسد مذاقه بیشتر در مورد اعداد آن گویای مطالبی است که ممکن است از چشم مسئولین پنهان مانده باشد. هرگاه اختلافات یا اشتباهات آماری ناچیز باشد می توان آن را به حساب تفاوت ابزارهای سنجش دستگاه ها گذاشت. اما هرگاه این اشتباه آماری، همانند آنچه در سال ۹۰ گزارش شده، بیش از ۲۱ میلیارد دلار باشد، آنگاه لازم است دقت بیشتری از سوی تحلیل گران صورت گیرد.

جدول ۳-۱۲- اشتباهات آماری در محاسبه تراز پرداخت ها

اشتباهات آماری (میلیارد دلار)	سال
۰,۱	۱۳۸۲
۰,۷	۱۳۸۳
-۰,۷	۱۳۸۴
-۲,۹	۱۳۸۵
-۳,۷	۱۳۸۶
-۳,۷	۱۳۸۷
-۳,۰	۱۳۸۸
-۳,۳	۱۳۸۹
-۲۱,۱	۱۳۹۰
-۴,۲	۱۳۹۱
-۱,۳	۱۳۹۲

احتمالا چنین عددی نه مربوط به پول های بلوکه شده بانک مرکزی و دولت در خارج می باشد و نه به موضوع افزایش خالص دارایی های خارجی بانک مرکزی مرتبط است. بلکه به نظر میرسد این موضوع در وضعیت ساختار بازار ارز کشورمان ریشه دارد. به بیان دیگر در اینجا نیاز به اطلاعات دقیق بیشتری وجود دارد تا ضمن جلوگیری از طرح اتهامات بی اساس، مصارف واقعی شناسایی گردد. مثلا آیا چنین ارزی توسط مردم ذخیره شده؟ و یا در نزد بانک ها و صرافی ها است؟ و یا به صور مختلف از کشور از جمله قاچاق کالا، خروج سرمایه ثبت نشده و یا پولشویی خارج شده است؟ هر یک از اتفاقات فوق نشان می دهد که ساماندهی به وضعیت ارزی کشور و خروج از اقتصاد تک محصولی بدون طراحی دقیق ساختار بازار ارز و سامانه های اطلاعاتی مربوطه نتیجه بخش نخواهد بود.

نمودار ۳-۱۴- اشتباهات آماری در محاسبه تراز پرداخت ها

جمع بندی

فصل سوم در برگزیده تعداد متنابهی از شاخص‌های ارزی حوزه کشور است. این شاخص‌ها که غالباً از جنس محاسبه تراز هستند، یعنی نتیجه تفریق دو مقدار ارزی هستند که اولی ارزآوری و دیگری ارزبری است. تراز تجاری غیرنفتی گرچه منفی است اما شیب آن کاهشی است و اصطلاحاً خوش آهنگ است. تراز خدمات نیز منفی است و احتیاج به مراقبت بیشتری دارد. تراز سرمایه (حساب سرمایه و مالی) اصلاً حال خوشی ندارد و به دلایل متعددی ارزبری فراوانی را بر کشور تحمیل می‌نماید. تراز پرداخت‌ها باید برابری تمام ارزهای ورودی کشور با تمام ارزهای خروجی کشور را نشان دهد، لکن این حاصل تفریق با پارامتر ناشناخته‌ای تحت عنوان اشتباهات آماری، صفر شده است. بی شک برای کشف پتانسیل هر یک از مقوله‌های فوق‌الذکر در تغییر تراز ارزی از منفی به مثبت باید کار بیشتری صورت داد. طرح استقلال ارزی این موضوعات مهم را در فصول مربوط به بخش دوم گزارش بررسی کرده و ضمن طرح رویکردهای اصلی دستیابی به این اهداف، راهکارهای عملیاتی آن را نیز تشریح میکند.

فصل چهارم

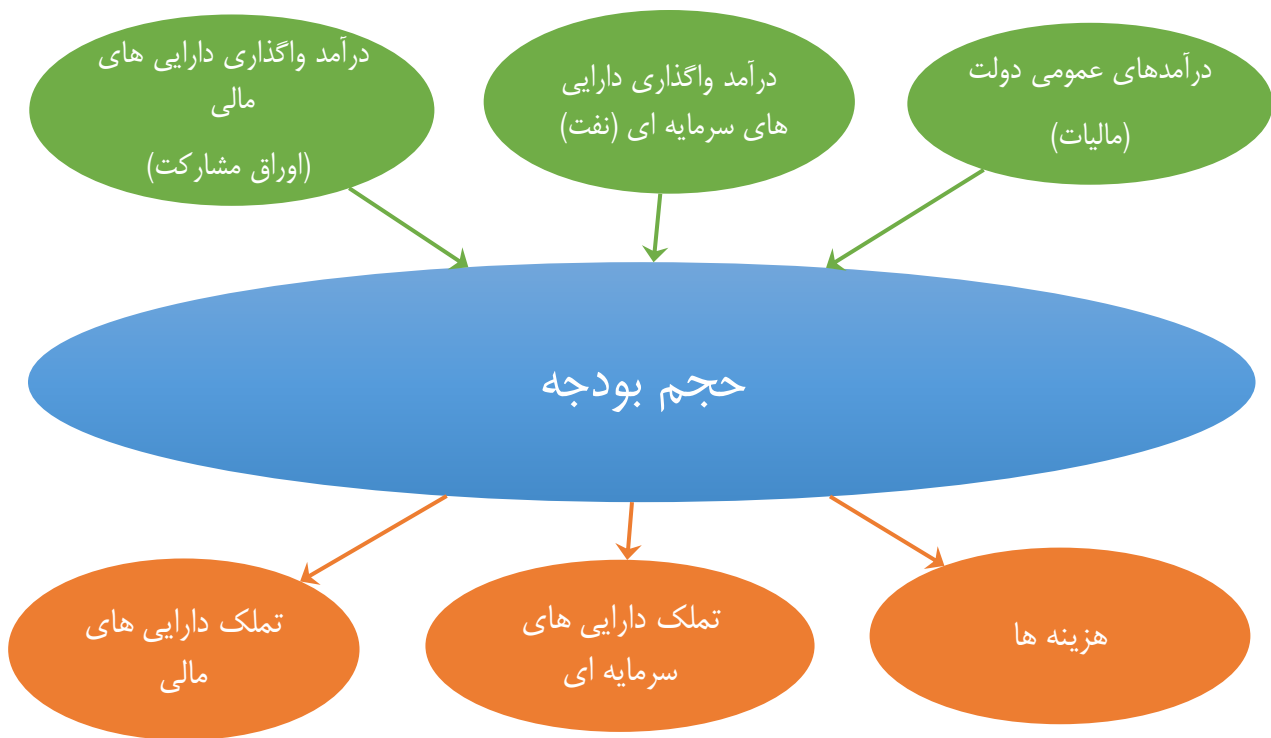
استقلال ارزی بودجه

فصل چهار طرح "استقلال ارزی کشور" به موضوع حذف وابستگی بودجه کشور به نفت پرداخته است. همانگونه که در فصل اول گزارش این طرح عنوان گردید، نقش منابع ارزی در اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دو گانه می باشد، از یک سو دولت به خاطر تامین بخشی از ریال بودجه خود نیازمند ارز نفتی است و از طرف دیگر واردات کالا و خدمات و خروج سرمایه به علت منفی بودن تراز تجاری غیرنفتی کشور نیازمند استفاده از ارز نفتی است. در این فصل ابتدا میزان وابستگی بودجه دولت به نفت تشریح شده و سپس سناریوهای مختلف جایگزینی ارز نفتی در بودجه از سایر منابع بحث می شود.

۴-۱ نقش ارز نفتی در منابع بودجه

ساختار بودجه کشورمان دارای دو بخش اصلی شامل منابع و مصارف می باشد. منابع بودجه از ترکیب سه حوزه درآمدی مختلف تشکیل شده و مصارف آن در سه حوزه مختلف استفاده می شود. این وضعیت به طور سیستماتیک در نمودار ۴-۱ نشان داده شده است.

نمودار ۴-۱- ترکیب منابع عمومی دولت

الف) منابع بودجه

منابع عمومی دولت از سه بخش درآمد های عمومی (مالیات)، درآمد واگذاری دارایی های سرمایه ای (نفت) و درآمد واگذاری دارایی های مالی (اوراق مشارکت) تشکیل می گردد. شکل ۴-۱ منابع اصلی در تامین منابع عمومی دولت را نشان می دهد.

همچنین جدول شماره ۴-۱ سهم نفت و مالیات را در تامین منابع عمومی دولت، نشان می دهد. همانطور که مشخص است سال ۸۷ سال طلایی در کاهش وابستگی بودجه به نفت است، بطوریکه سهم نفت در تامین منابع عمومی دولت به ۲۶ درصد کاهش می یابد. لیکن روند کاهش وابستگی بودجه به نفت در سال ۸۸ متوقف شده و با افزایش سهم نفت در بودجه به سهم ۴۲ درصدی در سال ۹۳ می رسیم. با توجه به این آمار و عملکرد دولت در سال ۸۷ می توان گفت که با بکارگیری تدابیری خاص و مستمر، امکان اداره کشور با سهم پایین درآمدهای نفتی میسر است.

جدول ۴-۱- ترکیب منابع عمومی دولت ارقام: هزار میلیارد تومان

سال	منابع عمومی دولت	نفت	مالیات	سهم نفت (درصد)	سهم مالیات (درصد)	سایر (درصد)
۱۳۸۴	۴۷,۱	۱۸,۶	۱۳,۴	۳۹	۲۸	۳۲
۱۳۸۵	۵۷,۴	۱۸,۱	۱۵,۱	۳۲	۲۶	۴۲
۱۳۸۶	۶۲,۹	۱۷,۳	۱۹,۲	۲۸	۳۱	۴۲
۱۳۸۷	۸۱,۴	۲۱,۵	۲۲,۴	۲۶	۲۸	۴۶
۱۳۸۸	۸۴,۵	۲۵,۳	۲۶,۳	۳۰	۳۱	۳۹
۱۳۸۹	۹۷,۱	۴۳,۴	۲۸,۵	۴۵	۲۹	۲۶
۱۳۹۰	۱۱۸,۵	۵۶,۸	۳۵,۹	۴۸	۳۰	۲۲
۱۳۹۱	۱۰۶,۴	۴۲,۵	۳۹,۵	۴۰	۳۷	۲۳
۱۳۹۲	۱۴۷,۶	۶۰,۹	۴۹,۴	۴۱	۳۳	۲۵
۱۳۹۳	۱۶۹,۱	۷۱,۲	۶۴,۲	۴۲	۳۸	۲۰

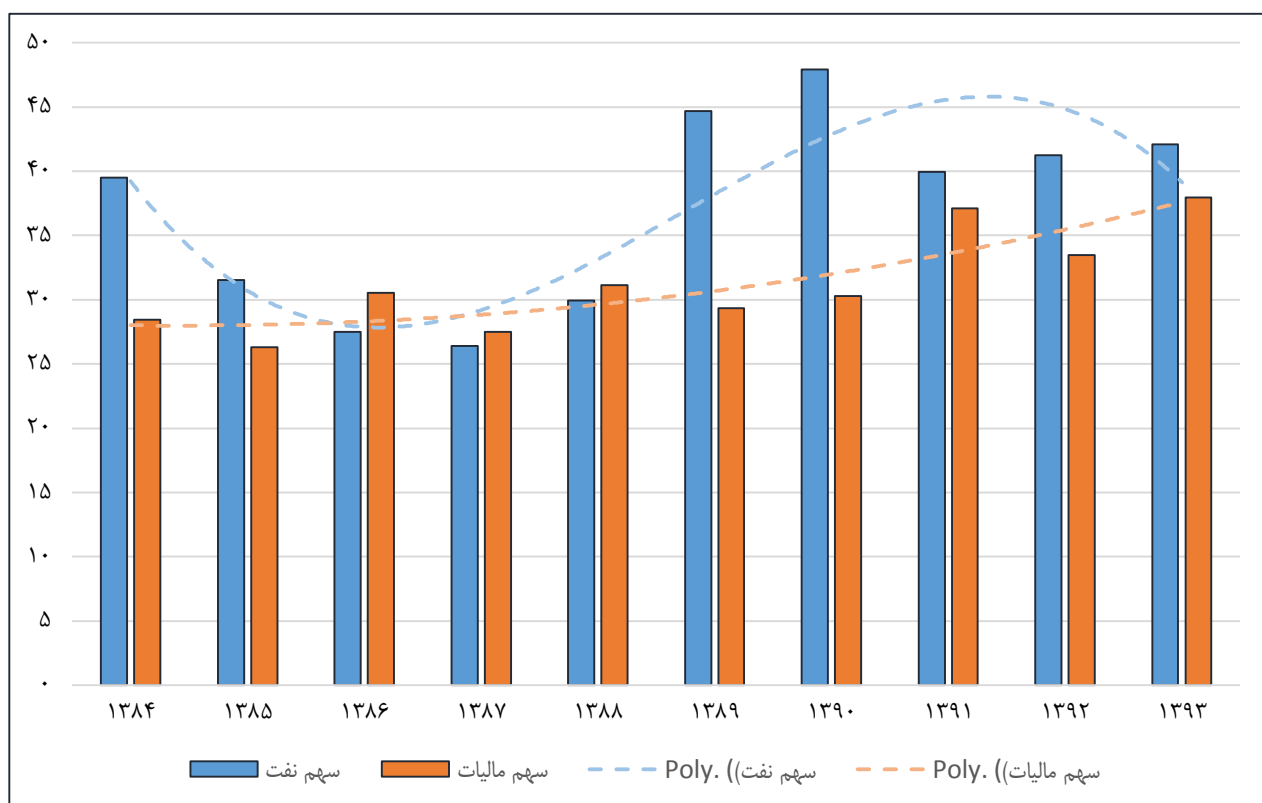
منبع: گزارشات بودجه مرکز پژوهش های مجلس

طرح استقلال ارزی کشور

بنابر اطلاعات جدول ۴-۱ سهم مالیات نیز از ۲۸ درصد در سال ۸۴ به ۳۸ درصد در سال ۹۳ رسیده است. با وجود روند مثبت عملکرد دولت در پوشش های مالیاتی طی دهه مورد بررسی، می توان امید داشت که با بکارگیری سیستم ها و مکانیزم های هوشمند دریافت مالیات، سهم مالیات در تامین منابع عمومی دولت را به شکل چشم گیری افزایش داد.

البته باید توجه داشت که سهم نفت در بودجه با دو شاخص قابل اندازه گیری است که نباید آن دو را با هم یکی گرفت: **شاخص اول** ارزش ریالی منابع ارزی در بودجه است که سهم آن از مقدار ۳۹ درصد در سال ۱۳۸۴ با فراز و فرودهایی به ۴۲ درصد در سال ۱۳۹۳ رسیده است و البته نرخ تسعیر ارز در آن اثرگذار است. **شاخص دوم** سهم نفت در بودجه در مقایسه با کل نفت فروخته شده است که آن هم با فراز و فرودهایی مواجه شده و از ۲۲ درصد تا ۴۰ درصد در نوسان است و البته مقدار فروش نفت در آن تاثیرگذار است. نمودار ۴-۲ سهم نفت و مالیات در تامین منابع عمومی دولت در دهه مورد بررسی نشان می دهد.

نمودار ۴-۲- سهم نفت و مالیات در تامین منابع عمومی دولت ارقام: میلیارد دلار

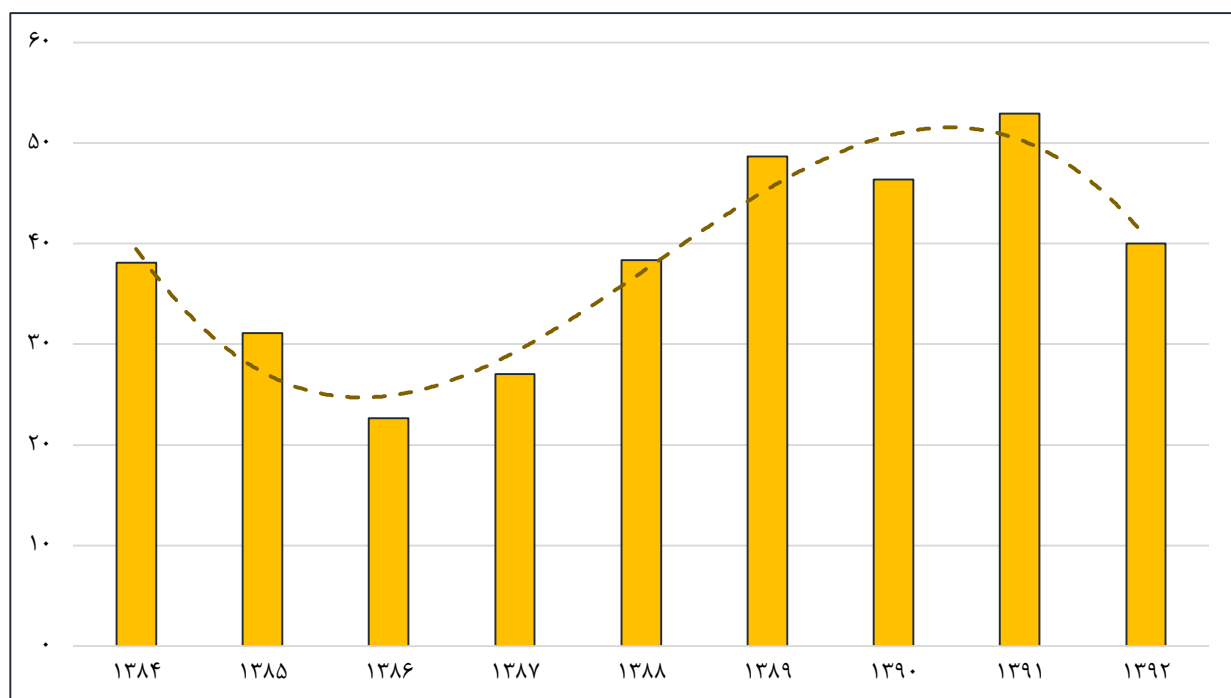

منبع: گزارشات بودجه مرکز پژوهش های مجلس

طرح استعلاال ارزی کشور

نمودار شماره ۳-۴ نسبت سهم نفت در بودجه به کل درآمدهای نفتی را نشان میدهد. بهترین وضعیت مربوط به سال های ۸۶ و ۸۷ می باشد که حدود ۲۲ درصد از منابع حاصل از صادرات نفت برای پوشش هزینه های بودجه ای مصرف شده است.

نمودار ۳-۴- سهم نفت در بودجه به کل درآمدهای نفتی ارقام:میلیارد دلار

منبع: گزارشات بودجه و سری های زمانی بانک مرکزی

همانطور که جدول ۲-۴ نشان می دهد در اغلب سال های دوره مورد بررسی درصد تحقق منابع بودجه از مقدار مصوب آن کمتر است لذا در این گزارش برای دستیابی به تحلیل دقیق تری از نیاز بودجه به منابع در سال های آتی، منابع محقق شده سنوات گذشته مورد استفاده قرار گرفته است.

جدول ۴-۲- درصد تحقق بودجه (با نگاه درآمدی) ارقام: هزار میلیارد تومان

سال	منابع عمومی دولت مقادیر (مصوب)	منابع عمومی دولت مقادیر (تحقق یافته)	درصد تحقق منابع
۱۳۸۴	۵۳,۷	۴۷,۱	۸۷,۷
۱۳۸۵	۵۴,۸	۵۷,۴	۱۰۴,۷
۱۳۸۶	۶۳,۹	۶۲,۹	۹۸,۴
۱۳۸۷	۸۶,۳	۸۱,۴	۹۴,۳
۱۳۸۸	۸۹,۲	۸۴,۵	۹۴,۷
۱۳۸۹	۱۱۷,۶	۹۷,۱	۸۲,۶
۱۳۹۰	۱۵۴,۵	۱۱۸,۵	۷۶,۷
۱۳۹۱	۱۴۴,۲	۱۰۶,۴	۷۳,۸
۱۳۹۲	۲۱۰,۴	۱۴۷,۶	۷۰,۲
۱۳۹۳	۲۱۱,۱	*	*
۱۳۹۴	۲۲۴,۲	*	*

همچنین جدول ۴-۳ ترکیب عمده منابع عمومی بودجه دولت را به شکل محقق شده برای سال‌های ۸۴ تا ۹۳ نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که هر یک از این اجزا نیز نسبت به مقدار مصوب خود کمتر می‌باشد.

جدول ۴-۳- ترکیب عمده منابع عمومی بودجه (تحقق یافته) ارقام: هزار میلیارد تومان

سال	منابع عمومی دولت مقادیر (تحقق یافته)	درآمد های عمومی دولت (تحقق یافته)		درآمد حاصل از واگذاری دارایی های مالی
		مالیات	سایر	
۱۳۸۴	۴۷,۱	۱۳,۴	۶,۶	۸,۵
۱۳۸۵	۵۷,۴	۱۵,۱	۸	۱۶,۲
۱۳۸۶	۶۲,۹	۱۹,۲	۱۰,۶	۱۵,۸
۱۳۸۷	۸۱,۴	۲۲,۴	۱۵,۵	۲۲
۱۳۸۸	۸۴,۵	۲۶,۳	۱۰,۸	۲۲,۱
۱۳۸۹	۹۷,۱	۲۸,۵	۹,۹	۱۵,۳

طرح استعلا ارزی کشور

۷,۳	۵۶,۸	۱۸,۵	۳۵,۹	۱۱۸,۵	۱۳۹۰
۷,۱	۴۲,۵	۱۷,۳	۳۹,۵	۱۰۶,۴	۱۳۹۱
۱۵	۶۰,۹	۲۲,۳	۴۹,۴	۱۴۷,۶	۱۳۹۲
۷,۱	۳۶,۱	۱۲,۴	۲۸	۸۳,۶	*۱۳۹۳

* ارقام تحقق یافته سال ۱۳۹۳، مربوط به ۶ ماه نخست سال می باشد

ب) مصارف بودجه

مصارف عمومی بودجه دولت به سه بخش مشتمل بر اعتبارات هزینه ای، اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای و اعتبارات تملک دارایی های مالی تقسیم می شود. همانند منابع درآمدی، گزارش مصارف نیز به دو صورت مصوب و محقق بیان می شود که در جدول ۴-۴ مقایسه شده اند.

جدول ۴-۴- درصد تحقق بودجه (با نگاه مصارف) ارقام: هزار میلیارد تومان

درصد تحقق	مصارف عمومی دولت		سال
	مصارف عمومی دولت (تحقق یافته)	مصارف عمومی دولت (مصوب)	
۸۷,۲	۴۶,۸	۵۳,۷	۱۳۸۴
۱۰۴,۷	۵۷,۴	۵۴,۸	۱۳۸۵
۹۶,۹	۶۱,۹	۶۳,۹	۱۳۸۶
۹۲,۶	۷۹,۹	۸۶,۳	۱۳۸۷
۹۴,۷	۸۴,۵	۸۹,۲	۱۳۸۸
۸۲,۶	۹۷,۱	۱۱۷,۶	۱۳۸۹
۷۶,۷	۱۱۸,۵	۱۵۴,۵	۱۳۹۰
۷۲,۵	۱۰۴,۵	۱۴۴,۲	۱۳۹۱
۷۰,۲	۱۴۷,۶	۲۱۰,۴	۱۳۹۲
۷۶,۶	۱۶۱,۷	۲۱۱,۱	۱۳۹۳

منبع: گزارشات بودجه مرکز پژوهش های مجلس

طرح استقلال ارزی کشور

جدول ۴-۵ ترکیب عمده مصارف بودجه دولت را به شکل محقق شده برای سال‌های ۸۴ تا ۹۳ نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که هر یک از این اجزا نیز نسبت به مقدار مصوب خود کمتر می‌باشد.

جدول ۴-۵- ترکیب عمده مصارف بودجه (تحقق یافته) ارقام: هزار میلیارد تومان

سال	اعتبارات هزینه ای (تحقق یافته)	اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای (تحقق یافته)	اعتبارات تملک دارایی های مالی (تحقق یافته)	مصارف عمومی دولت (تحقق یافته)
۱۳۸۴	۳۳	۱۱,۷	۲,۱	۴۶,۸
۱۳۸۵	۴۱,۵	۱۴,۵	۱,۴	۵۷,۴
۱۳۸۶	۴۲,۱	۱۴,۷	۵,۱	۶۱,۹
۱۳۸۷	۵۶,۴	۲۱,۳	۲,۲	۷۹,۹
۱۳۸۸	۵۹,۳	۱۷,۴	۷,۸	۸۴,۵
۱۳۸۹	۶۵,۹	۲۰,۶	۱۰,۶	۹۷,۱
۱۳۹۰	۸۲,۴	۲۴,۹	۱۱,۲	۱۱۸,۵
۱۳۹۱	۸۸,۹	۱۳,۶	۲	۱۰۴,۵
۱۳۹۲	۱۱۹,۷	۲۰,۳	۷,۶	۱۴۷,۶
۱۳۹۳*	۱۴۳,۸	۲۷,۲	۷,۵	۱۸۰,۴

منبع: گزارشات بودجه مرکز پژوهش های مجلس

* ارقام سال ۱۳۹۳ پیش بینی مرکز پژوهش های مجلس بر اساس عملکرد ۶ ماه نخست سال می‌باشد

۴-۲ طراحی سناریوهای بودجه ریزی و مفروضات آنها

همانگونه که در مقدمه عنوان گردید، هدف فصل چهار طرح "استقلال ارزی کشور" بررسی چگونگی رهایی بودجه کشور از قید وابستگی به ارز نفتی است. در این طرح برای بودجه کشور در سال‌های ۹۴ تا ۱۴۰۰ سه سناریو پیش بینی شده است. اثربخشی بکارگیری این سناریوها که مفروضات آن در زیر آمده است تا حد زیادی به عزم و تصمیم دولت و مجلس در این زمینه بستگی دارد. به بیان دیگر در صورتی که دولت و مجلس به حذف این وابستگی علاقمند هستند، بهتر است به دنبال سناریوی اول باشند، در غیر این صورت در سناریوی دوم وابستگی به ارز نفتی با شدت و ضعف متفاوتی باقی خواهد ماند. باید به این سناریوها تنها به عنوان آغازی به بحث و یا بهانه ای برای شروع نگاه کرد و سناریوهای واقعی را پس از بحث خبرگان و متخصصان بدست آورد.

مفروضات این سناریوها به شرح زیر می باشد.

۱. حجم بودجه دولت برای سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ به صورت زیر برآورد شده است. ابتدا نرخ متوسط رشد حجم بودجه در سنوات گذشته با توجه به آمار موجود محاسبه شده و سپس با استفاده از ضرب این مقدار در بودجه سال پایه ۹۲ و ادامه این روند برای سال های بعد، مقادیر پیش بینی حجم بودجه برای سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ برآورد شده است. البته منظور از سال پایه در این فصل، سال پایه تورمی نبوده بلکه سالی است که بودجه سال های بعد از روی آن پیش بینی شده است.

۲. اعداد مربوط به سال ۹۳ در محاسبات پیش بینی دخالت داده نشده است، زیرا ارقام این سال به صورت "محقق شده"، در دسترس نمی باشد. به بیان دیگر در جداول مستخرج برای هر یک از سناریوهای مختلف، مقادیر مربوط به بودجه سال ۹۳ تنها نشان داده شده است ولی از آن ها برای تجزیه و تحلیل استفاده نشده است.

۳. از آنجا که قرار است در این طرح، سناریوهای مربوط به حذف ارز نفتی در بودجه مورد بررسی قرار گیرند لذا از میان سه جز درآمدی بودجه، مولفه منابع حاصل از واگذاری دارایی های سرمایه ای (نفت) حذف شده است.

۴. برای برآورد جز دوم یعنی، درآمدهای عمومی همانند تخمین حجم بودجه عمل شده است. یعنی ابتدا نرخ متوسط رشد این مولفه در سال های ۸۴ تا ۹۲ بر اساس اعداد محقق شده آن، حساب شده و سپس با استفاده از ضرب این مقدار در سال پایه ۹۲ و ادامه این روند برای سال های بعد، مقادیر پیش بینی این مولفه برای سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ برآورد شده است.

۵. برای برآورد مولفه سوم یعنی درآمد حاصل از واگذاری های دارایی های مالی از آنجا که متوسط نرخ رشد سنوات گذشته به دلیل دامنه بزرگ نوسانات، مقدار قابل قبولی را ارائه نمی دهد متوسط وضعیت آن به صورت برآوردی تخمین زده شده است و سپس با استفاده از ضرب این مقدار در سال پایه ۹۲ و ادامه این روند برای سال های بعد، مقادیر پیش بینی این مولفه ها برای سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ برآورد شده است.

مقادیر متوسط رشد حجم بودجه و مولفه های آن به صورت جدول ۶-۴ می باشد.

جدول ۴-۶- متوسط نرخ رشد سالانه بودجه و مولفه‌های آن

ردیف	مولفه مورد بررسی	متوسط نرخ رشد سالانه	نحوه محاسبه
۱	حجم بودجه	۱۵	داده های تاریخی، حذف نقاط پرت
۲	درآمدهای عمومی (مالیات)	۱۸	داده های تاریخی، حذف نقاط پرت
۳	واگذاری دارایی ها مالی (اوراق مشارکت)	۱۰	داده های تاریخی، اعمال شیوه مدیریتی
۴	نرخ ارز	۱۰	داده های تاریخی

همچنین تفاوت در نرخ رشد مولفه های مختلف بودجه ای بنا به سناریوهای سه گانه به صورت جدول ۴-۷ می باشد.

جدول ۴-۷- تغییرات متوسط نرخ رشد سالانه بودجه و مولفه‌های آن برای سناریوهای سه گانه

ردیف	مولفه مورد بررسی	متوسط نرخ رشد سالانه	افزایش یا کاهش در نرخ رشد سناریو ها		
			سناریوی اول	سناریوی دوم	سناریوی سوم
۱	حجم بودجه	۱۵	$۱۵-۳=۱۲$	$۱۵+۰=۱۵$	$۱۵+۱=۱۶$
۲	درآمدهای عمومی (مالیات)	۱۸	$۱۸+۳=۲۱$	$۱۸+۰=۱۸$	$۱۸-۲=۱۶$
۳	واگذاری دارایی ها مالی (اوراق مشارکت)	۱۰	$۱۰+۴=۱۴$	$۱۰+۰=۱۰$	$۱۰-۲=۸$

در سناریوهای سه گانه، روش پیش بینی در واقع "درآمد-مبنا" بوده است، یعنی حجم بودجه از طریق رشد درآمدها و نه هزینه‌ها پیش بینی شده است. البته می‌توان این تحلیل را به صورت "هزینه-مبنا" نیز انجام داد یعنی برآورد حجم کلی بودجه بر مبنای رشد ردیف های هزینه ای صورت گیرد. از آنجا که بر اساس داده‌های تاریخی محقق شده، حجم بودجه چه به روش درآمد-مبنا و چه به روش هزینه-مبنا، محاسبه گردد سرجمع تقریباً یکسانی دارد، لذا از این بابت خطای چندانی وجود ندارد. به بیان دیگر فرض شده دولت و مجلس دقیقاً به اندازه درآمد قابل حصول، هزینه های مختلف خود را به گونه ای تنظیم خواهند کرد که سرجمع آن از سرجمع درآمدها بیشتر نگردد.

طرح استعلام ارزی کشور

۶. از آنجا که مولفه واگذاری دارایی های سرمایه ای (و از جمله درآمدهای حاصل از نفت) از منابع درآمدی سال های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ حذف شده است، قاعدتا جمع دو مولفه دیگر درآمدی به اندازه حجم برآوردی بودجه نخواهد شد و از این بابت نوعی کمبود یا کسری در منابع شکل خواهد گرفت.

۷. پیشنهاد این طرح، برای جبران کمبود مطرح شده در بند فوق، استقراض ارزی از صندوق توسعه ملی برای بلندمدت می باشد.

۸. در همه سناریوهای این طرح فرض شده است که درآمدهای ارزی نفت متعلق به صندوق توسعه ملی بوده و تنها بخشی از آن (۱۴,۵ درصد) برای تامین هزینه های نفتی در اختیار وزارت نفت قرار می گیرد. طبیعی است، ۲ درصد تعلق گرفته به مناطق محروم نیز، همچنان معتبر می باشد.

۹. تفاوت اعداد و ارقام در سناریوهای اول و دوم و سوم به دلایل ذیل می باشد:

الف- در سناریوی اول، که می توان آن را "**تحول گرا یا امیدبخش**" نامید، فرض می شود نرخ رشد حجم بودجه ۳ درصد کمتر از متوسط چند سال گذشته آن، یعنی ۱۲ درصد می باشد و نرخ رشد درآمدهای عمومی (مالیات) ۴ درصد بیشتر از متوسط آنها یعنی ۲۲ درصد در نظر گرفته شده است. همچنین برای مولفه سوم نیز ۴ درصد بیشتر یعنی محاسبات با نرخ متوسط ۱۴ درصد انجام می شود. به بیان دیگر، دولت تلاش می نماید هزینه های کمتر و درآمد بیشتری داشته باشد.

ب- در سناریوی دوم که می توان آن را "**غیر تحولی یا خنثی**" نامید، فرض می شود نرخ رشد همه مولفه های بودجه معادل متوسط چند سال گذشته آنها می باشد.

ج- در سناریوی سوم که می توان آن را "**تحول گریز یا یاس آفرین**" نامید، فرض می شود نرخ رشد حجم بودجه مقدار ۱۶ درصد یعنی ۱ واحد بیشتر از سنوات گذشته بوده و نرخ افزایش درآمدهای عمومی ۲ درصد کمتر از متوسط سنوات گذشته آنها، یعنی ۱۶ درصد و نرخ رشد مولفه واگذاری دارایی های مالی ۸ درصد باشد.

۱۰. گستره سناریوهای اول تا سوم طیفی را تشکیل می دهد که مجموعه ای از سناریوهای میانی از دل این طیف قابل استخراج می باشد. سناریوی امید بخش در واقع تلاش می نماید با کاهش هزینه های دولت استفاده بیشتری از توان بخش های خصوصی و عمومی داشته باشد، در حالیکه سناریوی سوم به وظایف دولت به طور سنتی نگاه کرده و تلاش می نماید بار بیشتری بر دوش دولت نهد.

طرح استطلاع ارزی کشور

۱۱. در همه سناریوهای این طرح فرض شده است که تمام پروژه های توسعه ای و زیربنایی که اجرا و تکمیل آنها توسط بخش خصوصی و با تسهیلات صندوق توسعه ملی از طریق BOT و یا سایر روش ها امکان پذیر است به بخش خصوصی واگذار شده و از این بابت کمبود اعتبارات بخش عمرانی دولت جبران می شود.

۱۲. در همه سناریوها نرخ تسعیر ارز بر اساس ارز مبادله ای و با رشد ۱۰ درصد سالانه اعمال شده است. این نرخ بر اساس پیشنهاد دولت در بودجه سال ۹۴، معادل ۲۸۵۰۰ ریال برای این سال فرض شده است.

۱۳. در همه جداول و نمودارهای این فصل ارقام ریالی به هزار میلیارد تومان و ارقام دلاری به میلیارد دلار می باشند.

۴-۳ پیش بینی های سناریوی اول بودجه ریزی (تحول گرا یا امید بخش)

مجموعه پیش بینی های مربوط به سناریوی اول، نشان می دهد که در صورت کنترل هزینه ها توسط دولت و تلاش برای افزایش درآمدها می توان در سال ۱۴۰۰ بودجه کشور را از درآمدهای ارزی بی نیاز کرد.

جدول ۴-۸- مختصات پیش بینی بودجه های سال های آتی بر اساس سناریوی اول (تحول گرا)

سال	وضعیت بودجه	منابع عمومی دولت	نفت	درآمدهای عمومی	واگذاری دارایی های مالی	کمبود یا مازاد منابع ریالی	نرخ ارز مبادله ای (ریال)	استقراض از منابع ارزی (میلیارد دلار)
۱۳۸۴	محقق شده	۴۷,۱	۱۸,۶	۲۰	۸,۳			
۱۳۸۵	محقق شده	۵۷,۴	۱۸,۱	۲۳,۱	۱,۶			
۱۳۸۶	محقق شده	۶۲,۹	۱۷,۳	۲۹,۸	۱۵,۶			
۱۳۸۷	محقق شده	۸۱,۴	۲۱,۵	۳۷,۹	۲۱,۸			
۱۳۸۸	محقق شده	۸۴,۵	۲۵,۳	۳۷,۱	۲۲			
۱۳۸۹	محقق شده	۹۷,۱	۴۳,۴	۳۸,۴	۱۵,۱			
۱۳۹۰	محقق شده	۱۱۸,۵	۵۶,۸	۵۴,۴	۷,۱			
۱۳۹۱	محقق شده	۱۰۶,۴	۴۲,۵	۵۶,۸	۶,۷			
۱۳۹۲	محقق شده	۱۴۷,۶	۶۰,۹	۷۱,۷	۱۴,۷			

طرح استعلاال ارزی کشور

			۱۶,۸	۸۶,۸	۰	۱۶۵,۳	مصوب	۱۳۹۳
			۳۱,۱	۱۱۹,۵	۷۳,۶	۲۲۴	لایحه	۹۴
-۲۱,۴	۲۸۵۰	-۶۱,۱	۱۹,۱	۱۰۵,۰	۰	۱۸۵,۱	پیش بینی طرح	۱۳۹۴
-۱۸,۷	۳۱۳۵	-۵۸,۶	۲۱,۸	۱۲۷,۰	۰	۲۰۷,۴	پیش بینی طرح	۱۳۹۵
-۱۵,۶	۳۴۴۹	-۵۳,۷	۲۴,۸	۱۵۳,۷	۰	۲۳۲,۳	پیش بینی طرح	۱۳۹۶
-۱۲,۱	۳۷۹۳	-۴۵,۸	۲۸,۳	۱۸۶,۰	۰	۲۶۰,۱	پیش بینی طرح	۱۳۹۷
-۸,۲	۴۱۷۳	-۳۴,۰	۳۲,۳	۲۲۵,۰	۰	۲۹۱,۳	پیش بینی طرح	۱۳۹۸
-۳,۸	۴۵۹۰	-۱۷,۲	۳۶,۸	۲۷۲,۳	۰	۳۲۶,۳	پیش بینی طرح	۱۳۹۹
۱,۲	۵۰۴۹	۵,۹	۴۱,۹	۳۲۹,۵	۰	۳۶۵,۵	پیش بینی طرح	۱۴۰۰

این سناریو همچنین نشان می دهد که دولت باید در سال های ۹۴ تا ۹۹ به ترتیب حدوداً ۲۱، ۱۹، ۱۶، ۱۲، ۸، ۴ میلیارد دلار از صندوق توسعه ملی استقراض نماید که پس از سال ۱۳۹۹ نیازی به استقراض نداشته و قادر خواهد بود به تدریج قرض خود را پس دهد. برخی از مشخصات سناریوی اول در این طرح نسبت به بودجه پیشنهادی دولت در سال ۹۴ واقعی تر می باشد زیرا در مورد درآمدهای عمومی و درآمدهای ناشی از دارایی های مالی اعداد کمتری را در نظر گرفته است که امکان تحقق آن بالاتر است، البته به موازات آن حجم کلی بودجه نیز کمتر برآورد شده است که این موضوع باعث می شود بودجه مصوب و بودجه محقق شده در پایان دوره به هم نزدیک باشند. مختصات پیش بینی سناریوی اول در جدول ۴-۸ آمده است.

۴-۴ پیش بینی های سناریوی دوم بودجه ریزی (غیر تحولی یا خنثی)

مجموعه پیش بینی های مربوط به سناریوی دوم، نشان می دهد که در صورت ادامه روند درآمد زایی و هزینه کرد دولت مانند متوسط سال های گذشته، روند وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی در سطح معینی ادامه می یابد. به بیان دیگر دولت در سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ همواره به حدود ۲۸ میلیارد دلار ارز برای پوشش هزینه های خود نیاز دارد.

طرح استعلاال ارزی کشور

جدول ۴-۹- مختصات پیش‌بینی بودجه‌های سال‌های آتی بر اساس سناریوی دوم (غیرتحولی)

سال	وضعیت بودجه	منابع عمومی دولت	نفت	درآمدهای عمومی	واگذاری دارایی های مالی	کمبود یا مازاد منابع ریالی	نرخ ارز مبادله ای	استقراض از منابع ارزی (میلیارد دلار)
۱۳۸۴	محقق شده	۴۷,۱	۱۸,۶	۲۰	۸,۳			
۱۳۸۵	محقق شده	۵۷,۴	۱۸,۱	۲۳,۱	۱,۶			
۱۳۸۶	محقق شده	۶۲,۹	۱۷,۳	۲۹,۸	۱۵,۶			
۱۳۸۷	محقق شده	۸۱,۴	۲۱,۵	۳۷,۹	۲۱,۸			
۱۳۸۸	محقق شده	۸۴,۵	۲۵,۳	۳۷,۱	۲۲			
۱۳۸۹	محقق شده	۹۷,۱	۴۳,۴	۳۸,۴	۱۵,۱			
۱۳۹۰	محقق شده	۱۱۸,۵	۵۶,۸	۵۴,۴	۷,۱			
۱۳۹۱	محقق شده	۱۰۶,۴	۴۲,۵	۵۶,۸	۶,۷			
۱۳۹۲	محقق شده	۱۴۷,۶	۶۰,۹	۷۱,۷	۱۴,۷			
۱۳۹۳	مصوب	۱۶۵,۳	۰	۸۶,۸	۱۶,۸			
۹۴	لایحه	۲۲۴	۷۳,۶	۱۱۹,۵	۳۱,۱			
۱۳۹۴	پیش بینی طرح	۱۹۵,۲	۰	۱۰۰,۲	۱۸,۱	-۷۶,۹	۲۸۵۰	-۲۷,۰
۱۳۹۵	پیش بینی طرح	۲۲۴,۵	۰	۱۱۸,۴	۲۰,۱	-۸۶,۰	۳۱۳۵	-۲۷,۴
۱۳۹۶	پیش بینی طرح	۲۵۸,۲	۰	۱۴۰,۰	۲۲,۳	-۹۵,۹	۳۴۴۹	-۲۷,۸
۱۳۹۷	پیش بینی طرح	۲۹۶,۹	۰	۱۶۵,۴	۲۴,۸	-۱۰۶,۷	۳۷۹۳	-۲۸,۱
۱۳۹۸	پیش بینی طرح	۳۴۱,۴	۰	۱۹۵,۵	۲۷,۵	-۱۱۸,۴	۴۱۷۳	-۲۸,۴
۱۳۹۹	پیش بینی طرح	۳۹۲,۶	۰	۲۳۱,۱	۳۰,۵	-۱۳۱,۰	۴۵۹۰	-۲۸,۵
۱۴۰۰	پیش بینی طرح	۴۵۱,۵	۰	۲۷۳,۲	۳۳,۹	-۱۴۴,۴	۵۰۴۹	-۲۸,۶

طبیعی است ادامه چنین وضعیتی هیچ تحولی به دنبال نداشته و اصطلاحاً دولت و مجلس موضعی خنثی نسبت به وجود ارز نفتی در بودجه نشان داده اند. به بیان دیگر در صورتی که قیمت متغیر برون زای نفت دچار نوسان شدید شود برنامه های اقتصادی دولت نیز نوسانی خواهد بود. این موضوع در جدول شماره ۴-۹ نشان داده شده است.

۴-۵ پیش بینی های سناریوی سوم بودجه ریزی (تحول گریز یا یاس آفرین)

مجموعه پیش بینی های مربوط به سناریوی سوم، نشان می دهد که در صورت بی توجهی دولت و مجلس به مدیریت درآمد ها و هزینه های بودجه ای، خطر ورود به یک حلقه منفی مصیبت بار وجود دارد بدین معنی که علی رغم همه شعارها در مورد کاهش سهم درآمدهای نفتی در بودجه، این خطر وجود دارد که با کمی افزایش در نرخ رشد هزینه ها و کمی کاهش در نرخ رشد درآمدها هر ساله بین ۳۰ تا ۴۴ میلیارد دلار از درآمدهای نفتی باید به بودجه تخصیص یابد.

جدول ۴-۱۰- مختصات پیش بینی بودجه های سال های آتی بر اساس سناریوی سوم (تحول گریز)

سال	وضعیت بودجه	منابع عمومی دولت	نفت	درآمدهای عمومی	واگذاری دارایی های مالی	کمبود یا مازاد منابع ریالی	نرخ ارز مبادله ای	استقراض از منابع ارزی (میلیارد دلار)
۱۳۸۴	محقق شده	۴۷,۱	۱۸,۶	۲۰	۸,۳			
۱۳۸۵	محقق شده	۵۷,۴	۱۸,۱	۲۳,۱	۱,۶			
۱۳۸۶	محقق شده	۶۲,۹	۱۷,۳	۲۹,۸	۱۵,۶			
۱۳۸۷	محقق شده	۸۱,۴	۲۱,۵	۳۷,۹	۲۱,۸			
۱۳۸۸	محقق شده	۸۴,۵	۲۵,۳	۳۷,۱	۲۲			
۱۳۸۹	محقق شده	۹۷,۱	۴۳,۴	۳۸,۴	۱۵,۱			
۱۳۹۰	محقق شده	۱۱۸,۵	۵۶,۸	۵۴,۴	۷,۱			
۱۳۹۱	محقق شده	۱۰۶,۴	۴۲,۵	۵۶,۸	۶,۷			
۱۳۹۲	محقق شده	۱۴۷,۶	۶۰,۹	۷۱,۷	۱۴,۷			
۱۳۹۳	مصوب	۱۶۵,۳	۰	۸۶,۸	۱۶,۸			
۹۴	لایحه	۲۲۴	۷۳,۶	۱۱۹,۵	۳۱,۱			
۱۳۹۴	پیش بینی طرح	۱۹۸,۶	۰	۹۶,۵	۱۷,۱	-۸۵,۰	۲۸۵,۰	-۲۹,۸
۱۳۹۵	پیش بینی طرح	۲۳۰,۴	۰	۱۱۱,۹	۱۸,۵	-۱۰۰,۰	۳۱۳۵	-۳۱,۹
۱۳۹۶	پیش بینی طرح	۲۶۷,۳	۰	۱۲۹,۸	۲۰,۰	-۱۱۷,۴	۳۴۴۹	-۳۴,۱
۱۳۹۷	پیش بینی طرح	۳۱۰,۰	۰	۱۵۰,۶	۲۱,۶	-۱۳۷,۸	۳۷۹۳	-۳۶,۳
۱۳۹۸	پیش بینی طرح	۳۵۹,۶	۰	۱۷۴,۷	۲۳,۳	-۱۶۱,۶	۴۱۷۳	-۳۸,۷
۱۳۹۹	پیش بینی طرح	۴۱۷,۲	۰	۲۰۲,۶	۲۵,۲	-۱۸۹,۳	۴۵۹۰	-۴۱,۲

۱۴۰۰	پیش بینی طرح	۴۸۳,۹	۰	۲۳۵,۱	۲۷,۲	-۲۲۱,۶	۵۰۴۹	-۴۳,۹
------	--------------	-------	---	-------	------	--------	------	-------

در این سناریو، متاسفانه روند وابستگی بودجه به ارز نفتی افزایشی بوده و اقتصاد کشور را دچار نااطمینانی و بحران های دوره ای خواهد کرد. به علاوه لازم به ذکر است که درآمدهای نفتی سال های اخیر به هیچ وجه تایید کننده پذیرش این سناریو نبوده و مسئولین ارشد نظام باید در مورد افتادن به چنین ورطه ای تذکرات لازم را بدهند. این موضوع در جدول شماره ۴-۱۰ نشان داده شده است.

سه سناریوی تحول گرا، غیرتحولی و تحول گریز در واقع در برگیرنده طیفی از سناریوهای مختلف هستند که این سه سناریو، نقاط غایی و میانی آن طیف را نشان می دهد. طبیعی است تصمیم گیرندگان می توانند با کمی دور شدن از نقاط غایی در دو سر این طیف و نزدیک شدن به نقطه میانی سناریوهای جدیدی را استخراج نمایند که امکان تصویب آن در مجلس و اجرای آن در دولت بالاتر باشد. مقایسه خروجی های این سناریو در جدول ۴-۱۱ نشان داده شده است.

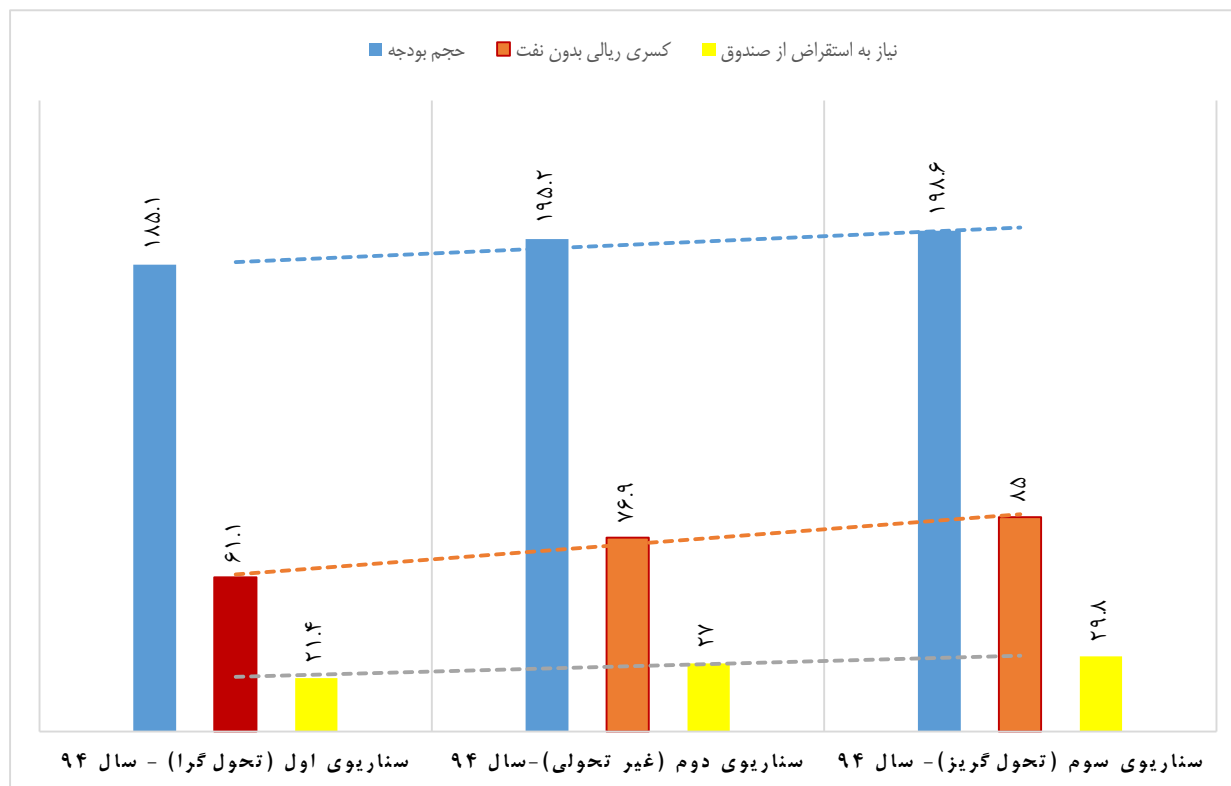
جدول ۴-۱۱- مقایسه خروجی های سناریوی های سه گانه

سال	سناریوی اول (تحول گرا)		سناریوی دوم (غیر تحولی)		سناریوی سوم (تحول گریز)	
	کمبود یا معادل	معادل ارزی	کمبود یا معادل ارزی	معادل ارزی	کمبود یا معادل ارزی	معادل ارزی
۱۳۹۴	-۶۱,۱	-۲۱,۴	-۷۶,۹	-۲۷,۰	-۸۵,۰	-۲۹,۸
۱۳۹۵	-۵۸,۶	-۱۸,۷	-۸۶,۰	-۲۷,۴	-۱۰۰,۰	-۳۱,۹
۱۳۹۶	-۵۳,۷	-۱۵,۶	-۹۵,۹	-۲۷,۸	-۱۱۷,۴	-۳۴,۱
۱۳۹۷	-۴۵,۸	-۱۲,۱	-۱۰۶,۷	-۲۸,۱	-۱۳۷,۸	-۳۶,۳
۱۳۹۸	-۳۴,۰	-۸,۲	-۱۱۸,۴	-۲۸,۴	-۱۶۱,۶	-۳۸,۷
۱۳۹۹	-۱۷,۲	-۳,۸	-۱۳۱,۰	-۲۸,۵	-۱۸۹,۳	-۴۱,۲
۱۴۰۰	۵,۹	۱,۲	-۱۴۴,۴	-۲۸,۶	-۲۲۱,۶	-۴۳,۹

وضعیت طیفی که سناریوهای سه گانه برای پیش بینی بودجه سال ۱۳۹۴ به دست می دهند در نمودار ۴-۴ نشان داده شده است. همانطور که در نمودار مشهود است، سناریوهای اول (تحول گرا) و سوم (تحول گریز) به مثابه نقاط غایی طیف عمل می کنند و سناریوی دوم (غیرتحولی) در میانه این طیف قرار دارد. طبیعی است که تصمیم گیرندگان می توانند بسته به شرایط متفاوت و آمادگی اجتماعی برای قطع وابستگی بودجه به ارز نفتی، یکی از این سناریوها یا نقاط بینابینی آنها

برگزینند. هرچه گزینه منتخب به سناریوی اول (تحول گرا) نزدیکتر باشد زمان قطع وابستگی بودجه به ارز نفتی کوتاهتر خواهد بود.

نمودار ۴-۴- مقایسه خروجی‌های سناریوهای سه گانه برای بودجه سال ۱۳۹۴

جمع بندی

طرح استقلال ارزی کشور به دنبال کاهش وابستگی بودجه و نیز بازار ارز کشور به استفاده از ارز نفتی است. بر اساس تجزیه و تحلیل نقش نفت در بودجه‌ی سنوات گذشته مشخص گردید سهم ارز نفتی در بودجه سنوات گذشته حدود ۴۰ درصد بوده که در برخی سال‌ها کاهش چشم‌گیری داشته و این نوید را می‌دهد که می‌توان با کمی تلاش این وابستگی را به طور کامل قطع کرد. بدین منظور در این فصل سه سناریوی برای تنظیم بودجه سال‌های آتی از جمله سال ۹۴ پیشنهاد شد. در همه این سناریوها فرض شده است که منابع ارزی حاصل از نفت (پس از کاهش سهم وزارت نفت و مناطق محروم) در اختیار صندوق توسعه ملی قرار می‌گیرد و دولت برای تنظیم بودجه خود سالانه مبالغی را از صندوق به صورت بلندمدت استقراض می‌نماید.

طرح استقلال ارزی کشور

بر اساس سناریوی اول (یا سناریوی تحول‌گرا) می‌توان با کاهش نرخ رشد کلی حجم بودجه و افزایش نرخ رشد مولفه‌های درآمدزای آن، ظرف ۶ سال سهم ارز نفتی در بودجه را به صفر رساند. استقراض دولت از صندوق در این سناریوی معادل حداکثر ۲۷ میلیارد دلار برای سال ۹۴ است که با یک روند کاهشی به مقدار ۴ میلیارد دلار برای سال ۹۹ می‌رسد. اجرای چنین سناریویی، نیازمند همدلی میان همه مسئولان، پشتیبانی همه گروه‌های سیاسی و همراهی کردن عزم عمومی با آن است.

بر اساس سناریوی دوم (یا سناریوی غیرتحولی) با تداوم نرخ رشد متوسط سنوات گذشته برای حجم بودجه و نیز مولفه‌های درآمدزای آن به وضعیتی دست خواهیم یافت که هرساله نیازمند مبلغ ۲۸ میلیارد دلار از صندوق خواهیم شد. طبیعی است در صورت عدم تغییر متغیرهای مربوط به مساله، وابستگی بودجه به ارز نفتی در این سناریو، نه کمتر و نه بیشتر می‌شود. تجربه نشان داده است معمولاً دولت‌ها رغبت بیشتری به گزینش چنین سناریویی دارند، زیرا پذیرش آن ساده‌تر است.

بر اساس سوم (یا سناریوی تحول‌گریز) در صورتی که نرخ رشد حجم بودجه از متوسط سنوات گذشته فراتر رود و نرخ رشد مولفه‌های درآمدزا از متوسط سنوات گذشته فروتر باشد به وضعیتی خواهیم رسید که وابستگی بودجه کشور به ارزهای نفتی از مقدار ۲۸ میلیارد دلار در سال ۹۴ با روندی افزایشی به مقدار ۴۴ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ خواهد رسید. قاعدتاً پذیرش چنین سناریویی یا گزینش نقاطی نزدیک به آن، منجر به نابودی منابع کشور و ریخت و پاش فراوان در ثروت‌های این ملت خواهد شد که هشدار به تصمیم‌گیران در مورد عدم اتخاذ چنین شیوه‌ای یک وظیفه همگانی است.

فصل پنجم گزارش طرح استقلال ارزی کشور به این موضوع خواهد پرداخت که اگر مالک ارز نفتی دولت نبوده و به تبع آن ارز نفتی وارد بودجه کشور و بازار ارز نشود نیازهای متنوع متقاضیان ارز (یعنی واردکنندگان کالا و خدمات، و خارج‌کنندگان سرمایه ارزی) چگونه می‌تواند از طریق رشد صادرات غیرنفتی کالا و خدمات تامین گردد.

فصل ۵

بازار ارز غیرنقدی

پس از موضوع استقلال ارزی بودجه، مهمترین موضوع در مبحث "اقتصاد ناوابسته به نفت" تامین نیازهای ارزی بازار یا به اصطلاح، استقلال بازار ارزی است. منظور از استقلال بازار ارزی در این طرح، دستیابی به سطحی از منابع ارزی در بازار کشور است که همه نیازهای ارزی از محل ارز غیرنفتی تامین گردد. ابزاری که برای تحلیل در این فصل از آن استفاده شده است طراحی سناریوهای مختلف برای ارزآوری و ارزبری و سپس محاسبه ترازهای مختلف ارزی می باشد. از این رو پس از بیان مفروضات مربوط به سناریوهای مختلف، ابتدا پیش بینی تراز کالایی انجام شده و سپس تراز کالا و خدمات، حساب جاری غیرنفتی و در نهایت تراز پرداخت های غیرنفتی برآورد می گردد.

۲-۵ مفروضات سناریوهای تراز ارزی بدون نفت

در این طرح به منظور بررسی وضعیت بازار ارز غیرنفتی آینده کشور، وضعیت ترازها در چهار حالت مختلف پیش بینی شده است یعنی ابتدا وضعیت تراز تجاری که تنها مربوط به کالای غیرنفتی می باشد برای سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ پیش بینی شده است و سپس چنین بررسی برای سایر ترازها یعنی تراز جاری، تراز سرمایه و تراز پرداخت های غیرنفتی انجام شده است.

مفروضات طراحی سناریوها به شرح زیر می باشد:

۱. روش برآورد ترازها مبتنی بر پیش بینی حجم مولفه های ارزآوری و ارزبری (مثلا کالا، خدمات، مالی و سرمایه) در سنوات آتی و سپس تفریق این دو عدد از یکدیگر می باشد. برای پیش بینی حجم ارزآوری و ارزبری این مولفه ها متوسط نرخ رشد مولفه مربوطه طی سنوات ماضی در مقدار پایه این شاخص ضرب شده است.

۲. سال ۱۳۹۲ به عنوان سال پایه در این فصل از گزارش در نظر گرفته شده است. یعنی برای پیش بینی حجم مولفه ای همچون صادرات غیرنفتی در سال ۹۳، متوسط نرخ رشد آن طی سال های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ در حجم صادرات سال ۹۲ ضرب شده است. برای سال های آتی نیز روندی مشابه تکرار شده است.

۳. برای تجزیه و تحلیل حالات گوناگونی که ممکن است در آینده رخ دهد، سه سناریو برای هر مولفه در نظر گرفته شده است. یعنی برای مولفه کالا، سه سناریو، در نظر گرفته شده است. این روند برای سایر مولفه ها (کالا و خدمات، سرمایه) نیز تکرار شده است.

طرح استعلام ارزی کشور

۴. سناریوهای سه گانه برای هر مولفه به صورت زیر طراحی شده اند:

(الف) سناریوی خوش بینانه: افزایش ۲ درصدی در نرخ رشد مولفه ارزآور و کاهش ۲ درصدی در نرخ رشد مولفه ارزبر

(ب) سناریوی واقع بینانه: استفاده از متوسط نرخ رشد مولفه های ارزآور و ارزبر، یعنی تداوم وضع موجود

(ج) سناریوی بدبینانه: کاهش ۲ درصدی در نرخ رشد مولفه ارزآور و افزایش ۲ درصدی در نرخ رشد مولفه ارزبر

۵. بنا به روش مذکور در بند ۴ فوق، نرخ رشد همه مولفه ها در همه ترازها محاسبه شده است که در جدول ۵-۱ نشان داده شده است. به عنوان مثال، تراز تجاری دارای ۲ مولفه ارزآور (صادرات) و ارزبر (واردات) می باشد. نرخ رشد این مولفه ها، برای سال های آتی در سناریوی بدبینانه، به ترتیب ۱۷،۱ و ۵،۳ می باشد، در حالیکه این دو نرخ برای این دو مولفه در سناریوهای واقع بینانه و خوش بینانه، اعداد (۱۹،۱ و ۷،۳) و (۲۱،۱ و ۵،۳) فرض شده است.

جدول ۵-۱- نرخ رشد منابع و مصارف ارزی در سه سناریوی بدبینانه، وضع موجود و خوش بینانه ارقام: درصد

خوشبینانه		ادامه وضع موجود		بدبینانه		مولفه ها
ارزبری	ارز آوری	ارزبری	ارز آوری	ارزبری	ارز آوری	
۵،۳	۲۱،۱	۷،۳	۱۹،۱	۵،۳	۱۷،۱	تراز تجاری
۴،۵	۱۷،۱	۶،۵	۱۵،۱	۸،۵	۱۳،۱	تراز کالا و خدمات
۴،۸	۱۴،۷	۶،۸	۱۲،۷	۸،۸	۱۰،۷	تراز جاری
۷،۸	۱۳،۷	۹،۸	۱۱،۷	۱۱،۸	۹،۷	تراز کالا، خدمات و سرمایه

۵-۳ سناریوهای وضعیت آتی تراز تجاری

همانگونه که در قسمت قبل ذکر شد، برای پیش بینی هر یک از ترازها، ابتدا پیش بینی مقادیر مولفه های ارزآور و ارزبر آن انجام شده و سپس پیش بینی تراز صورت گرفته است. بعلاوه چنین برآوردی برای پیش بینی تراز در سه سناریو انجام شده است. از آنجا که ذکر جزئیات این محاسبات و برآوردها برای همه سناریوها، خارج از حوصله خوانندگان است، از نگارش آن خودداری شده است. لذا بخشی از این محاسبات تنها در مورد یک سناریو ذکر شده و در مورد دو سناریوی دیگر، تنها به نمایش نتایج آنها بسنده شده است.

طرح استطلاع ارزی کشور

جدول ۵-۲ برآورد تراز تجاری سال های آتی را برای سناریوی واقع بینانه نشان می دهد. همانطور که در این جدول مشاهده می شود، تراز تجاری در دوره مورد بررسی، یعنی سال های ۸۲ تا ۹۲ منفی بوده است و با ادامه روند رشد موجود، تراز تجاری تا سال ۹۶ همچنان منفی خواهد بود. لکن از سال ۹۷، با پیشی گرفتن مولفه ارزآور نسبت به مولفه ارزبر، وضعیت تراز مثبت خواهد شد.

جدول ۵-۲- برآورد مولفه های ارزآوری و ارزبری در تراز تجاری (سناریوی واقع بینانه)

تراز تجاری	ارزآوری مولفه		سال
	واردات	صادرات غیرنفتی	
-۲۰,۶	۲۶,۵	۵,۹	۱۳۸۲
-۲۸,۵	۳۵,۳	۶,۸	۱۳۸۳
-۲۸,۸	۳۹,۲	۱۰,۴	۱۳۸۴
-۲۸,۰	۴۱	۱۳	۱۳۸۵
-۳۲,۷	۴۸	۱۵,۳	۱۳۸۶
-۳۷,۷	۵۶	۱۸,۳	۱۳۸۷
-۳۳,۵	۵۵,۳	۲۱,۸	۱۳۸۸
-۳۷,۹	۶۴,۴	۲۶,۵	۱۳۸۹
-۲۸,۰	۶۱,۸	۳۳,۸	۱۳۹۰
-۲۰,۹	۵۳,۴	۳۲,۵	۱۳۹۱
-۱۸,۰	۴۹,۴	۳۱,۴	۱۳۹۲
-۱۵,۶	۵۳,۰	۳۷,۴	۱۳۹۳
-۱۲,۳	۵۶,۹	۴۴,۵	۱۳۹۴
-۸,۰	۶۱,۰	۵۳,۰	۱۳۹۵
-۲,۳	۶۵,۵	۶۳,۲	۱۳۹۶
۵,۰	۷۰,۳	۷۵,۲	۱۳۹۷
۱۴,۲	۷۵,۴	۸۹,۶	۱۳۹۸
۲۵,۸	۸۰,۹	۱۰۶,۷	۱۳۹۹
۴۰,۳	۸۶,۸	۱۲۷,۱	۱۴۰۰

طرح استعلام ارزی کشور

به منظور لحاظ کردن حالت های حدی در وضعیت تراز تجاری آتی، دو سناریوی بد بینانه و خوش بینانه نیز مورد بررسی قرار گرفته است. همانطور که در جدول شماره ۵-۳ قابل مشاهده است، در سناریوی بدبینانه ۲ درصد از نرخ رشد صادرات کم شده و ۲ درصد به نرخ رشد واردات اضافه شده است. از سوی دیگر در سناریوی خوش بینانه، نرخ رشد صادرات ۲ درصد بیشتر از نرخ متوسط آن و نرخ رشد واردات ۲ درصد کمتر از نرخ رشد متوسط آن، در نظر گرفته شده است.

بر اساس سناریوی بدبینانه، در سال ۱۳۹۹، تراز تجاری مثبت شده و صادرات غیرنفتی توان تامین نیاز ارزی واردات را خواهد داشت. از طرف دیگر، اگر دولت عملکرد موفقیت آمیزی در رشد صادرات غیرنفتی داشته باشد و در مصارف ارزی مرتبط با حوزه واردات کالایی نیز دقت نظر بیشتری به خرج دهد، برآوردهای سناریوی خوش بینانه محقق خواهد شد و نیاز ارزی بازار واردات به ارزش نفتی در سال ۹۶ از بین خواهد رفت.

جدول ۵-۳- برآورد تراز حساب کالا در سنوات آتی با توجه به سناریوهای سه گانه ارقام: میلیارد دلار

سال	بدبینانه	ادامه وضع موجود	خوشبینانه
۱۳۹۲	-	-۱۸	-
۱۳۹۳	-۱۷,۲	-۱۵,۶	-۱۴
۱۳۹۴	-۱۵,۹	-۱۲,۳	-۸,۷
۱۳۹۵	-۱۴	-۸	-۱,۸
۱۳۹۶	-۱۱,۳	-۲,۳	۷
۱۳۹۷	-۷,۷	۵	۱۸,۱
۱۳۹۸	-۲,۹	۱۴,۲	۱۹,۴
۱۳۹۹	۳,۲	۲۵,۸	۳۴,۴
۱۴۰۰	۱۱	۴۰,۳	۵۳,۱

۴-۵ سناریوهای وضعیت آتی تراز کالا و خدمات غیرنفتی

در اینجا نیز، ابتدا وضعیت آتی تراز کالا و خدمات غیرنفتی برای یکی از سناریوها به طور کامل آورده شده است، اما در مورد سایر سناریوها، تنها به ذکر نتایج آن بسنده شده است. جدول ۵-۴ برآورد تراز کالا و خدمات سال های آتی را برای سناریوی واقع بینانه نشان می دهد. همانطور که در این جدول مشاهده می شود، تراز کالا و خدمات در دوره مورد بررسی،

طرح استغلال ارزی کشور

یعنی سال های ۸۲ تا ۹۲ منفی بوده است و با ادامه روند رشد موجود، تراز تجاری تا سال ۹۸ همچنان منفی خواهد بود. لکن از سال ۹۹، با پیشی گرفتن مولفه ارزآور نسبت به مولفه ارزبر، وضعیت تراز مثبت خواهد شد.

جدول ۴-۵- برآورد مولفه های ارزآوری و ارزبری در تراز کالا و خدمات (سناریوی واقع بینانه)

سال	ارز آوری صادرات کالا و خدمات غیرنفتی	ارز بری واردات کالا و خدمات غیرنفتی	تراز کالا و خدمات
۱۳۸۲	۹,۸	۳۵,۹	-۲۶,۱
۱۳۸۳	۱۱,۲	۴۵,۴	-۳۴,۲
۱۳۸۴	۱۵,۴	۵۰	-۳۴,۶
۱۳۸۵	۱۸,۷	۵۲,۹	-۳۴,۲
۱۳۸۶	۲۲,۲	۶۳,۴	-۴۱,۲
۱۳۸۷	۲۶,۱	۷۳,۷	-۴۷,۶
۱۳۸۸	۲۹,۹	۷۳	-۴۳,۱
۱۳۸۹	۳۵,۴	۸۳,۳	-۴۷,۹
۱۳۹۰	۴۲	۷۸,۸	-۳۶,۸
۱۳۹۱	۳۹,۲	۶۶,۴	-۲۷,۲
۱۳۹۲	۳۸	۶۲,۷	-۲۴,۷
۱۳۹۳	۴۳,۷	۶۶,۸	-۲۳,۰
۱۳۹۴	۵۰,۳	۷۱,۱	-۲۰,۸
۱۳۹۵	۵۷,۹	۷۵,۷	-۱۷,۸
۱۳۹۶	۶۶,۷	۸۰,۷	-۱۴,۰
۱۳۹۷	۷۶,۸	۸۵,۹	-۹,۱
۱۳۹۸	۸۸,۴	۹۱,۵	-۳,۱
۱۳۹۹	۱۰۱,۷	۹۷,۴	۴,۳
۱۴۰۰	۱۱۷,۱	۱۰۳,۸	۱۳,۳

طرح استعلا ارزی کشور

در اینجا نیز به منظور لحاظ کردن حالت های حدی در وضعیت تراز تجاری آتی، از دو سناریوی بد بینانه و خوش بینانه مانند قسمت قبل استفاده شده است. تفاوت این سناریوها در کاهش یا افزایش ۲ درصدی در نرخ رشد مولفه ارزآور یا ارزبر هر تراز است که برآورد می شود.

بر اساس سناریوی بدبینانه، تراز کالا و خدمات تقریباً در سطح منهای ۲۲ میلیارد دلار باقی مانده و شاهد مثبت شدن آن در این دوره نخواهیم بود. اما در صورتی که دو سناریوی دیگر دنبال شود، این امید وجود دارد که در یکی از سال های آتی (تا سال ۱۴۰۰) شاهد مثبت شدن این تراز غیرنفتی باشیم.

جدول ۵-۵- برآورد تراز حساب کالا و خدمات در سنوات آتی با توجه به سناریوهای سه گانه ارقام: میلیارد دلار

سال	بدبینانه	ادامه وضع موجود	خوشبینانه
۱۳۹۲	-	-۲۴,۷	-
۱۳۹۳	-۲۵,۰	-۲۳,۰	-۲۱,۰
۱۳۹۴	-۲۵,۲	-۲۰,۸	-۱۶,۳
۱۳۹۵	-۲۵,۰	-۱۷,۸	-۱۰,۵
۱۳۹۶	-۲۴,۶	-۱۴,۰	-۳,۲
۱۳۹۷	-۲۳,۸	-۹,۱	۵,۷
۱۳۹۸	-۲۵,۶	-۳,۱	۶,۱
۱۳۹۹	-۲۴,۲	۴,۳	۱۷,۷
۱۴۰۰	-۲۲,۳	۱۳,۳	۳۱,۹

۵-۵ سناریوهای وضعیت آتی حساب جاری غیرنفتی

برآوردهای وضعیت آتی حساب جاری غیرنفتی، متأسفانه بدتر از وضعیت آتی حساب کالا و خدمات می باشد که علت آن افزوده شده اختلافات آماری گمرک و بانک مرکزی و نیز درآمد و انتقالات جاری می باشد. وضعیت برآورد این تراز برای سال های ۹۴ تا ۱۴۰۰ نشان می دهد، در صورتی که از ارز نفت برای تامین نیاز مصارف ارزی، این حساب برداشتی صورت نگیرد، تراز منفی ۳۴ میلیارد دلاری سال ۱۳۹۳ به تراز منفی ۲۲,۵ میلیارد دلاری در سال ۱۴۰۰ خواهد رسید. هر چند روند این تراز به سمت بهبود می باشد ولیکن ارقام منفی تا پایان دوره وجود دارد.

جدول ۵-۶- برآورد مولفه های ارزآوری و ارزبری در حساب جاری (سناریوی واقع بینانه)

سال	ارز آوری منابع حساب جاری	ارز بری مصارف حساب جاری	حساب جاری غیرنفتی
۱۳۸۲	۱۱,۹	۳۹,۳۸	-۲۷,۵
۱۳۸۳	۱۳	۴۷,۷	-۳۴,۷
۱۳۸۴	۱۵,۹	۵۲,۲۲	-۳۶,۳
۱۳۸۵	۲۰,۱	۵۷,۹۷	-۳۷,۹
۱۳۸۶	۲۴,۲	۶۹,۹	-۴۵,۷
۱۳۸۷	۲۶,۵	۸۲,۴۲	-۵۵,۹
۱۳۸۸	۲۸,۸	۸۲,۷	-۵۳,۹
۱۳۸۹	۳۴,۲	۸۹,۹۵	-۵۵,۸
۱۳۹۰	۳۷,۸	۹۱,۱۸	-۵۳,۴
۱۳۹۱	۴۰	۷۹,۲۴	-۳۹,۲
۱۳۹۲	۳۸	۷۱,۷۳	-۳۳,۷
۱۳۹۳	۴۲,۸	۷۶,۶	-۳۳,۸
۱۳۹۴	۴۸,۳	۸۱,۸	-۳۳,۶
۱۳۹۵	۵۴,۴	۸۷,۴	-۳۳,۰
۱۳۹۶	۶۱,۳	۹۳,۳	-۳۲,۰
۱۳۹۷	۶۹,۱	۹۹,۷	-۳۰,۶
۱۳۹۸	۷۷,۹	۱۰۶,۴	-۲۸,۶
۱۳۹۹	۸۷,۸	۱۱۳,۷	-۲۵,۹
۱۴۰۰	۹۸,۹	۱۲۱,۴	-۲۲,۵

همانند محاسبات مربوط به دو تراز قبلی، در اینجا نیز وضعیت حساب جاری غیرنفتی در سناریوهای سه گانه محاسبه شده اند. نتایج این محاسبات در جدول ۵-۶ نشان می دهد که تحت شرایط هر سه سناریو این تراز مثبت نخواهد شد. البته صفر شدن این تراز در سال ۱۴۰۰ تحت شرایط سناریوی خوش بینانه نشان می دهد در صورت توجه کافی به مدیریت تجارت خارجی و دقت بخشی به آمارهای آن، می توان راه گریزی برای مصرف نکردن ارز نفتی یافت.

جدول ۵-۷- برآورد حساب جاری در سنوات آتی با توجه به سناریوهای سه گانه ارقام: میلیارد دلار

سال	بدبینانه	ادامه وضع موجود	خوشبینانه
۱۳۹۲	-	-۳۳,۷	-
۱۳۹۳	-۳۶,۰	-۳۳,۸	-۳۱,۶
۱۳۹۴	-۳۸,۴	-۳۳,۶	-۲۸,۸
۱۳۹۵	-۴۰,۹	-۳۳,۰	-۲۵,۳
۱۳۹۶	-۴۳,۵	-۳۲,۰	-۲۰,۸
۱۳۹۷	-۴۶,۳	-۳۰,۶	-۱۵,۴
۱۳۹۸	-۴۹,۷	-۲۸,۶	-۱۶,۵
۱۳۹۹	-۵۲,۸	-۲۵,۹	-۹,۳
۱۴۰۰	-۵۶,۰	-۲۲,۵	-

۵-۶ سناریوهای وضعیت آتی تراز پرداخت های غیرنفتی

در صورت عدم استفاده از ارز نفتی، برای کمک به مولفه ارزآوری در تراز پرداخت ها، بدترین وضعیت ارزی را برای این تراز خواهیم داشت. زیرا عدد منفی حساب جاری غیرنفتی با عدد منفی تراز سرمایه، وضعیت تاسف باری را به بار می آورد. در مقایسه با سایر بخش ها، بخش حساب سرمایه از پیچیدگی های بالاتری برخوردار بوده و مثبت کردن آن تلاش همه جانبه ای در بهبود روابط خارجی، بهبود تراز تجاری، بهبود امید به زندگی و سایر شاخص های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، بهداشتی و امنیتی دارد. لازم است در کنار تلاش برای بهبود شاخص ها، برنامه های موثری نیز به منظور باورپذیر کردن نتایج این بهبودها در زندگی مردم، صورت گیرد.

بررسی نتایج برآوردهای سناریوهای سه گانه در مورد تراز پرداخت ها، تا حد زیادی هشدار دهنده است. ارقام منفی سه رقمی در جدول ۵-۹ نشان دهنده، نیاز بالای تسویه بازار ارز، به ارز نفتی است. تجزیه و تحلیل این وضعیت در دو حالت قابل بحث است.

جدول ۵-۸- برآورد مولفه های ارزآوری و ارزبری در تراز پرداخت های غیرنفتی (سناریوی واقع بینانه)

سال	ارز آوری منابع تراز پرداخت ها	ارز بری مصارف تراز پرداخت ها	تراز پرداخت های غیرنفتی
۱۳۸۲	۱۶,۵	۴۳,۳۸	-۲۶,۹
۱۳۸۳	۲۰,۴	۵۵,۵	-۳۵,۱
۱۳۸۴	۱۸,۶	۶۹,۶۲	-۵۱,۰
۱۳۸۵	۱۸,۶	۷۴,۱۷	-۵۵,۶
۱۳۸۶	۲۲,۵	۹۷	-۷۴,۵
۱۳۸۷	۲۱,۶	۹۶,۶۲	-۷۵,۰
۱۳۸۸	۲۷,۴	۸۷,۸	-۶۰,۴
۱۳۸۹	۳۲,۶	۱۱۲,۶۵	-۸۰,۱
۱۳۹۰	۳۲,۵	۱۲۴,۵۸	-۹۲,۱
۱۳۹۱	۳۶,۷	۹۸,۰۴	-۶۱,۳
۱۳۹۲	۳۷,۱	۹۷,۵۳	-۶۰,۴
۱۳۹۳	۴۱,۴	۱۰۷,۱	-۶۵,۶
۱۳۹۴	۴۶,۳	۱۱۷,۶	-۷۱,۳
۱۳۹۵	۵۱,۷	۱۲۹,۱	-۷۷,۴
۱۳۹۶	۵۷,۸	۱۴۱,۸	-۸۴,۰
۱۳۹۷	۶۴,۵	۱۵۵,۷	-۹۱,۱
۱۳۹۸	۷۲,۱	۱۷۰,۹	-۹۸,۸
۱۳۹۹	۸۰,۵	۱۸۷,۷	-۱۰۷,۲
۱۴۰۰	۸۹,۹	۲۰۶,۰	-۱۱۶,۱

الف) در صورتی که درآمدهای نفتی را متعلق به صندوق توسعه ملی بدانیم، آنگاه آنچه از منابع صندوق، به صورت وام در اختیار دیگران قرار گیرد می تواند با تامین نیاز برخی از متقاضیان، آنها را از مراجعه به بازار ارز بی نیاز کرده و از این بابت به وضعیت بازار ارز کشور کمک نماید. اما باید توجه داشت که این کمک به بازار ارز از طریق منابع صندوق برای وضعیتی است که وام گیرنده بخواهد منابع صندوق را بازپرداخت نماید، یعنی گروهی که تحت عنوان خروج

طرح استغلال ارزی کشور

سرمایه به خارج از کشور ارز را منتقل می کنند و دیگر آن را به کشور باز نمی گردانند نمی توانند از کمک صندوق بهره مستقیمی ببرند.

ب) در صورتی که بخواهیم، مانند گذشته منابع ارز نفتی را در اختیار مصارف گوناگون قرار دهیم، ممکن است در برخی سال های اتی تحت سناریوهای واقع بینانه و بدبینانه هرگز موفق به تامین مکفی ارز برای بازار نشویم. تامین مقدار ۱۱۶ میلیارد دلار و ۱۵۲ میلیارد دلار برای تسویه تقاضای ارز در سال ۱۴۰۰ تحت سناریوهای دوگانه فوق، با توجه به تحولات بازار نفت و تحریم ها، تحقیقا غیرممکن خواهد بود. از این رو صاحب نظران و متخصصان باید برای چنین مشکل مهمی چاره اندیشی نمایند. هدف این چاره اندیشی نباید تنها درآمد زایی ارزی باشد، بلکه باید مدیریت مصارف ارزی را نیز هوشمندانه پاسخگو باشد.

جدول ۵-۹ جزئیات مربوط به تراز پرداخت های غیرنفتی را در هر یک از سناریوها نشان می دهد.

جدول ۵-۹- برآورد تراز پرداخت های غیرنفتی در سنوات آتی با توجه به سناریوهای سه گانه ارقام: میلیارد دلار

سال	بدبینانه	ادامه وضع موجود	خوشبینانه
۱۳۹۲	-	-۶۰,۴	-
۱۳۹۳	-۶۸,۴	-۶۵,۶	-۶۳,۰
۱۳۹۴	-۷۷,۳	-۷۱,۳	-۶۵,۴
۱۳۹۵	-۸۷,۴	-۷۷,۴	-۶۷,۷
۱۳۹۶	-۹۸,۸	-۸۴,۰	-۶۹,۸
۱۳۹۷	-۱۱۱,۶	-۹۱,۱	-۷۱,۶
۱۳۹۸	-۱۱۹,۷	-۹۸,۸	-۷۶,۹
۱۳۹۹	-۱۳۵,۲	-۱۰۷,۲	-۷۸,۴
۱۴۰۰	-۱۵۲,۷	-۱۱۶,۱	-۷۹,۵

محاسبه همه ترازها در قسمت های فوق الذکر بر این مبنا بوده که ارز نفتی هیچ نقشی در تامین منابع ارزی بازار نداشته باشد. چنین وضعیتی که نمای شماتیک آن در شکل ۵-۱ آمده است با صفی از متقاضیان ارز مواجه می شود که نمی توانند نیازهای خود را از بازار ارز غیر نفتی تامین نمایند.

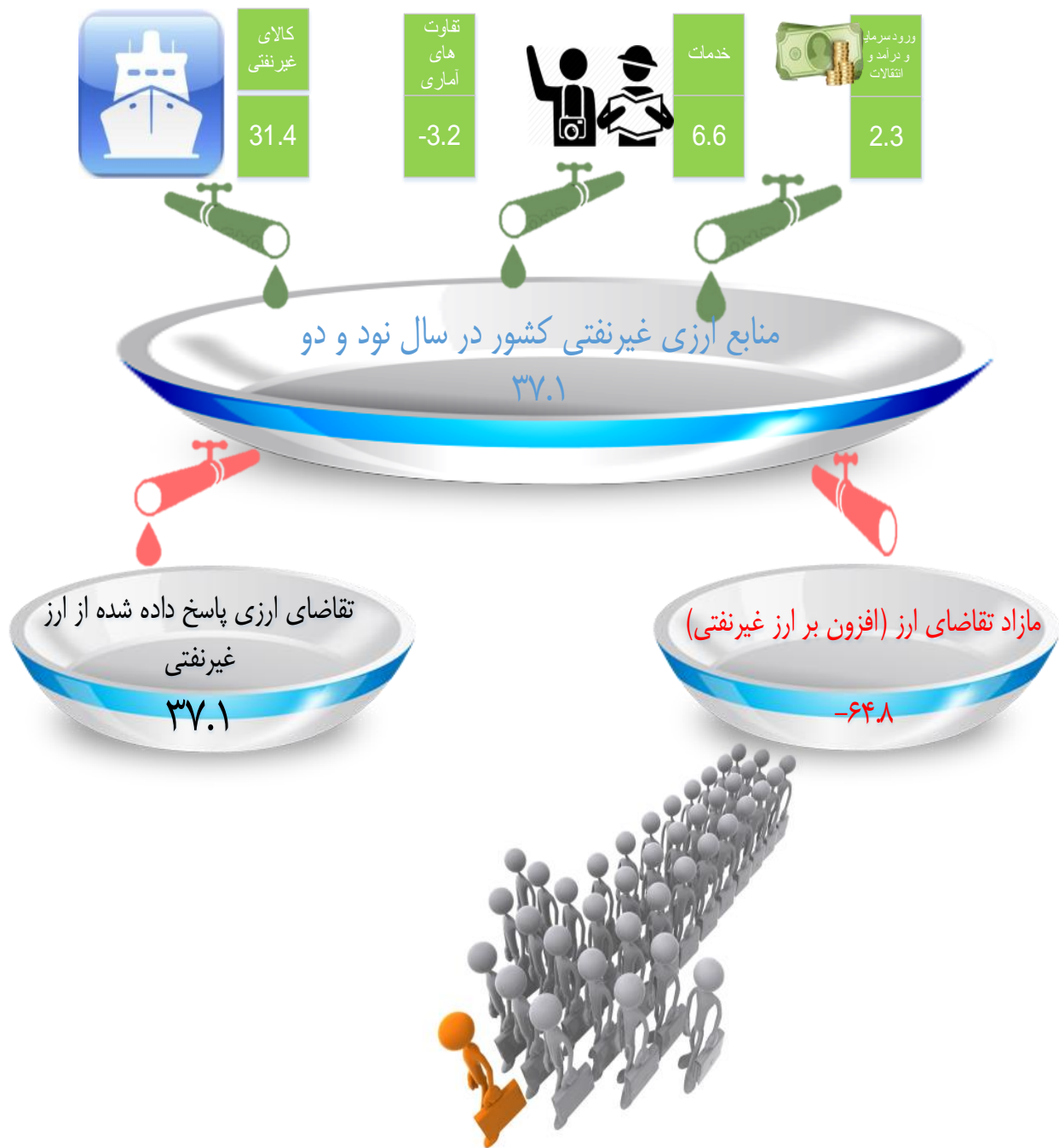

۵-۷ وضعیت بازار ارز با توجه به نقش صندوق

آنچه تاکنون در مورد وضعیت منابع و مصارف ارزی بیان شده بازاری است که در آن قرار است تنها از منابع ارزی غیرنفتی استفاده شود. برآورد تراز پرداختها در سالهای آتی نشان می‌دهد اتکا به درآمدهای غیرنفتی برای سالهای پیش‌روی و برای همه مصارف ارزی کفایت نمی‌کند. به این دلیل در اینجا از نقش صندوق توسعه ملی در تامین ارز مورد نیاز متقاضیان سخن به میان آورده و دو نقش محوری را برای آن قائل می‌شویم.

از آنجا بر اساس طرح "استقلال ارزی" عمده درآمدهای نفتی وارد صندوق می‌شود لذا حجم عظیمی از این منابع به طور تجمعی در خلال سالیان آتی در صندوق، ذخیره خواهد شد که می‌تواند در مسیر تامین نیازهای متقاضیان به کار رود. یک نکته مهم در استفاده از ارز صندوق آن است که این منابع تنها می‌تواند از طریق تسهیلات (و نه فروش) ارز در اختیار متقاضیان قرار گیرد یعنی آنها باید پس از اتمام مهلت مقرر، تسهیلات آن را به صندوق بازگردانند.

شکل ۵-۱- نمای شماتیک پوشش مصارف ارزی کشور از محل منابع غیرنفتی

طرح استعلاال ارزی کشور

با توجه به این مقدمه دو نقش محوری برای صندوق به قرار زیر است.

الف) اعطای تسهیلات ارزی

ب) اعطای تسهیلات ارزی و ریالی

در نقش نخست صندوق صرفاً به اعطای تسهیلات ارزی مبادرت می‌ورزد و این شامل وام گیرندگانی است که بر اساس قانون صندوق به دنبال پروژه‌های زیر ساختی و یا تولیدی باشند. ایفای چنین نقشی توسط صندوق باعث می‌شود برخی متقاضیان ارز موقتاً به بازار ارز غیرنفتی مراجعه نکرده و این فشار را متوجه صندوق نماید. این کار باعث می‌شود بخشی از تراز منفی موجود تغییر یابد. البته باید توجه داشت از آنجا که صندوق ارز خود را نفروخته است بلکه وام ارزی داده لذا پس از انقضای مهلت مقرر، وام گیرنده باید با مراجعه به بازار ارز غیرنفتی، اقساط ارزی این وام را بازپرداخت نماید.

در نقش دوم که صندوق وام خود را به دو صورت ارزی و ریالی در اختیار متقاضیان قرار می‌دهد عملاً کمک بیشتری به تامین بازار ارز می‌نماید. یعنی علاوه بر آن بخشی از منابع ارزی که به صورت تسهیلات ارزی بوده و همان تکرار نقش نخست است، صندوق منابعی را نیز به صورت ریال تبدیل می‌نماید تا تسهیلات ریالی ارائه نماید. در واقع این بخش دوم از ارز که توسط صندوق به ریال تبدیل می‌شود، دقیقاً وارد بازار ارز غیرنفتی شده و به حجم ارز موجود در بازار می‌افزاید. از این روی صندوق در نقش دوم خود، بار بیشتری از دوش بازار ارز غیرنفتی برداشته و ترازپرداخت‌ها با کسری کمتری مواجه خواهد شد.

جدول ذیل، هر یک نشان می‌دهد که اعمال نقش دوم صندوق توسعه ملی چه آثاری بر بهبود وضعیت ترازهای مختلف دارد. لازم به ذکر است که در این طرح بنا به عملکرد گذشته صندوق در مورد ارائه تسهیلات ریالی برای بخش صنعت (۱۰ درصد منابع صندوق) و کشاورزی (۱۰ درصد منابع صندوق) فرض شده است که از سال ۱۳۹۴ هر ساله مبلغ ۵ میلیارد دلار (با فرض افزایش ۱ میلیارد در هر سال) از منابع خود را در بازار ارز به ریال تبدیل می‌نماید تا صرف تسهیلات ریالی خود نماید. جدول ۵-۱۰ مقادیر پیش بینی شده از صندوق توسعه ملی برای تبدیل به ریال را در سنوات آتی نشان می‌دهد.

جدول ۵-۱۰- برآورد ارز صندوق توسعه ملی برای اعطای تسهیلات ریالی در سنوات آتی

سال	سهام پیشنهادی تسهیلات ریالی صندوق (میلیارد دلار)	پیش بینی نرخ ارز (تومان)	پیش بینی معادل ریالی (هزار میلیارد تومان)
۱۳۹۴	۵	۲۸۵۰	۱۴,۳
۱۳۹۵	۶	۳۱۳۵	۱۸,۸
۱۳۹۶	۷	۳۴۴۹	۲۴,۱
۱۳۹۷	۸	۳۷۹۳	۳۰,۳
۱۳۹۸	۹	۴۱۷۳	۳۷,۶
۱۳۹۹	۱۰	۴۵۹۰	۴۵,۹
۱۴۰۰	۱۱	۵۰۴۹	۵۵,۵

همانطور که در جدول شماره ۵-۱۱ مشاهده می شود، در صورت احتساب تسهیلات ریالی از محل منابع ارزی صندوق توسعه ملی، تراز حساب کالا در سناریوهای سه گانه بهبود پیدا کرده به طوریکه در سناریوی بدبینانه در سال ۹۷ تراز ارزی حساب کالا مثبت می شود.

جدول ۵-۱۱- برآورد تراز حساب کالا در سنوات آتی با توجه به تسهیلات ریالی صندوق ارقام: میلیارد دلار

سال	بدبینانه	ادامه وضع موجود	خوشبینانه
۱۳۹۲	-	-۱۸	-
۱۳۹۳	-۱۷,۲	-۱۵,۶	-۱۴
۱۳۹۴	-۱۰,۹	-۷,۳	-۳,۷
۱۳۹۵	-۸	-۲	۴,۲
۱۳۹۶	-۴,۳	۴,۷	۱۴
۱۳۹۷	۰,۳	۱۳	۲۶,۱
۱۳۹۸	۶,۱	۲۳,۲	۲۸,۴
۱۳۹۹	۱۳,۲	۳۵,۸	۴۴,۴
۱۴۰۰	۲۲	۵۱,۳	۶۴,۱

طرح استقلال ارزی کشور

همانطور که در جدول شماره ۵-۱۲ مشاهده می شود، حتی در صورت احتساب تسهیلات ریالی از محل منابع ارزی صندوق، تقریباً هیچ گونه بهبودی در تراز پرداخت های غیرنفتی در سناریوهای سه گانه ایجاد نمی شود. این بدان معناست که وضعیت مصارف ارزی کشور در صورت حذف درآمدهای نفتی از سبد ارزی کشور به شدت منفی شده و تعهدات بسیاری برای کشور ایجاد می کند.

جدول ۵-۹- برآورد تراز پرداخت های غیرنفتی در سنوات آتی با توجه به تسهیلات ریالی صندوق ارقام: میلیارد دلار

سال	بدینانه	ادامه وضع موجود	خوشبینانه
۱۳۹۴	-۷۲,۳	-۶۶,۳	-۶۰,۴
۱۳۹۵	-۸۱,۴	-۷۱,۴	-۶۱,۷
۱۳۹۶	-۹۱,۸	-۷۷	-۶۲,۸
۱۳۹۷	-۱۰۳,۶	-۸۳,۱	-۶۳,۶
۱۳۹۸	-۱۱۰,۷	-۸۹,۸	-۶۷,۹
۱۳۹۹	-۱۲۵,۲	-۹۷,۲	-۶۸,۴
۱۴۰۰	-۱۴۱,۷	-۱۰۵,۱	-۶۸,۵

جمع بندی

در این فصل از "طرح استقلال ارزی" به یک موضوع مهم در اقتصاد ناوابسته به نفت پرداخته شد. این موضوع، تنظیم بازار ارز بدون استفاده از درآمدهای نفتی است. بدین منظور ترازهای مختلفی در قالب سناریوهای سه گانه مورد محاسبه قرار گرفت تا مشخص شود کدام یک از مصارف ارزی می تواند از طریق منابع غیرنفتی پوشش گرفته و کدام یک بی پاسخ می ماند. خوشبختانه پیش بینی تراز کالا و همچنین تراز کالا و خدمات وضعیت قابل قبولی دارد، ولیکن متاسفانه تراز پرداختهای غیرنفتی که نشان دهنده تفاوت همه درآمدهای ارزی غیرنفتی با مصارف ارزی کشور است، وضعیت نابسامانی را برای آینده ارزی کشور تصویر می کند.

متاسفانه با تزریق منابع ارزی صندوق در قالب تسهیلات ریالی به بازار ارز، وضعیت تراز پرداخت ها تغییرات محسوسه نداشت و همچنان تراز پرداخت های غیرنفتی، کسری بزرگی خواهد داشت. این مساله نشانگر لزوم مدیریت مصارف ارزی در کنار مدیریت درآمدهای ارزی است. این دو موضوع مهم در بخش دوم همین طرح مورد بحث واقع خواهد شد.